

ERDÉLYI MUZÉUM.

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

ELSŐ FÜZET.

ERDÉLYI MUZEUM
KÖNYVTÁRA

KOLOZSVÁRATT,

Nyomtatta a' Ref. Koll. Nyomtató-műhelyében,

Török István. 1814.

Imprimatur. Claudiopoli die 6ta Octobris
1813.

STEPHANUS KOSZTA *mp.*
Consiliarius Gubernialis

106354

ELŐBESZÉD.

Ezen Időszaki-írásnak Ki-adója, azt tette magának czélul, hogy a' megnevezendő tárgyakra, a' mennyire csak lehet, jó Munkákat egybe-gyűjtsön, 's azokat Nemzetével közölje. Nem akarja itten, az illy' Időszaki-írásnak hasznát szélesbben mutogatni, tudják azt minden jó-érezéstiek, és — mit ér az Irónak minden ékesen-szóllása maga mellett, ha az Olvasóknak Java, a' sokat ígérő pompás kapun bemenvén, izetlen házi-gazdára találna. A' kérkedő, fáradságot felszámoló Előbeszédék, mindenkor az Irónak gyenge oldalát mutatják.

De, épen ez által nem akarunk mi, magunknak érdemet tulajdonítani, és az Olvasónak arra, hogy tőlünk egészen tökéleteset várjon mindenben, just adni. Mi csak ezen darabokat, mellyeket ide felvenni jóknak leltünk, minden nagyzás nélkül kívánjuk közre bocsátani. Mennél jobb, mennél feljebb való érdemüeket leszen szerencsénk nyerni, annál nagyobb meglepéssel nyújtjuk azokat Házáknak. Ha valaki találkoznék, a' ki ezeket kicsinységeknek nézné, ne vonja magát azért vissza; hanem küldjön ő jobbakat, 's emelje azok által Intézetünk' becsét. Mert, nem valamelly Irói buszkeségnek kielégítése, irányunk, hanem a' nemzeti Literatura körül való igyekezeteknek mozgásba hozása.

Ezért égtünk, és ennek, a' dicsőség' polczára való igaz felemeltetését ohajtjuk melegséggel.

Azoknak Munkájikat, kik akkorra ígérték, midőn Muzéumunkat megindulva látják, elvárjuk, és őket az együtt-dolgozásra újra meghívjuk. A' pálya, ime megnyilt.—

Szabad lészen itten akárkinek is megjelenni, 's azt, hogy számos jó munkás társak ne találkoznak, a' Kiadó fel sem teszi. — Felkell ébrednünk veszteglésünkből, mert ámbár a' jelenvaló időben több magyar Irások jelennek is meg, mint akkor, midőn szemünk még fel nem nyilt volt; még is Tudósainknak számokhoz képest, Literáturánk' mezeje igen kevés számu gyümölcsöt hoz esztendőnként, 's még nagyobb részben csak veszteglünk. Hány megfutni való pálya van még, melly nagy elméket vár! Az álom, melly a' Nemzeti nyelven ólom szárnyakkal ult, eléggé fájdalmasan hosszú vólt. Mi már látjuk, hová mehetünk, mit nyerhetünk annak becsben-tartása által, és — látva ne cselekedjunk? Illeti é a' férjfit, a' nagyra-törekedő lelket az akadályoknak leveretett lélekkel való elnézése? — A' tisztán látó ész, melly érti, mit 's miként kellene cselekedni, hogy azzal a' Közönségnek használjon, ha munkátlan, skatulyába zárt arany. Látni mennyei ragyogásában a' nemest, hasznost, mellynek a' Nemzet közé elplántálásán talán mi is segíthetnénk; de azt nem eszközteni, melly emberi elrendeltetésünket kicsinyítő tengés a' világon! Érezetek buzgóságot Hazafiak! készítsetek olyan munkákat, mel-

lyek az Idegenekéinek erejével hatalmasan megvív-
nak. A' tiszta érzésű Unokák nyelvére meleg szív
fogja adni a' nemes fáradsáért a' dicséretet, 's lessz
idő, mellyben a' jeles pályát futottnak hamva felé
áldozva fogja tenni az Emléket, az érdemet megismé-
rő maradék. De, minek a' serkentés? A' más buz-
dításából jövő felgyulás, ismét hamar elmúlni szo-
kott, jelesnek tette nélkül. És örökké csak a' serken-
tés' idejében maradjunk? Csak az térszen nagyot, a'
ki idegen ébresztgetés nélkül is tudja magát, a' vég-
hez-vitelre önnön magától gyúlasztani. Magunktól
kell az áldozó tuzet fenntartani tudnunk, melly szen-
tül égjen mint a' Vesztaké.

Muzéumunknak tárgyai ezek lesznek:

1. Hazai 's Külföldi híres és érdemes Személyek'
életirása.

A' két Haza földje sok Jelest takar, és mi
töbhnnyire borostyán-nyujtás nélkül hagyjuk őket
fél elfelejtésben. Nem hogy poet's cornerbe tennők
hamvaikat, 's emlékjeiket, de életek' leírását is kén-
telenek vagyunk idegen nyelven olvasni! A' mi
egykor a' Németekre, az reánk illik még mostan is.
Ezt mondotta, t. i. Herder azoknak: „Jegyezzé-
„tek-fel az emlékezetre-méltókat ti hallgató, szor-
„galmatos, félenk Germanusok! Ti, ebben nagyon
„elmaradtatok más Nemzetektől. Azok Hőseiket,
„felfedezőjüket, jeles Férjfiákat 's Asszonyaikat hat-
„tyú vagy sas szárnyakon emelték a' felhőkig, ti,
„fáradtan és elfelejtve hagyjátok a' magatokéit ham-

vaikban., — Készüljenek jó életirójink, terjesszenek fényt dicsőült Nemeseinkre, gyűjtsák-fel a' Nemzetet fíjainak jó megismértetések által önnön maga becsülésére.

2. Nemzetek' Karakterét 's azoknak földjeiket ismértető Útazásoknak rövid kihuzásai.
3. Hazánk' történeteit vagy nyelvünk' régibb állapotját világosítható megjegyzések.
4. A' Poézis' némelly nemeinek theoriája 's Versek.
5. Az Olaszok, Francziák, Anglusok, Németek Literaturájoknak bővebb ismértetése.
6. Erkölcsi Elbeszélések.
7. Magyar, és olyan nem magyar Irásoknak, melyek Hazánkat illetik, kritikai megíteltetése.

A' józan Kritika, melly a' Munkáknak magas szépségeit, de fogyatkozásait is kijeleli, nagyon segíti a' tiszta izlésnek, érzésnek terjedését, 's akármelly Nemzetnek-is az Irásban való haladását. De, ezen méltóságában csak akkor marad-meg, ha rajta félszégeket nem veszünk észre, 's önnön-maga magát kritika alá nem adja. Tiszta ellátásu lélek dik-tálja őtet, mívelt érzés igazgatja, nem veszen a' bosszútól epét, sokkal nemesb, mintsem hogy az Irigységtől magát alacsonyságra hagyná ragadtatni. Nem a' személyt nézi, hanem a' dolgot, 's midőn ebben azt feltalálta a' mit méltán dicsérhet, meg-
felejtkezik ha az Iró barátja é vagy ellensége. Magaviselete mértékletes, szava nem indulatos: hanem a' valóságot csendesen kereső. Mikor szépre akad,

felmelegedve kiált-fel, a' dísztelent látván, azt ki-
törli ugyan, de ahhoz hasonló dísztelen mocskolá-
sokat elkerül, mert nemes kényessége azon túl e-
meli. Őtet az igazság' leányának kell tartanunk. —
Ezen mérték szerint vesszük-fel ide minden kritikát
megérdemlő magyar irások' megítéltetését. Neve-
zetlen maradni vagy nem, minden béküldőnek sza-
bad tetszésére hagyatik, mind a' kritikák, mind a'
fenn nevezett tárgyú Munkákra nézve. Csak lé-
gyenek azok fontosok, tiszta és csinos magyarság-
gal írottak, valamint a' többi darabok is, Iró'ok bi-
zonyoson kiadatva fogja látni cikkelyét.

8. Nevelést tárgyazó gondolatok 's észre-vételek.

Ez a' mező még szinte egészen pallagon áll ná-
lunk. Méltó vólna valójában az ahhoz értőknek és
tapasztaltaknak ennek közöttünk lévő fogyatozásit
felfedni.

9. Minden Füzetnek végén Tudósító Levelek,
mellyekben, Hazánkfi'jainak literaturai, 's egyéb
hasznos igyekezeteik felől hírek lesznek, vagy
hasznos felfedezéseket megismértetnek.

Mindazonáltal nem kötelezhetjük magunkat, hogy
minden füzetben az elészámlálttak közül mindenkor
munka álljon, mert azt a' bégyü'endő darabok' mi-
némü'sége fogja meghatározni, 's ezen tárgyakat in-
kább a' béküldeni akarókért kívántuk előre kü'elel-
ni. — Azt sem ajánljuk, hogy minden füzet' elebe
mejjképet tészünk. A' közelebbi néhai Erdélyi K.
Püspök Gróf Battyáni Ignác'zé lészen, melléje
téve életének 's K. Fejérvári Intézetének leírását.

Mint hogy a' kép' metszetése nem a' Muzéum fundusa' költségébe kerül, fűzetünket az se drágábbá nem teszi, se olcsóbbá, ha nem lesz is.

Nagyobb Munkából való fordítások töredékét nem vesszük fel, kivévén, ha valamely genialis munkának legjelesb helyeit, mellyeknek fordítása Nyelvünknek nyereségére szolgál, nem kapjuk. Külömben is jobb, ha az Író, a' helytt, hogy a' Publikumnak ítéletét így akarná kilesni, azt józanon egyenesen ítélni tudó barátjainak küldi általnézésre 's Egészét ad.

Kérjük azokat, a' kik valamely munkán dolgoznak, ne sajnálják arról a' Kiadót tudósítani, hogy azt a' végen álló levelekbe kihirdethesse; mivel abból némelly hasznot reménylhetünk, ha Literátoraink igyekezeteket egymással közlik,

Muzéumunk, Erdely' három fija és négy leányának pénzbéli-segedelme utján indulhatott-meg, kiknek neveiket annak idejében a' Közönség előtt is háládatosan fogjuk említeni. Az ők készségek által szerezhette-meg a' Kiadó ezen itt látható új betűket, mellyeket Bikfalvi Falka Samuel hazafiúi közbe-járásával, ugyan ő általa készítve a' Budai Királyi Universitás' Betű-öntő műhelyéből hozatott. Az ők segítségekkel szerezhett az első fűzetre elegendő nyomtató papirosat, a' Kolos-Monostori papiros malomból, 's fizethette-ki a' nyomtatást. Ezen egybe-tett pénze lévén, az előrefizetés már csak a' második fűzet' kiadására fordítatik, a' másodikért jövőndőből pedig, a' harmadik segitődik elé, 's így a' többiek. Nem fog tehát a' Munka fennakadni,

csak a' mint feljebb mondottuk, jelesen kidolgozott darabokat kaphassunk, 's ezeknek olvasására elegendő számu vevők találkozzanak.

Kimondhatatlan gyönyörűség látni, tapasztalni azt, midőn Hazánknak fiai és leányai között olly' nemes lelkekre találunk, a' kik minden hiv Magyar-nak kivánságát, hogy Nemzete a' dicsőség' pályáján menjen, haladjon bétölteni készek, és azt elésegítik.

Azon leszünk, hogy az egybe-gyűlt summa Literaturánk' élémozdítására lévén gyűjtve, arra fordí-tassék. Minekutánna 'az, a' nyomtatványokból megfordul módot fogunk keresni, legjobban lehető hasznavételére. — Ez vala épen feltételünk, midőn magunkat egy Literaturai fundusnak egybe-szerzésére adtuk, hogy az által, mind egy folyó-Irás indulhas-son-meg, mind, azzal későbbre valami egyéb Jót is élémozdithassunk.

Bárcsak azok is, a' kik egy magyar időszaki fo-lyó-Irás-nak hasznáról hasonlólag gondolkozva, gyűj-teményhez kezdetek, látván itt a' nekik-is szüksé-gesnek vélt tökepénznek egybe-gyűlését, a' már ná-lok lévő Munkáknak hozzánk való küldésére bírat-tatnának. Így cselekvék már Szemere Pál, ki, egy folyó Időszaki Irást Pesten akart megindítani, 's mivel a' környűlállások szándékának véghez vi-telétől eltartóztatták, jó csomó Gyűjteményét a' Ki-adónak küldötte. Megfelejtkezve önnön magáról, ö-römét találá barátja' segítségével, és elég vala néki,

átzni a' szándék' bétellyesedését. Azon darabokat, mellyek ebből vétetnek, kijelelni kötelességünknek tartjuk.

Utoljára azt jegyezzük-meg, hogy semmiféle Munkákat, mellyek a' Vallás józansága, a' Haza's Fejedelem ellen szóllának, Muzéumunkba fel nem vészünk.

Kolozsváratt, Novemb. 1813.

DÖBRENTAI GÁBOR.

A' MAGYAR LITERATURA TÖRTÉNETEI.

T ö r e d é k.

Ez a' töredék Kazinczy Ferencz Urnak azon pályá-írásából van kivéve, mellyet a' Tübingai Könyvtáros Cotta által kihirdetett tudva lévő kérdésre, néhai B. Prónay László Ur ö Excellenciájától egy barátságos levélben megkéréttelve, Feletetül kidolgozott. A' Kiadó úgy tudja, hogy 21 pályá-írás Tübingába ugyan elérkezett, de ítélet alá eddig elé egyik se vétetett. Felvesszük ide ezt az interesszáns czikkhelyt, mivel az egész Munka, melly magyar kidolgozásból vagyon németre fordítva, talán még sokáig nyomtatatlan fog maradni.

Azsiái Eleink felől keveset tudunk 's inkábbára mind bizonytalant. Az újabb hisztória bennünket még azon örömtől is meg kezd fosztani, hogy magunkat az Atila maradékainak mondhassuk, kit a' levert népek' félelme 's gyűlölése a' szerint kiáltozott a' legvérengzőbb fenevadnak, a' hogyan képeit szerette ördög szarvakkal festegetni: *) de

*) Láthatni illyet a' Szécheny Nemzeti Institutuma Magyar pénzeinek Catalogusában a' III Kötet' 47. lapján s' az ehhez metszett rezen, Tab. I. — *Fessler*

a' ki valóban egyike volt a' legnagyobb Fejedelmeknek 's embereknek a' maga korához képest. Tudománya 's mestersége az olly' népnek nem volt, mellyhez a' mivel Nemzeteknek hírek sem hathatottak, és a' melly Ázsiának sivatag pusztájin csak az állandó lakás' szerencsáját sem ismérte, nem lehetett. De a' Múzsák a' legvadabb Nemzetekkel is éreztetik kedvezéseiket, 's Atilának 's a' később Magyarok' fejedelmeiknek már voltak Bardusaik, kik a' Nép' nagy tetteit az inneplésekben énektették. Azt sem lehet kétleni, hogy azon áldozatokban, mellyeket a' természet nem ismért Alkotójának a' források mellett nyújtogattak (*L. a' Sz. László Magyar Király' törvényeit 1. Könyv. 22. Rész.*) a' hála szent érzései énekekben ömledeztenek légyen, Az a' sok tót szó, mellyeket a' Tisza 's Duna szélein megtelepedett sereg a' járom alá hajtott nép' nyelvéből a' magáéba véve-fel, gyaníthatják velünk, melly kész volt légyen az ezeknek ismérteiket is magáévá tenni. Ez történt kivált akkor midőn két Nagyunk, *Bölcs* (Bulsu) és *Gyula*, Konstantinápolytt 943-ban megkeresztelkedének 's *Gyulának* leánya, *Sarolta* férjét *Gézát* (Geysa) arra bír-

Győri születésű Magyar, még a' Prussziai védelem alatt sem felejtette Hazája szerelmét, mint most a' Russziai alatt, ezeket a' szarvakat Erőnek jeléül akarja vétetni, mivel a' Napkeletiek a' fejedelmeket *ökrök* képekben tisztelték. Valljuk-meg hamis szégyelkőzés nélkül, hogy ezek a' bakszarvak az Atila képein nem tisztelet érzéséből tétettek ide.

hatá, hogy az újabb hit' Tanítójinak szabad békét engedne, sőt végre hitekre térjen. Az ő fiók *Vajk* (vagy a' hogy Európai névvel nevezetett *István*, a' Szent) már úgy neveltetett, hogy deákul szólhasson és írthasson. Jól értették a' magyar Nép' Királyai, hogy a' Németektől vett hit nekik nem csak a' mennyország' boldogságaihoz nyit út, hanem őket még a' thronuson is biztosabban ültetheti, 's e' kettős tekintet arra bírta őket, hogy az Európai Nemzeteknek szokásaikat valamilyen lehetett, követtessék.

A' nép így észre-vehetőképen haladott a' culturában, 's a' hittel 's idegen szokásokkal együtt a' nyelv is gyarapodott. Az áhítatos Király állította az Iskolákat 's a' Püspökök segéllék az Uralkodó' intézeteit. De, valljuk-meg, az lévén közelebbi céljok, hogy a' Papi-rend alkalmas nevendékeket találhasson, ezen iskolában kevés gond vala a hazai nyelv elővitelére 's az ifjak egyéb tudományokban is annyira hátra-maradtak, hogy midőn *Kálmán* Király azt a' szerencsétlen gondolatot kapta-fel, hogy az előbbi Királyok alatt hozott törvények magyarból deákra forditassanak, Idegenre vala kéntelen bizni e' munkát, nyilván azért, mert a' Magyarok között erre alkalmatost nem talált. Ezt mutatja nevezetesen az is, hogy az Olasz Tudósok, kiket *Hunyadi Mátyásunk* Budán táplált, még a' XV. Század' vége felé is, a' deák ábécét nem hitték alkalmasnak a' magyar beszéd hangjainak festésére (*Lásd: Galeotus Martius, de dictis et factis*).

Regis Matthiae.) A' keresztes-háborúk eléggé megismérkedtethettek bennünket az Idegenekkel; pedig ezek nem voltak *mind* haramiák; hosszas hadakozásokba keveredtünk a' Velenceiekkel, II. *Andrást* a' Szent-földre kísértük, 's így elég alkalmaink valának a' Külföld' mesterségeit megtanulni, 's honni vadságunkból kivetkezni, de a' fonák mód 's az eltévesztett czél az igyekezetnek nem engedtek szerencsés sikert. A' Nemzet akkor kapta végre a' csinosodásnak első szikráját, midőn a' magyar Ifjúság színe 1348ban a' nagy *Lajost* Nápolyba követte, hogy az ennek Királyi testvérén elkövetett undok gyilkot megbosszúlja, 's három évnél tovább mulatván ott, mint a' diadalmas Róma a' meggyőzött Graeciából olasz mesterségeket 's tudományt, nyelvünknek sok új szót, 's a' Tokaj hegyeinek Formiánumi szőlőtőket hozott-vissza. Ő maga ez a' nem csak névvel nagy Király, majd *Veje* a' szerencsétlen *Zsigmond*, továbbad *Zrednai Vitéz János* Esztergomi Érsek, végre *Mátyás* alkottanak ugyan Académiákat; de ezek a' csendetlen időben csak hamar elenyésztenek 's benne a' hazai nyelvre nem vala semmi gond. Szerentséssbb születésű Ifjúságunk Bonóniába, Rómába 's Párisba ment-ki tanulni, de, tompa bámulására szokván annak, a' mi idegen, feledték, hogy ott gyűjtött kincseiket ide haza a' nemzeti nyelv' médiuma által illet 's kellett volna köz haszonra ereszteniék. *)

*) *Vitéz Cesinge János* Pécsi Püspök, (az *Esztergomi Érsek Zrednai Vitéz János* testvérhugá-

Nem bírván ezen időkből egyebet némelly Legendáknál 's Hymnárionoknál, bár melly hajlandók legyünk annak megadására, hogy a' minden tudományi cultura ellen épen azonként mint a' Keresztyén hit ellen agyarkodó ellenség mind azt a' mit irva kapott, dühösen pusztitgatta: bátran merjük állítani, hogy azoknak száma kik magyarul irtak, igen csekély volt. Hiszen maga a' könyveket vesztegetve vásárlani szerető Mátyás is nem bírt annyi bölcseséggel 's hazai szeretettel, hogy a' Nép énekeit, mint Nagy Károly azokat a' mellyeket a' maga népe dallott, feljegyezni parancsolta volna 's Budai igen gazdag Bibliothecájában nem találtatott egy magyar könyv is.

Álomkórságunk olly nagy volt, hogy belőle nem kisebb történet által lehetett felverettetnünk, mint az a' szakadás vala, mellyet a' Wittenbergai Augusztinianus-barát ujtásai támasztottak. Az 6 Apostolai itt magyarul irtak, valamint maga *Luther* ott németül, hogy az új tudomány a' nép által értettség, 's a' pröseltyusok minél több számban szaporodjanak. A' régi dogma tanítóji követték a' példát 's a' mi ezen villongás által nyert, az — a' Haza nyelve 's literaturája vala.

Ez időben állitá-fel a' Horvát-országi Bán, továbbad Palatinus Nádasdi Tamás, ki maga is az új tudományra tért vala, Uj Szigeten (görögösen

nak fija, 's poétai nevével Janus Pannonius) úgy mondják, hogy csak ugyan dolgozott egy Magyar Grammatikát.

elnevezve: *Neanesus*), közel a' maga Sárvári lakjához, az első nyomtató-műhelyt, melyet csak hamar a' Debreczeni, Kolozsvári, Német-ujvári s' Nagy-Szombati követtenek; 's könnyű megfogni miként segéllé ez a' mesterség mind a' Hit dolgá, mind a' Haza nyelvét. Már 1539, hat esztendővel később mint a' legelső Magyar nyomtatott könyv (Szent Pálnak *Komjáti Benedek* által fordított *Levelei*) Krakkóban kijött, *Nádasdi Tamás*nak első Udvari-Predikátora *Sylvester* (Erdősi) *János* egy *Grammatica hungaro-latina*-t, 1541 pedig az ugyan ő-által fordított Új-Testamentomot nyomtattatta itten; a' Száznak lefolytáig pedig *Pesti Gábor* *Aesopus*nak *Meséj*it, *Balassa Balint*, *Tinódi Sebestyén*, *Ilosvai Péter* 's mások verseket, *Telegdi Miklós* (Pécsi Püspök) predikáziókat, *Benczédi Székely István* (Lizskai, Szikszai 's Gönczi Predikátor) egy *Chronicont*; 's az elsőnek tartott (közönséges) *Kalendáriomot* 's holmi vallás-tanító munkákat, *Heltai Gáspár* (Kolozsvári Predikátor és Nyomtató) *Magyar-Országi hisztóriát*, *Vörös Balint* (Debreczeni Biró és Bihar Vármegye Fő-Notar.) *Verbőczinek Tripartitumát*, *Melius* (Juhász) *Péter*, 's *Bejthe István* és *András* (Predikátorok) fűvész munkákat, *Batizi András* (Sátor-alja-Ujhelyi, Tokaji, Erdődi Pred.) a' legelső Magyar Abeczés Könyvet adtak-ki, 's a' feljebb említett *Pesti*, *Fabricius* (Kovács) *Balázs* (Szikszai-fi 's Sáros-Pataki Prof.) és *Faustus Verancius*

(Csanádi Püspök) pedig magyar Lexiconon dolgoz-
gattak.

A' XVII-dik Százban nyelvünk még ragyogóbb előmenetelt teve. Esztergomi Érsek Cardinalis Pázmány Péternek's Káldi György Jezsuitának predikáziójik, valamint a' most említett Káldinak igen szép fordításu Bibliája, továbbá Gömöri Vice-Ispán Gyöngyösi Istvánnak Épószai, kivált pedig a' nem tanult Olvasónak ugyan a' Gyöngyösiéinél kevésbbé, de a' tanútnak 's értőnek sokkal inkább tetsző *Zrinyi Miklósé*, mellyben ez a' maga Ösének, a' Szigetnél el-esett Miklósnak, bajnoktettét éneklette, literaturánk-nak legesillogóbb szakában is tisztelt művek fognak maradni. — Mit nem igére az ilyen szerencsésen kezdett futás! De a' békövetkezett rettenetes idők elakasztották azt, 's a' XVIII. Száznak mintegy kö-zepéig alig akadunk olly' munkára, melly ezek mel-lett figyelmünket magára vonszhatná.

A' hosszas hallgatás végre a' nagy Therézia utolsó tizedében leve gazdagon kipótólva. Harczoló-ink a' Prussziai két vérengező háború alatt, a' Né-meteknek virágzani már elkezdett literaturájokkal derekasan megismerkedtek, 's midőn a' táborból visszatértek honnjaikba, sok magyar ifjú, sok ma-gyar leány olvasá a' Gellert szép Meséjit, Svéd Gróf-néját, 's a' Rabner Satyrájit. Nem kevesen Hallert és Hagedornt 's Kleistot is ismerték. A' Friedrich fénye eltöltötte hazánkat, mint az egész egyéb Eu-

rópát, 's a' kik ide haza nem igen látták, mint lesz a' könyv, több csudálni-valót láttak abban, a' ki Királylétére könyveket *csindl*, mint a' ki hadakat ver. Azonban első Ferencz, az a' szives barátja 's mivelője a' mesterségeknak, 's tudományoknak, a' legszebb frigyben a' maga Svietenjével, szövétneket gyűjtött az Észnek a' szomszéd Bécsben, 's ennek világa jóltevőleg hatott által mireánk is. A' Múzsák itt, mint mindenütt másutt, a' szép mesterségeknak, a' Muzsikának, Festésnek, Faragásnak, Architecturának és Poézisnak viritása által nyilatkoztatták érkezéseket. A' Kohályak, Csákyak, a' német Thaliának 's Melpomenének Pozsonyban, az Ország' akkori anyavárosában templomot nyitottak *) Gróf Ráday Gedeon, B. Orczy Lőrincz, Faludi Ferencz, Gróf Teleki József, a' Ráday Gedeon testvérének fija, énekeltek a' magyar lant mellé, de énekeik még sajtó alá nem jutottak.

*) Ha azon Summákat, mellyeket sok Magyarok nem magyar cultura elemenetelére költöttek, önnön Nemzetjek' felsegítésére adták volna, eddig a' Magyar Literaturát ragyogóbb fényben láthatnók. Mind azon Intézetek, mellyeket némelly Hazaiak felállítottak, virágzásban lehetnének: most sokaknak azok iránt való hidegségek miatt ingó lában állanak. *Legyen valóságos segedelem, lesznek közöttünk is Jelesek.* Nem utolsó dicsőség pedig valójában, tulajdon Nemzetét kiragadni a' homályból, 's képessé tenni lassanként minden Nagynak előadására. — A' Magyar, a' magyar föld' javából miért nem cultiválja a' Magyarat?

B . . . , Jegyzése.

A' szemérem, mely nem kevésbé retteg a' tudatlanság' buta bámulásától 's tömjénétől, mint a' gonoszok' mosolygó döföséseiktől, 's a' gögös ostobaság' válvonításától, bátortalanokká tette őket, közre-bocsátani a' mit dolgoztak. Egünkön gyönyörű új hajnal emelkedék-fel, de még terhes gőzfellegek késlelték a' szép nappalnak fényfellövellését.

Ez végre akkor jött-elő a' maga teljes ragyogásában, midőn ez a' Népét szerető 's Népétől imádván szeretett Asszony, a' Haza szeretetre legmeltóbb Ifjait az 1760ban felállított Magyar Testőrző seregbe felvevé, 's nékiek alkalmat ada, a' Bécsi szép világ' tónusával megismerkedni. Bécs ezeknek nem vala Sybaris, nem Capua. Beléavatva, inkább vagy kevésbé, már itthonn a' Régiek' írásainak értésébe, néki feküdtek az újabb Nemzetek nyelvének 's literaturájának, 's 1772 körül az ifjú kor' délczégében léptek-fel, mint Nemzeteknek ébresztőji, tanítóji. *Bessenyei Györgynek, Báróczy Sándornak és Barcsay Abrahámnak* neveik ekkor lettek a' köz tiszteletnek tárgyává. A' szerencsétlen *Ányós* hozzájok csatlá magát, 's lágy szívének elfojtott érzéseit a' Szent-Pál' Remeteségeiben éneklette. Nem kevesen szóllamlának-meg a' *Telemach* fordítójának Hazá,ában is, kik közül itt a' *Czid* fordítóját, Gróf *Teleki Ádámot* és a' *Belisairét*, Báró *Daniel Istvánt*, említjük.

Ujságot a' maga nyelvén még nem olvasott a' Nemzet. Azt 1780ban kezde *Pozsonyból*, heten-

ként ket ízben kibocsátgatni *Ráth Mátyás* (szül. 1749. Apr. 13d. Győrben, hol későbbben Predikátorri hivatalt viselt, 's meg is holt 1810. Februar. 7kén). — Időszaki Irásaink voltak 1788 a' *Magyar* (Kassai) *Muzéum*; 1790ben *Orpheus*, 1792 *Urania*, végre a' *Segítő*. De ezek kevés füzetek megjelenése után mind elakadtak. —

A' D I C S Ő S É G.

A' MAGYAR. NEMESSÉGHEZ.

1.

Figyelmezve hallgassatok
 Nagy Ösöktől maradt czímeres Magzatok!
 Múzsám a' Dicsőség' dicsőítésére
 Felséges éneket ad híve' nyelvére,
 Millyen egy olly' Istenségnek
 Tetszik, kiért csak nagy lelkek égne.

2.

Távozzék a' hívság' lyánya
 Az álhír, e' szörnyű, a' kábák' bálványa,
 Melly szüntelen széllyel repdes száz szárnyával;
 Hízkelkedést harsog hazug trombitával,
 Rabjait gözzel élteti,
 'S utóbb átkok' árjával fizeti.

3.

Azt a' kit én magasztalok
 Rokonoknak tartják magok az angyalok,
 Égi szent származás, Igazság' testvére,
 Nyájasan édesget virtus' ösvényére,

’S a’ ki ezért tűr háborút
Csak annak ád mindég zöld koszorút.

4.

Kinek illőbb dalt zengeni
’S áldozatul temjént gazdagon hinteni,
Mint ennek, ki hálát jó tettel érdemel,
Halandót a’ sorson, síron felül emel,
’S a’ tisztet szentnek nézeti.
Akkor-is, ha veszély fenyegeti ?

5.

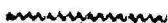
Elválik két felé az út,
Ott hol a’ mulandó élet’ pályája fut,
Egyik zabolátlan vágyások’ kéjjére
Visz egy alacsony völgy’ virágos rétjére,
Hol elfelejtve rejteznek,
Kik nemtelen lánggal gerjedeznek.

6.

A’ másik a’ fényt kedveli,
A’ lelkeket magas sziklára emeli,
’S a’ szerencsést, a’ ki rajta nyomosan jár
A’ reá özönként omló égi sugár
Ezerekkel szemlélteti
’S halhatatlan életre vezeti.

7.

Melly szent tárgy hatja szememet,
Melly isteni szívvel hevíti szívemet !
Titeket látlak-é Nagyság’ bajnokai,
Kik Hazátok őrző ’s áldó Angyalai,
Azt tollal, karddal, kormányyal,
Szépítitek örök ragyogvánnyal ?

8.

Látlak, Századok' kárpitja
 El nem fedezhette, látom miként nyitja
 A' szent virtus, mellynek követtétek nyomát,
 Számatokra érdem' tündöklő templomát,
 'S háládatosság' oltára
 Mikép emel Istenek' rangjára!

9.

Boldog, ki ezek' példáján
 Gyúlván új utat tör dicsőség' pályáján!
 Boldogabb a' régi fény hív örököse,
 Kire nagy Atyákat megérdemlett Öse
 Hagyott szép hírt, polczot, nemet,
 Melly könnyen gyüjt az örök érdemet!

10

Mint az erdő' koronája,
 Zeusz ezer esztendő's terebély cserfája,
 Mellyen minden időn új gallyak teremnek
 Árnyékot sok főnek 's kecsét ad sok szemnek;
 Úgy ő sok ezerek' vigsága,
 Nyugodalma, dísze 's bátorsága.

11.

Mint hajlik a' bizodalom
 Hozzája ha kinek kell véd és oltalom!
 Melly könnyü magához szívet hódítani!
 Bár helyéből hegyet akar mozdítani!
 Ereje, melly messze hat 's jár
 Mint magasról lövellő napsugár.

12.

Keljen dühösen ellene
 A' felzúdúlt tenger' haragos Istene,

~~~~~

Ki a' czédrus hajón, ezüst vitorlákon
 Selyem kötelken 's arany vasmacskákon
 Szintúgy nem tud könyörülni,
 Mintha ócska bárkát lát repülni.

13.

O, jól tudván, 'melly sok szemek
 Vagynak rá függesztve, 's hány ősi érdemek
 Serkentik állani bajnokok' módjára,
 Ugy vív, hogy méltó lesz ég 's föld csudájára,
 A' habok elboríthatják,
 Gyávaságra hijában vitatják.

14.

Bár a' Nagyok' palotáji,
 Valamint a' kunyhók a' halál' prédáji,
 Bár kéntelen egykor a' bajnok fegyverét,
 A' Király pálczáját, a' fő rend czimerét
 Charon szavára letenni
 'S mezitlen kell a' Styxen túl menni.

15.

Mit vészt ő? porból lett porát!
 Mit mást, mint nagy lelke' romlandó sátorát?
 Félnek - é a' sírtól cselekedetei?
 Nem gyümölcseznek - é szép veteményei?
 Sőt él istenibb formában,
 Az Irígység nem lévén nyomában.

16.

Hadd szünjék árnyék élete,
 Legtöbb csudát akkor tesz emlékezete.
 Millióknak ad részt tettei' hasznában.
 'S oh hány Ifjú' szívét, ki ébren 's álmában

Oszlopát könnyel áztatja,
 Vetélkedő lánggal lobogtatja ?

17.

Igy a' nagy 's hires Dunának
 Fejedelmi vize, a' magyar Hazának
 Hasznos, míg a' terhelt hajókat hordozza,
 'S a' bőség' kincseit most viszi majd hozza,
 'S itt ad kalászos szigetet,
 Ott szép rétet 's zöldellő ligetet.

18.

Akkor is, ha ér sírjába
 'S nevet veszt, merülvén a' tenger' gyomrába,
 A' táj, hol gazdagon áldást osztogatott,
 A' kies sík, mellyet szebben virittatott,
 Emlékezetét hirdeti,
 'S nyomról nyomra nevét emlegeti.

19.

Nem, nem, nagy nemű Magyarok
 Dicső Nemzetemnek képei, bölcs Karok,
 Nem csak hang a' jussal bírt nemesség' neve,
 'S dicsőségre méltán vágy a' nagy szív' heve.
 Nem gőz a' mi Caesarokat
 Teremt, midőn fényltet Sándorokat.

20.

Viseljetek gondot rája.
 Égjen tisztán 's gyűjtsen sok szívet fáklyája !
 Szüljőa szent virtustok nagy 's jeles dolgokat,
 'S hogy mély örvényekbe ne nyeljék azokat
 Az irigy idők' árjai,
 Legyetek a' Múzsá' barátjai.

21.

Csak ennek van hatalmában,
Ki millyen részt vegyen szép hír' osztályában,
Idők' fogytáig tart Achilles élete,
Mert zeng halhatatlan dalban dicsérete.
'S hány nagy nevet rejt ama sír,
Azért, hogy szent Költő róla nem ír?

22.

Oh! az ég' dicső remeke
Az olly nemzet, mellynek sok fő fő gyermeke
A' hasznos tudományt 's szép mesterségeket
Ugy nézi mint honnját védlő Isteneket,
Őket dajkálja, neveli,
'S Papjaikat, ha hívek, tiszteli.

23.

Mi az emberi hatalom!
Eldült a' római roppant birodalom;
De mesterségének becses maradványi
Még ma is sok nemes lelkeknek bálványi,
Melly nagyság lehell belőlek,
Hány ezer szóll csudálva felőlek?

24.

A' fél világ' csinosai
A' rég' Róma' lánczát hordozók' fiai!
E' szent ereklyéket buzgó figyelemmel
Keresik 's csudától néznek részeg szemmel
Azoknak szép képeikre,
Kik vas békót vertek öseikre.

25.

'S ki nem telik új lélekkel,
Ha múlandóságnak truczoló színekkel

Azoknak tetteit lefestve találja,
 Kiknek a' föld legszebb javait hálálja,
 'S kik, senkit nem gyujtanának,
 Ha az Irók rólok hallgatnának.

26.

Oh Magyarok! a' Múzsára
 Mert hatalmában van a' dicsőség vára,
 Kegyességeitek bőven áradjanak,
 'S el ne felejtsétek, hogy mindég vágytanak
 Háladó dicséretére,
 A' kik méltók voltak énekére.

27.

Ama felséges tetőnek,
 Hol hervadhatatlan borostyánok nőnek,
 Olly bő termést adjon áldástok harmatja,
 Hogy minden méltónak, az Érdem' magzatja,
 A' Hír, zöld koszorút fonjon,
 Melly ezreket csudájára vonjon.

K I S J Á N O S,
 Superintendens.

BARCSAY ÁBRAHÁM.

* * * * *

Barcsay Ábrahám, — az 1658ban Október 8dikán Erdélyi Fejedelemmé tétetett szerencsetlen Barcsay Ákosnak ágából, — Piskiben született 1742ben Febr. 2dikán, a' Sztrigy vize mellett Hunyad Vármegyében. Atyja, kinek keresztnévét viselte annak a' Vármegyének Fő-Birája volt; Anyja, a' Dobai Familiából származott. Tizenhat esztendőskoráig a' Nagy-Enyedi Ref. Kollégyiumban tanult. Abban az idejében Atyját Anyját egy letben elvesztette. — Mint húsz esztendőskorú ifjú, a' Magyaroknak elfelejthetetlen Theréziájától 1760ban felállítatott Nemes Magyar 'Testőrző-Sereg' tagjává lett, 's ő volt Erdélyből az első, a' ki azon szándékkal Bécsbe felment.

A' szép talentumu ifjút, lelke, nemes pályának megfutasára gyúlasztgatta, 's nagyobb erőt tartott-fenn benne, mintsem hogy az egyedül csak vegetálokön feljúl ne tudta volna magát emelni. Az a' szép a' Jóban, hogy ő kiválik a' puhák' kerületéből, 's az életet, ha csak Hazáján, ember-társain nem segíthet, semminek nézi. — Majd *Báróczyval*, *Bessenyeivel* együtt nemesen felgyúlva buzdította az alvó Hazát, Nemzeti fennmaradásának egyik oszlopa felállítására, a' magyar nyelvre való több ügyeletre, mind addig vala; 's el lehet mondani, hogy a' magyar szép literatura hajnala a' Hazai Nemes

Testőrző-sereg' épületéből hasadott-ki. 1806-ban, a' szép társaságnak egyikét, a' különös jó szívű, az ártatlan gyermek jóságú Báróczyt még láthattam, a' kire rá illik az, a' mit *Pope, Goldsmith*ről mondott: *In wit a man, simplicity a child. Elméjét nézve férjfi, ártatlanságát gyermek.*

Kedve lévén a' Katonai élethez Barcsaynak, mi-nekutánna a' Testőrző-Seregnél öt esztendő-t töltött volna, Leopold Hercegnek Német Lovas-Ezere-débe, Kapitánynak tétetett. Hány példánk nincsen, hogy Unokáink azon elhunyt Nagyainknak, kik valaha a' Nemzet' dicsőségéért tett fáradságjokat leg-szebbnek tartották; most külföldi városokban élve megfélejtkeznek Öseiknek virtusáról! Barcsaynak érzékeny magas szíve, midőn más Nemzetben minden Jót, minden Szépet becsült, azt szerette; a' magáé iránt legkevesebbé sem vala bészárva idegenek között is. Sőt inkább, nagy ismértsége lévén a' Francia iáteraturával, mig egy felől annak szépségeit csudálta; más felől, megdöbbenve a' maga Nemzetének még hátra-lételén, élémenetelének eszköz-lését egyéb kötelességeivel egybe-kötni szentnek tartotta. Mert midőn vagy jobb neveltetésünk, vagy tulajdon magunk kimívelése által a' csinosb Nemzeteknek jelesb munkájikat becsek szerint érdemesíteni tudjuk, illik, hogy a' magunkét is azokéhoz közelebb vinni el ne mulassuk. — A' Római büszke ifú Athénébe mívelte-ki magát, úgy megtanulta ott a' Görög nyelvet, mint anyjától a' magáét,

's a' Görög Irók' szépségeinek érzésével eltelve tért meg, de, — Rómának élt. 'S ha bár nálak a' görög nyelv a' Kimíveltek körében annyira szokásban volt is mint a' magoké, az elsőség a' Rómaié vala: ha Caesar még a' Tanácsban is szóllott görögül, Római nyelven írt. Cícero, Praetor koráig görögül declamált, *) de írásaiban azon volt, miképen csinósítsa ki leginkább a' római prozát, És így, declamatzióit, mellyeknek hangjai elrepültek, más nyelven mondotta-el, de a' miket maga után fenn hagyni kívánt, azt akarta, hogy azok a' római nyelvnek szerezenek gyönyörködtető méltóságot 's örök becsülést. Szerették a' Külföld' tudományos nyelvét, de nem valának elvakítva annak fényétől, hogy azt ők is dadogva kövessék, hanem a' legjobbat, szebbet, írásaikból kikeresve, fordították erejüket tulajdon nyelvek' emelésére.

Barcsay, a' hajdani Hazának a' hisztória tárgyául élt nagy lelkü Férjfiával eltelve, gyönyörködött abban az ideában, hogy azok sírjainak földjén egy vitézséggel is tudományokkal is virágzó, húséges Maradék éljen; melly dísz a' Nemzetre nyelvének felemelésében lenni gondolt. Illyen érzései lévén lángot vetett szive minden legkisebb hazai igyekezet' látására, 's így énekelheté ezt a' verset:

Örömnök könnyei folyják - el szememet,
Midőn virágozni látom Nemzetemet,
Már eleget éltem !

*) L. Svetonius de claris Rhetorib.

Haza! több már 30 esztendejénél miolta ez a vers ismeretes; még-is ha csendes megfontolással nézzük által Nemzetünk' állását a' tudományokra nézve, így kell megváltoztatnunk:

Örömnök könnyei folynák - el szememet,

Midőn virágozni látnám Nemzetemet.

Kapitány korában ismerkedett-meg az elégiás, a' mely szívű Anyóssal Nagy-Szombatban. A' poétai pályán megindulni kezdett ifjú Elegiakus közlötté próbáját az akkor már becsult Barcsayval, 's ez neki serkentőjévé, oktatójává, barátjává leve. —

Hűsz esztendőt töltvén-el Barcsaynk a' Katonai életben, minekutánna Sziléziában táborozott, a' Szabácsnál, Dubiczánál, Nandor-Fejérvárnál; történt utközetekben jelen lett volna, a' Nemes Testőrző sereghez, mint Ezeredes Hadnagy vissza tette. Mind itt, mind elébbi pályáján több jeles férjfiak ohajtották társaságát, 's II dik J ó z s e f és II dik L e o p o l d Királyainknál nagy kegyelemben vólt. 1794 ben elhagyá a' lármás várost, 's Ezeredes ranggal 's penzióval Hazájába jött, hogy az Udvari 's szolgálatbéli fényes nyughatatlanságokat filozofiai csendességgel cserelje-fel, mellyet Anyóshoz irt poétai leveleben így kívánt:

Bár én letehetném fáradt sisakomat,

Kuczikba vethetném rozsdás pallosomat,

'S Múzsáknak szentelvén hanyatló napomat,

Lassan nyujtogatnák Párkák fonalamat.

Vallyon mikor érem azt a' bődögságot,

Hogy letévén minden világi rabságot,

Egyedül míveljem a' szent barátságot,

Melly ad nyájasságért viszont nyájasságot.

Bétellyesedvén ezen kivánsága, Maros-Sólymoson Hunyad Várm. és Csórán*) Fejér Várm. lakott felváltva, hazai lelkü hitvesének Gróf Bethlen Zsuzsánnának társaságában, kivel való szerencsés házassága 1778ban kezdődött.

Mind Sólymosnak, mind Csórának adott a' természet elegendő szépséget, mellyben a' szép elme gyönyörködhetett. Ott udvara mellett egy csendes berek, a' Maros 's a' Dévai vár' omladékai; itt a' ház mellett lévő hegyen szőlő, erdő, 's havasi patak. Ezen helyeken szeretett barátjaival mulatozni 's azzal a' tiszta örömmel élni, mellyet a' jó könyvek szereznek. Ugy beszélgette itt a' Magyar Költő Oláhaival, olá hul, mint *Montesquieu* a' maga jószágában földművelőjivel, patois nyelven. — A' nemzeti nyelvnek, karakternek becsben-tartására serkentette Hazája-fijait, kiknek az azon való kedves verselésével példát adott, mert Költő léte az melegebben érzette. Öröm volt néki látni, a' mint hallottuk a' Magyar Játék-szín akkori gyarapulását, mellynek, a' mint tőle várni lehetett, barátja vala.

Itt egy vonást hozunk-fel, ámbár ez némelyek előtt talán elmaradhatónak tetszik; de említenünk kell, mert karakterizáló. Ebből látszik, hogy egyik uralkodó ideája a' nemzeti dolog volt, 's hogy

---

*) A' Csórai Oláhok egybe-csatolván magokat a' Zarándiakkal, az ő épületét is feldúlták 1781 ben.

mennyire hajlott azokhoz, kik azon a' pályán voltak, melyet ő, entuziásmusa által melegítette, jellesnek lenni ohajtott. A' jó entuziásmus (mert nagyon hibás is) egy világot rajz magának, azt szép képekkel megrakja 's mindent a' mi oda tüközik, akármí 's ki légyen az, melegséggel fogad fellengző lelkeben. Nem látván egyebet szeme előtt, hanem csak az ő n é k i ragyogó világot, tiszta' képzelődésének tisztaságában imádja akkor is önmagát, mikor egyebet tenni látszik. Tulajdona néki egy bizonyos büszke kényesség, melyet a' moralitásnak érzése-is segítsen, szükséges, 's az, az Illetlenül mindenkor feljúl valónak nézi magát. Így véve, mert így-is kell venni, mivel Barcsay moralis érzésű volt, nem akadhat-fenn a' legtisztább-is ezen, a' mit ide teszünk. Egyszer t. i. a' Kolozsvári bálban egy jó Színjátészónét vezetett karjánál fogva. Gróf *** barátja találkozik ott vele. Barcsay a' leányra mutat 's ezt mondja hirtelenébe barátjának: *Ezt csak azért vezetem, Mert szeretem Nemzetem?*

Az ilyen kicsinységeknek látszó vonásokat is, úgy véljük, nem kell kihagyni az életirásból. Nem ok nélkül sürgette ezt *Rousseau*, Emiljében, hol *Turenne* példáját eléhozza. — *Plutarchus*, minekutánna Hősének *) tetteit a' magok fényében megmutatta volna, 's az olvasót a' Nagynak bámulására vonná,

---

*) Hős szóval teszik-ki némelly régi Magyar Irók, a' Héros-t.

holmi kicsiny vonásokkal is meglep bennünket, mellyben azt, a' kit leír ismét más oldalról mutatja. Sőt, teszi ezt a' legragyogóbb tettek' leírása között is. És így elviszi a' férjfit a' csatamezőre, hol látjuk mint nyer örök fényü koszorút; beszélteni a' Nepnek gyűléseben, hol mint egy világosság ragyog Halgatóji előtt; azután annak otthoni titkos kamarájába vezet, 's ott mutatja Hösét minden készület nélkül az ő bé nem fedett természetében. Egy édes mosolygásra, egy magunkról való melyebb gondolkodásra vezet ez által bennünket, ha nagyon eléggé csinos érzésünk, a' természetet legkisebb nuánszaiban is követnünk. Mert más, valakit akkor látni közönséges helyen, midőn ő azt tudta, hogy ott megjelenik 's arra elkészült, más, várakozásán kívül ajtóján kopogtatnunk 's meglepnünk.

Az Életirő (legyen engedelmnünk ezen kitérésre itt is, mint több helyen, mellyet készakarva teszünk,) nem Halotti-Orátor, kinek, gyengeségünk 's némuképpen az illendőség miatt kötelességévé vált, hogy tárgyaról csak észre-vehetőbbeket mondjon, 's egyéb olyast, a' mit a' hátra-maradtak kedvetlenséggel hallanának, elhagyjon; ám-bár nagy serkentés volna a' Jóra, ha holttainkkal úgy volna szabad bánunk, mint az Egyiptomiak Királyakkal, 's másokkal bántanak.*) Az Élet-

c

*) Az Egyiptomiak, minekelőtte, halottjokat a' Sír-

írónak lelke előtt az igazság lebeg, és a' mint Tacitus mondja, úgy ír, hogy lelki-ismérete semmit szemére ne vethessen. Néki fel kell fedezni a' Roszat is, a' mit mi, tisztelet hamvainak! nem említhetünk, mert senkitől azt felőle nem hallottunk. Szomorú dolog volna sokszor, ha az Életírások is olly hizelkedők volnának, mint életünkben azok a' beszédek, mellyekben a' rettegés miatt a' valóságos Igaz nem mer megjelenni.

Az Életíró, továbbá, a' psychológiának mélyen beható szemével tekint az ő tárgyára, az emberre. Félre-rántja a' fátyolt a' hol valamit bétakar, 's megmutatja a' szívnek minden ránczait, mert épen az fő czélja, hogy megtanítsa az embert a' maga kebelébe nyúlni tudni. Úgy térszen mint a' Képi-író, ki az ember' tagjainak ki 's béállítását szorgalmatosan kitanúlja, hogy festése annál természetesebb legyen.

Így, épen el nem hagyandó még ezen vonás is, mellyet Barcsayról hallottam. Midőn egyszer, Hunyad Vármegyei útjában franczia hadifoglyokat talált volna elé, látta, hogy az egyiknek inge nincsen:

ásónak általadták volna, itéletet tartottak a' holt felett, 's ekkor szabad volt, annak életében tett rossz cselekedeteit felfedni. Átok alá jött a' holt, ha megbizonyosodtak véikei. Ha nem találkoztak vádolók, vagy nem bizonyíthattak semmit is ellene, Atyjafiai 's barátjai letették a' gyászt, díesérő beszédek tartottak néki, 's eltemették. L. Schröck és Schütz Vil. Köz. Hiszt.

Levetette a' magáét, a' fogolynak adta 's meztelenül
maradott felső testét köntösével takarta-bé, hazáig.

Csórán hala-meg, 1806ban, Martzius 5dike éjje-
lén, életének 64 esztendejében. Halála előtt való
napon este, még vadászatra készült, mellyben a'
mint verseiből is látszik, mindenkor nagy mulatsá-
gát találta, 's 6dikra virradólag, vadász barátjai,
társai, elunván várni felkelését, szobájába mentek
's — halva találták.

Vallására nézve Református volt, de később
Mária Therezia idejében katholizált.

A' Katonaság megtette néki az Ezeredest illető
halotti pompát; érdemeit egész mértékben becsül-
ni tudó Hitvese azon alma-fa alá temettette, mel-
lyet ő maga magának nyugvó-helyül előre kiválasz-
tott. Az alatt tanult gyermek korában, az alatt ol-
vasgatott érettebb idejében, 's'olly kedves volt e-
lőtte annak emlékezete, hogy pecsétnyomójára is
azt vágatta, ezen körülírással: *árnyékban zöldül.*
Voltam sirhalmánál, 's lefiztem azt az édes adót,
mellyel a' Nemzet' jelesebbjeinek tartozunk.

Özvegye, annak az emlék-kőnek helyébe, melly
most vagon hamvai felett, egy szebb, illendőbb em-
leket kívánt felemelni, mellyet egy Kolozsvári Kép-
faragó el is készített. Ezen Zilahi születésű hazánk-
fijától, ki a' külföldi szép kőműveket nem látta, a'
mi Hazánkban, melly a' szép mesterségeknek éppen

nem iskolája, elég, és igyekezete dicséretet érdemel; de a' ki az ilyen művekben aesthetikai szépséget 's valami ollyast keres, a' mi bámulásra von, elmerít, sokáig magánál tart, ebben fel nem találja. Ha az illetén műv, a' hozzá értő nézőt, mingyárt az első rátekintéskor meg nem bájolja, kitetszik, hogy a' Művész csak Dolgozó, 's nem Művész, 's Istenné nem segítette. — Hanem, a' melly Hazában nincsen arra való Intézet, mellyben a' szép Művésznek született magát kimivelhesse, ott az embernek, kőből néma életet alkotó talentumán nem fogunk soha bámulni. Nálunk arra, hogy a' Képirás, faragás, muzsika nemzetivé legyen, kevés vagy épen semmi gond nincsen. Ne légyen a' Genienek alkalmatossága az ő szivét dobogtató pályán való futhatásra, majd elvirágzik és gyümölcseit nem csudálja a' Maradék. Kitor ugyan ő magától is, ki csilámlik belőle a' lélek, 's az ő mebbe lobbantott isteni szikra meggyúl, de apolgatásra van szüksége. Úgy van ő némelly tekintetben mint a' szemérmes Mimóza nevű plánta, melly olly' érzékeny, hogy csak akkor terjeszkedik-ki, mikor világosság van. Legyen napja, él, hunyjék, ellankad — Hány nagyra-születetteket, kik új meg új csillagok lettek volna, temettek-el már az idők, kiknek lelkeik, kivált a' szegény sorsuak között, nem találtak ollyan környülállásra, mellybe ütközvén aluvó tüzők kigyúlt volna. — Most, dalokat írnak ugyan Poétájink, de az azoknak érzéseit eibájoló hangba-öntő muzsi-

ka nem énekel mellettek; 's a' magyar Képiró nem igen hagyja csudálni bámulásra-vivő ecsetjét. Fénylő ideje a' Magyar' ebbeli elemegetelének, látlak-é én tégedet? Látni fogom-é azt, hogy a' Nemzet leiket-kap, 's minden módon segítséget fog nyújtani, hogy a' Literatura históriájában mi, mint eddig, hátul ne álljunk?

Vissza térünk Barcsayra. Mi itten nem mondhatunk róla többet ennyinél. Érzi az Író, hogy azon szabások, mellyeket az Életírás szorosan megkíván nincsenek kielégítve; de minthogy Barcsayt ő személyesen nem ismerte, egyéb környülállásait másokra bizza. Ó, főképpen csak mint magyar Poétáról szólhat róla. — A' Képiró lelkesedésbe jő, felmelegszik, író-ónt ragad, 's azon ideáknak, mellyek képzelődésében homályosan keveregnek életet adni égvén, előrajzokat hány papirosára. Ezen itt mondottak is csak ilyen előrajzok. De, azt gondoltuk, inkább valamit róla, mint semmit sem.

Mint Poéta, a' jelesebbekhez tartozik. Az a' virágos, tiszta nyelv, mellyel ragyogó képzelődésének életet ad, nagyon kitetsző az ő idejében. Verseit *) az akkori szokás szerint a' Zrínyi **) nem-

*) Két Nagyságos elmének költeményes szüleményei. Közre bocsátotta Révai Mtklós. Itten a' 6dik laptoi a' 148ezig Baresay darabjai állanak; a' többiek pedig Orczyei. Ezen kiadást értjük, a' hol darabjait ezitájuk.

** Zrínyi nemü versnek jó léssen hivnak a' megkülömböztetés végett Kazinczy Ferencz után, a' mi minden mérték nélkül írott verseinket. Majd többet ezen tárgyról a' 1dik Füzetben.

ben írta, majd négyes, majd kettős rimekben. A' négyesnek monotóniáját látszik maga is érzette, lap 92. Ezen versnemben, a' négy rim' megkívántatása miatt, majd szinte lehetetlen, hogy a' Költő tavitologiába ne jöjjön, mint a' halhatatlan *Zrínyi*, ki Szirenáját nagy gondolatlansággal, de nagy geniális tűzzel írta, és *Gyöngyösi István* is estenek. Így ezt, a' miatt Barcsay sem kerülhette-el. Darabjaiban józanon meg-jegyző lélek 's nemes szív mondja és érezteti az életnek józan filozofiáját; 's melly érzékeny, tiszta barátság van az ő *Orczy Lőrinczé*hez írott leveleiben! Látszik majd mindenütt, hogy a' természet neki a' szépet és nagyot tisztán érező szívet adott. Úgy festi magát itt is, mint a' ki Hazája javát, szabadságát magasan érzette, melly egy egy helyen fájdalmasan mutatkozik. A' *Tokaji bornak eredete*, lap 84, igen kedves költés, 's méltán mondotta erről *Orczy*, hogy azt talán *Apellestől* vagy *Rubenstől* vette. Azon levele, mellyet egy Nagyságos Asszonynak intésére írt, annyi bölcs megjegyzéseket tart magában, hogy ennek örök becase leszen, minden egyenesen gondolkodó embert-vizsgáló előtt. Rája a' Múzsák mosolyogtak a' mikor írt. Érezte az, a' poézis' mivóltát, a' ki a' 81dik lapon ezen Istennek így hasonlítani tudta:

Ollyanok ők hidd-el, mint ama szép Szúzek;
 Kiknek mesterséggel lobog kényes tüzek,
 Soknak incselkednek, de kevésnek hívek;
 Melly sokaknak vész-el ohajtások 's mívek!

A' 66dik, 103, 125, 126dik lapon álló helyeken pedig látszik, mint tudott valóságos poétai lélekkel felemelkedni.

Mind ezen szép helyek mellett azonban, szeretnénk némelly darabjaiban több választást, több tömötséget látni.

A' magyar episztola, vele, Orczyval és Ányóssal kezdődik. De ők úgy látszik nem tették volt fel magokban, hogy úgy írják az episztolát, mint annak regulája megkívánja, hanem, *versekben leveleztek*. Innen van sok helytt a' csak egy barátságos társaság' prózai tónusa, 's ollyas mi, a' mit csak egymásnak kellett volna együtt-lételkor mondani. Tartsa-meg ugyan az episztola a' barátság' tónusát, de még is emelkedjék magasabbra, 's csak ollyant írjon, a' mi másokat is mindenkor érteszálhasson. Kis Jánosnak Igaz hát barátom-ja mindenhez fog mindenkor szólni.

Hátra maradott versei közül, kérésünkre, szerencsénk vala néhányokat a' maga keze írásával, Özvegyétől kapnunk. Ezeket ő papiros darabocskákra, levelek' tiszta felére írta, a' mint látszik, nagy hevességgel. Közülök, e' következőket tesszük ide:

A' K Á V É R A.

Rab szerencsen' véres veríték' gyümölcse,
 Mellyet, hogy ládáját arannyal megtöltse
 Fösvény Anglus elküld messze Nemzeteknek,
 Nádméz! mennyi kincsét olvasztod ezeknek.

Hát te, rég csak Moka táján termett kis bab,
 Mennyit szenved értted nyugoton is a' rab,
 A' böles iszonyodik, látván, egy csészéből
 Mint hörpöl ő is részt Anglusok' bűnéből.

A' J Á M B O R E V E Z Ő. *)

Mosolyogva szalad zugó habok között,
 Hol vándor sajkája sziklába ütközött,
 A' jámbor evező, 's csendes fővenyekre
 Kiszáll, honuét jut majd boldog ligetekre.
 Ott fejszét nem látott magas élő fákat
 Választ szomszédjának, köszöntvén azokat,
 Árnyékokban kunyhót emel kastély gyanánt,
 Mellyben Istent áldván élte foly egyaránt.
 Nem vágyik ő vissza gazdag révpartokra,
 Hol Indus' vagyonát rakják nagy halmokra;
 Sem udvari göggel fényes palotákba,
 'S rag ogó rabságot titkoló szobákba,
 A' jóltévő földet naponként műveli,
 Mellyben boldogságát és élelmét Ieli.
 Sokszor hajlott fáknak ülvén árnyékában,
 Mélyen sohajtozva csudálja magában,
 Hogy vágyhat úgy embervilág' kincseire,
 Arany almát termő tündér kertjeire;
 Holott boldogságot lelhet csak szívében,
 Nem pedig Krézusnak halmozott kincsében.

A' P O É T Á K H O Z.

Papirosan ugró rendek' koholóji,
 Addig nem lehettek Nemzet' tanítóji,

---

*) A' mint gyanítjuk *Voltaire*-nek ezen verse szerint:
 Loin du faste humain, a' *Henriade*-ből.

Miglen egy vagy más láb nyugözvéen versetek',
 Fülnek tetsző hangtól üres éneketek.
 Hát a' szív hol vagyon? szökéssel nem nyerik,
 Ámbár a' battutát *) sorok ütve verik.
 Ha a' képzelődés' ragyogó tükkörét
 Félre tesszük 's a' hang' hódító műszerét;
 Apolló chorusát hijában dicsérjük,
 'S Parnasszus' tetejét haszontalan mérjük,
 Mert a' természetben a' mi erőltetett,
 Kivált ember előtt kedvet nem nyerhetett.

A Z I S Z Á K O S P R Ó K Á T O R.

Melly nagy kár a' bornak! itt fekszik Csúz János,
 Ki volt életében olly' nagyon itkányos,
 Hogy szép tudománya ritkán lön felderült,
 's az Igazság vele sokszor borba merült.
 Szent ügy 's prókatori fogás egy korszóban,
 Alusznak már benne most a' koporsóban.

Kápolnák! templomok, felszentelt oltárok!
 Malasztért hozzátok én azért nem járok,
 Hogy a' teremőnek magasb kárpitjában,
 Dicsőítést lelkem többet lel magában.

Írásai között francia versek is vagynak, hanem azok csak barátjaihoz írtt priváttrefák. — De, nem akarunk még egyet a' Zaránd Vármegyébe utazók kedvéért, 's a' történetért elmulatni.

A' mostani Erdelyi Kath. Püspök, N. Méltós. Mártonfi József, Ő Excellentiája 1805ben, Szelistyóra

---

*) Olah táncz.

nevü Hunyad Vármegyei faluban, melly helységnek tája vadon-szép; Faludi szerint ezen verseket írta:

Hegyek, völgyek, kies erdők!
 Diánának udvara,
 Hantos halmok, híves ernyők,
 Pán Istennek sátora;
 A' természet' szűz munkája
 Vidámitja szívemet,
 A' szép vadság' palotája
 Felébreszti kedvemet.
 De mind száraz ha nincs ember
 A' szívnek mulatsága,
 Ollyan mint az ősz November
 Majus ifusága.
 Ember kell a' társaságra,
 Ezzel szívet cserélni,
 Ez ad módot vígasságra,
 Csak ezzel lehet élni.
 Boldog volnék, ha e' völgybe'
 Találnám emberemet,
 Ki bémesse egy vén tölgybe
 Háládatos szívemet.

Majus' 20dikán 1805. M. J. E P.

Barcsay, ezeket a' verseket egy táblába bé is metszette, 's az úgy nevezett Nagy-hágó (oláh. Gyá-lu máre) kezdeténél álló erdő' szélebe, a' mint az út Hunyadból Zarándba általmegyen, egy gyertyán fa oldalába bététette Szelistyórához nem messze a' maga fogadójával által ellenbe, feleletével együtt, melly így vagyon:

~~~~~

Áldott pásztor! jól hallottam
 Nyájas hangu sipodat,
 Álmélkodva magasztaltam
 Barátságos lantodat:
 Azért én is ide metszem
 Neved alá nevemet,
 Hogy e' völgyben ismértessem
 Háládatos szívemet.

B. A.

DÖBRENTÉI GÁBOR.

~~~~~

BARCSAY ÁBRAHÁM'
 EMLÉKEZETE. *)

Írta franczia nyelven Gróf HALLER GÁBOR.

A' természetnek felséges alkotója, embert teremt-
 vén, béklyók közzé nem szorítható értelmet lobban-
 tott az ő mellyébe, hogy annak világa mellett sza-
 badon fusssa-meg kötelességeinek egész határát, 's
 megfelelhessen a' célnak, melly miatt teremtetett.
 Az illy' bölcs 's tisztjeivel megismerkedett ember
 azt cselekszi, a' mit az értelmes Művész, ki, minek-
 előtte vásznához nyúlna, mindent előre elképzeli,
 megfontol, elrendel, a' részeket és az egészt egyy-

---

*) A' Franczia Magasztaló-Beszédek (Eloges) ismerők látni fogják, hogy itten a' franczia Akadémia szokása van követve. A' K . . .

mással egyezésbe hozza, úgy hogy, midőn végre ecsetjét előveszi, kezének már csak képzelete' szüleményeit kell életbe hozni. Így a' földmivelő, így az oskolák' Bölcese, így a' Katona 's az országolás' Tisztje-is. A' földmivelő minekelőtte barázdáját e-kéjével meghasítaná, ugarának nagysága, 's minéműsége felől vét számot magában; a' Tudós az előadandó mesterséget, a' hadak' Nagyja a' fortélyt, mellyel ellenségére akar ütni; a' köz boldogság' Őrje pedig a' maga alkudozásait a' szomszéd Hatalmakkal teszi elmélkedéseinek tárgyaivá. E' szerint, mindenike festő a' maga nemében, 's egyike elrendeléseinek erejekhez vagy fogyatkozásokhoz képest ügyesbb vagy ügyetlenebb, szerencsésebb vagy szerencsétlenebb a' másikánál; 's ennek megfontolása azon igazság' érzésére vezérl bennünket, hogy minekelőtte valamit kezdünk, a' szándéklott tettet szükség figyelemmel ismerni tanulnunk, 's megítélnünk józansággal.

Én az emberi tökéletességeknek e' két remek műveiben keresem azon két világitót, melly bennünket csalhatatlanul elvezet azon pontig, mellyet elérni igyekeznünk kell, hogy létünk' nagy czéljának megfelelhessünk, 's elnyerhessük ama' fő boldogságot, mellyet meg nem zavar az irigység, 's a' gonoszság el nem rabol.

Egyike ezeknek azon okosságban áll, melly velünk a' kötelességeinknek teljesítésekre szükséges eszközöket megválasztatja: a' másika abban, hogy

azon pontra, melyben, elérvén immár a' nagy czélt, a' bölcsesség bennünket a' munkálkodás' gyümölcseivel való élésre szállit, reá ismerni tudjunk. E' ket-tő használatossá is, boldoggá is teheti létünket, míg egyszer osztán minden munkálkodásunk örök nyugalommal jutalmaztatik.

Érzem, hogy eröm gyenge annak bővebb ma-gyarázására, a' mit itt csak felesleg illettem, de an-nál bizodalmasabban folyamodom érdemes hallga-tóimnak értelmeihez. Az ő éles látások, az ő mí-velt lelkeik ki fogja pótolni hijánosságomat, ked-vezések pedig megnyeri türedelmeket, hogy rövid beszédemet békével hallgatják végig, melyben ez eránt fogok értekezni, hogy kötelességeink honnan erednek, miben határozatnak, és az, a' ki őket bé-töltötte, melly igen érdemes a' maga társainak csu-dálásokra, becsülésekre. Mig e' festést elvégzendem, barátságos figyelmeket kérem-ki.

Nem mégyek-fel létünknek első szakára. Al-kalmatlan arra az ember, hogy életének első nap-jában önmagától cselekhessen valamit, és így nem is lehet tárgya elmélkedésünknek. Azont kell mon-danom a' gyermeki-korról, mellyben egyedül az teszi a' különbséget, hogy nevelőji' behatásainak elfogadására nagyobb mértékben e' alkalmas, vagy kissebben. Még a' lángoló indulatok 's Vigyázóji-nak béklyóikban fogva lévő Ifjú sem látszik vizs-gálatainak alá tartozni. Azonban rajta kezdem még-

is elmélkedésemet. — A' ki a' Bölcsesség' karjain úgy indul, hogy már illy korán azt a' szép szándékot forgatja, hogy idővel megfelelhessen nagy czéljának, az elfogja magát azon pályára szálni, melly leginkább egyezik hajlandóságaival. Szándékaiban hív, nem fogja feltételeit változtatni minden órában, sőt férjfiasan azon lesz, hogy olly' ismérteket szerezhessen, mellyek elmúlhatatlanul megkivántatnak a' lelke előtt lebegő ideál' utólérésére. Olly' élet' nemére fogja adni magát, mellyet születése, hajlandósága, 's a' környülállások tetszetősbnek mutatnak nékie egyebeknél. Úgy teszi minden léptét, hogy közelebb juthasson a' kitett czélhoz. Kezdeti útjáról sem a' más karok' tartatlan szeréncséjek által nem engedi magát elcsábítani, sem elrettentetni első lépteinek nehézségei által: sőt mind ezek által még arra ingereltetik, hogy a' szép tető felé bátor hágdosással törekedjék. De ki látott ifjú-embert indulatok nélkül? 's ezen akadály' meggyőzése nagy erőt 's nagy gondokat kíván. Némelly vétkes indulat létünkkel együtt látszik eredni. Hány csecsemőt látunk naponként még dajkája' karjain makacsnak, haragosnak, vagy ollyat, a' ki lélektelensége által előre elárúlja henye életre vonzó hajlandóságát. Tapasztalván, hogy, ez indulatok immár a' leggyengébb korban ütöki magokat, azt fognák hihetni, hogy rajtok erőt venni, annyival inkább gyökerestül kiirtani lehetetlen. És még is ezer példák bizonyítják, hogy a' melly

ifjú-embertől a' természet meg nem tagadta az értelem' és eszmélet ajándékát, győzedelmeskedett rajtok, 's sikeres eszközökkel élvén, a' vétket mintegy csirájában előlhette. A' munka nem könnyű; mert a' ki ezt cselekszi, ellenségévé lesz magának, 's minden nyomon kéntelen lesz meg vívni szive' hajlandóságaival, mellyek annál veszedelmesbbek, mivel őket az önnszeretet' szoptatta. De ha férfiasan kiállá a' küszdés' nagy munkáját, 's édes csábításu ellenségein szerencsésen diadalmaskodhatott, érettebb korában annál biztosbb lépésekkel fog elé haladni választott útján, viadala annál könnyebb lesz 's bizonyosabb győzedelme, midőn értelme az igazat tisztábban látja, szive a' jót forróbban szereti 's lelke több erővel bír, esze' sugallásait követni. Ez az a' pont, a' mellyben a' fiatal kor' hánykodó tengeren általevezett férjfi, hültebb vérrel 's nyugodalmasabb lélekkel, tisztjeinek minden részei felől elmélkedhetik. Felszáll az Istenségig 's ott meríti azon törvények' ismertetét, mellyek örök és állandó sinórmértékei lesznek cselekedeteinek. Látni fogja, hogy ő egy nagy társaság' tagja, 's érezven, hogy attól jókat vészen, igyekezni fog, hogy annak viszont ő is nyújthasson jót. Ez tisztje minden embernek, minden polgárnak. De mivel annak minden nem lehet mindenben hasznára; azt is fogja érezni, hogy olly útat kell választania, mellyen annak tökéletesen lehessen hasznos. A' Katona, a' Tudós, a' Művész, a' földművelő — ezeknek mind

eggyike szolgálja a' hazát. De a' szép büszkeség nem elégszik-meg semmi közepszerűvel; az mindig feljebb meg feljebb vágy. Az akaraton nem múlt nek, de a' gyarlóság a' legforróbb kívánságot is hasz- talanná teszi, 's az élet olly felette rövid. Ennek érzése még inkább ingerli a' szebb tűzű embert. Néki ered tehát, számot vét tehetségével, a' bizta- tó 's rettegető környüállásokat öszvehasznítja, ma- gát valamely út megfutására végképen meghatá- rozza, 's azon nem siető, de állhatatos törekedés- sel elébb halad, 's bár mint csábítgassák az ide- gen remények, bár mosolyogjanak reá az útján ki- vül álló kilátások, arról többé el nem tér, tárgya' üzésétől magát eltántorítani nem hagyja. Kitépi magát lánczaiból, a' gátlásokkal megküszd, az irigy- ség' 's rágalmazás' kaczagásaival nem gondol, sze- rencsés lépteiben magát el nem bizza, 's ellan- kadni nem tudó igyekezettel halad elébb. Nem ve- zéreltetik sem a' nagyra-vágyás, sem a' haszon' ke- resete által, hanem mind azt a' mit térsen, annak mély érzéséből teszi, hogy azt a' kötelesség kívánja tőle. Mindenek felett pedig arra fog figyelmezeni, hogy erejét fel ne ossza, s' nem felejtí-el, hogy Cae- sar nem lett volna a' legfényesebb thronus' ura, ha eltévedt volna kitett tárgyától; hogy Ciceró nem volna minden századok' csudált példánya az éke- sen-szóllásban, ha a' helyeit, hogy egész erejét a' Demosthenes utóléérésére fordította, Piátónak és

Aristotelesnek állításait akarta volna czáfolgatni; 's hogy maga Voltaire is sokat ártott dicsőségének, hogy néha kivetkezett a' Melpomene sarujából, 's a' mélyebb Philosophia' 's nem játékos elmét kívánó Hisztória' mezejére ereszkedett. — Hátra van, hogy azon eszközöket mutassam-ki, mellyek által boldogságunkat olly tartóssá tehetjük, hogy az csak vég lélekzésunkkel múlik-el, 's akkor is csak azért, hogy egy örökké felháboríthatatlant hagyjon maga helyebe.

A' természetnek az a' nagy Alkotója, a' ki ezt a' mindent egy intése által teremtette 's remekmivét, az embert, a' maga lehellete által hozta életre, maga ada nekünk tanítást és példát, hogy a' munka után nyugodnunk kell. Ő maga is, ámbár munkája nem került fáradságba, a' hetedik napon megpihent, 's hivei, az esztendőknek századai 's ezredei olta követik a' mit hagyott. De ha ezt maga a' legfőbb bölcseség nem parancsolná is, a' természeti okosság ezt tanácslaná. A' nagy Cátó, az az örökké tisztelendő képe a' hazafiui virtusnak, kezében tartván a' haza' kormányát, midőn látná, hogy azt többé a' veszélytől meg nem mentheti, házi csendességébe tére-vissza. Újabban szolgálatjára költ annak, midőn a' visszaforduló fergeteg 's polgártársainak óhajtásai munkára szállították: de nagy lélekkel teljesítvén legszentebb kötelességeit, sem a' ragyogásnak, sem a' haszonnak szeretete nem szédíthettek-el, hogy a' nyugalom' édességéről le-

mondana. Ugyan ezt cselekvék Solon is és Lycurgus, a' legbölcsebbjeivcl a' Régiségnek. 'S ves-
sük-öszve most övelek a' Macedó Sándort, a' ki fel-
dúlván a' földnek minden népeit, sir, hogy nincs
több világ, a' mit meghódoltathasson, nincs több
Nemzet, mellyet lábai alá vethessen, 's ennek gon-
dolkozását fogjuk-é eszesebbnek tartani, mint ama-
zoknak józanságokat? Csudálhatunk-é egy Crom-
velt, hogy erővel és ravaszsággal ellopta az urának
koronáját 's székét bitanglotta? Oh igen, hogy mé-
rész katona volt, azt a' dicséretet néki — ha ugyan
dicséret az — megadjuk, bámulunk állhatatosságán,
mellyel kitett tárgyát üzte, igazságosak vagyunk
megvallani, hogy elméje leleményes, lelke megret-
tenthetetlen volt: de soha egyébnek nézni nem fog-
juk, mint olly haramiának, kit a' játszi szerencse
a' hohérpad helyett, mellyet érdemlett, királyi szék-
re ültete-fel. Az illy kábák hijába keresik a' nyú-
godalmat; bódúlt lelkék olly boldogság' képével
tölt-el, a' mellyet soha el nem érhetnek. A' ter-
mészet' ura azt a' bölcseségnek tette jutalmául, hogy
vele pótolék helyett az élhessen, a' ki életét a' leg-
nemesebb küszködéssel kötelességeinek szent telje-
sítésében töltötte, 's nem a' maga javát kereste, ha-
nem azon társaságét, mellynek tagjává tétetett.

Előadván mesterségtelen beszédemben azon tu-
lajdonságokat, a' mellyekkel az igazi bölcs magá-
nak a' boldogságot és társainak szereteteket 's tisz-
teleteket megnyerheti, ti, érdemes barátaim és ba-

rátnéim, kik a' mi Barcsaynkat együtt kesergitek velem, úgy fogjátok lelteni, hogy az általam festett Bölcsek képe egészen az ő képe. Ismertétek öt gyenge ifjúsága óta, midőn a' szép pályát megfutni kezdette, azon pontig, a' mellyben megtévén munkáját, hazájában megtelepedett, hogy érdemes hitvesének társaságában, és a' miénkben, az élet nyugodalmas gyönyörűségeivel vénülő esztendeiben élhessen. Emlékeztek, hogy a' deli Ifjú akkor, midőn Hazánknek nagy Fejedelme, a' kegyes Theresia, Nemzetünknek Ifjai közzül azt az egész Európa által esudált szép Testőrzői sereget alkotá, megemlékezvén ragyogó születéséről 's az ahhoz illő polczokhoz előre készülvén, ezen seregbe fellépett, 's ott nem az idegen nagy város' vétkeibe temette - el magát, hanem frigyét kötvén a' mi Erdélyünk' halhatatlan fijával, Báróczy Sándorral, 's Bessenyeivel és Anyóssal, 's továbbad Generális Orczy Lőrinczel, ezekkel a' honni Múzsák' első kedveseikkel, nyelvünket mind tulajdon munkáji, mind másoknak ébresztések által virágzásba hozni igyekezett 's virágzásba el is hozta. Továbbad egy Dragonos seregbe lépett által és ott Hazánk' Uralkodóját olly hűséggel szolgálta, hogy Fő Hadnagyi rangban, mellyet a' németek a' francziák' szokások szerint Obrist Lieutenantnak mondanak, ifjabb polgár társaink' nevelése végett a' Magyar Testőrző sereghez ismét vissza vitetett. De tudjátok azt is, hogy

a' miolta köztünk élt megint, mit tett a' köz jóért 's a' Nemzet' dicsőségéért, melly neki mint minden jóknak, örök bálványa volt. Hiv ferj, igaz barát, jó házi gazda, teljesedésbe hozta a' bölcseség' leczkéjét, 's mint a' hajdani Róma' Cincinnátusai 's Cátóji, kik megvetvén azt a' ragyogást, mellyet a' kis lelkek olly nevetséges törekedéssel keresnek, veg napjaikat borostyánjoknak csendes árnyékában töltötték. Keseregjük egyesült bánattal egygy illy dicső Polgár' kidöltét, érdemes barátim! mert tisztelére méltóbbat hazánk nem veszhet. Én ugyan, kit ő gyenge ifjúsága olta becses barátságára méltóztatott, és a' ki viszont őtet tántoríthatatlan hűséggel szerettem, én, a' ki az ő barátságában nagy megtisztetésemet leltem mindenkor, 's most is midőn attól a' halál megfosztott, abban kevélykedem, hogy levelezéseinek szent maradványai frigyunknek emlékezetét később unokáimnak is hirdetni fogak, változhatatlan tiszteletben fogom tartani árnyékát, míg az óra nékem is ütni fog, 's barátságunk' folytatására boldogabb tájra viszen.

* * *

Követője Mársnak virító korában,
 Szebb órájt élte a' Múzsák' karjában.
 Nyugtot kívánt, nem fényt, hajló idejére;
 De miadég kész vala honnja' szent védtére,
 Valamikor reá veszélyt törni látott —
 Hol lelünk illy polgárt, illy embert, 's barátot.

Ford. KAZINCZY FERENCZ.

~~~~~

SZÉKES-FEJÉRVÁRI
HORVÁTI ISTVÁN

Barátomhoz.

Roff, Heves Vármegy. October' 15kén, 1805.

Míg téged' zajogó Pestnek henye göze lehellet,
'S a' friss lárma között sokfélén töltöd idődet,
Én, kedves Horvátom, egész nyugalomnak eredvén,
Roffnak egészséges kebelében napjain' élem.

Szállásom szerető nénémnek szalma fődéllel
Bévont háza, kevés, ám kívánt házi vagyonnal
Teljes; ebédem igaz magyar ízeletű eledelkém,
Kis sültből vacsorám, italom vén nedve Egernek,
Mindenem a' mi elég megvan. Vigadva borúlok
Ágyba ha szenderedem, reggel vigadva kelek-fel,
'S míg néném hat lyányaival mi-atyánkra hevülve,
Én koszorús Flaccust, kedveltemet, olvasom egy két
Ódáig; 's kifutok napkölte' elébe, Tiszánknak
Kéborló partjára. Öröm-borzásba' tekintem
E' föld' legkegyesebb Jóltévőjének ezer dísz
Közt feltetszését; a' környék innepi csendben
Vá'rá. A' nyírfák aranyos színt játszanak, a' rét
Sárgálló zöltségbe borúl, a' vízbe merülve
Látszik az ég, néhány tollas zeng a' sziget' ormán.
Illy' gyönyörű reggelt Pesten láthatsz e Barátom?

Itt járok délig fel alá. Szárnyokra bocsátom
Lelkem' gondolatit. Tisztán elmélkedem a' bölcs
Természetnek örök könyvéből. Millyen erővel
Bír ő! szüntelenül mível; mozgásai által
Végbe viszen mindent; nem változtatja folyását;
Lontani nem lehets törvénye szerint forog Ég 's föld.

A' kicsi fűszáltól minden csuda benne. Az Ember
Legfőbb alkotmány: hozzá nincs semmi hasonló,
Agyvelejét ha veszed; más részről földi valóság.
Vetve terem, nő, izmosodik, fogy, meghal, enyészik,
Mint a' többi barom. Vesztéből más ezer éltet
Tüstént nemz az anyás természet. Semmi ki nem vész
Kebléből, csak más alakokká változik által.

Így bölcselkedvén a' Nyír suhogásai kellőn
Meghatják fületem. Nézem, mint hajlik az ágok
Rólok; mint szaggatja az ősz a' sárga levélkét,
Melly szomorún lekerengve behúll a' vízbe 's elázik.
E' látás hiteles tükörként festi előttem
A' végső órát. Képzem hogy az emberi fajzat
Húll falevéltre gyanánt; hervad sebes élete; ötven
Vagy hatvan tavaszig nehezen tart. 'S mennyi baj éri!
Lám mi vagyunk, mi hamar múlnak! Méltó e' kisújni
Létünket búval keseríteni, fogyasztani gonddal?
Illy képzések közt a' szűrűs kerteket érem.
Bémegek. A' pórság nyomtatgat, hordja kazalba
A' szalmát, szór 's hangya gyanánt vermekbe letölti
Sok munkába került élelmét téli kenyérnek.
Ezt szemlélgetvén, boldognak tartom az olytant,
A' ki megismérvén mulékony gyenge mivoltát,
Nagy fényt nem hajhász; sok kincsért bajra, veszélyre
El nem szánja fejét. Távúl a' városi zajtól
Lármátlan faluban lakozik. Kis háza, gyümölcsös
Kertje, majorja vagyon; kenyerét megszerzi ekéje,
Zöld lúgossa borát. Megelégszik bár mi kevés-is,
A' mit nyújt az idő; jótétbe gyönyörködik; a' köz
Nép' szavain nem jár; a' bölcsék' szülteit otthon
Csendesen olvasván, lelkét szépíti. Ki választ
Egy két Meghittet: velek osztozik a' nagy örömben;
A' búk' fellegeit karjok közt messze felejtí.

'S hogyha bomolni akar, test' alkotmánya, merészen
 Vesz búcsút gonoszokba merült ujmódi világtól;
 Úgy nézvén a' renyhe halált, mint végtelen álmat,
 Mellyből semmi zavar, gond, bú, baj, fel nem ijeszthet.
 'S jóllehet édig emelt márvány nem czínezi sirját,
 Ám a' hív lakosok, minden kikeletkor eszekben
 Tartván, melly sok jót teve vélek, befedik aztat
 Új hanttal, 's ezer áldás közt sőhajtnak utánna.
 Így, így kívánnék én élni. Be teljes örömmel
 Ott hagynám Pestet, Mátyás' Palotája helyét is!
 Tégedet én hozzám szívnálak, hogy te is ott légy,
 Hol Miskád lakozik. Jó dolgunk lenne. Nap-estig
 Tartana víg kedvünk. Kettecskén néha czivódnánk
 A' természetnek műveltein. Ollykor az Óság'
 Fő történeteit rostálnók. Sokszor az Árpád
 Szülte Hazánknak ügyén törnök tanakodva fejünket. —
 Hátha piroska Lidim, 's a' szöskés Győri Therézed
 Köztünk laknának, lelkünk mint gyúlna dalokra!
 Oh bé szerencsések volnánk! ki ohajtana többet!
 Úgy de nekem Lidikém megholt még élve: eladták
 Őt, mint a' bárányt idegennek, durva Szülőji.
 A' Sors is te tudod, melly mostoha kézzel ölelget:
 Semmi vagyont nem adott. Pert patvart folytatok ebből
 Vajmi csekély hasznom! Pesten fogsz hát te maradni?
 Nékem is itten kell hagynom jó Roffot. — Elolvadt
 Hóként, kívántom. — Sietek huszadikba Budára.
 Élj frissen! Ha ma múlathatsz, holnapra ne mellőzd. *)

VITKOVICS MIHÁLY.

*) Ez a' darab Szemere Pál' Gyűjteményéből va-
 gyon véve.

AZ ELTÜNT IDEÁL

SzünjeteK - meg andalító álmak!

SzünjeteK - meg engemet dicső

Képzetekkel életem' hanyatló

Napjain gyötörni, szünjeteK!

Nincsen életemnek már tavassza,

Elrepült az, és a' gyötrelém

Elgyötörte bennem a' jövendő

Halhatatlanságnak érzetét.

Hajdan én is tűzbe jöttem a' szép —

'S nagyra 's álmaim eltüntenek

Két szememről, 's tusakodva ültem

'Nyughatatlanságam' szárnyain.

Hajdan engem' is magasra vágyó

Képzetekkel megrakott hevem;

De, nincsen immár bennem a' jövendő

Halhatatlanságnak érzete.

M.

I.

BAJVÍVÁS ERÓSSZAL.

Igen is, szüntelen szeretni akarok!

Erősz vonszogatá hajdan a' szívemet,

Kétlék szót fogadni. Száz külön hadarok

Bizonytalansággal verték a' lelkemet.

Azonnal tegzéhez.

Nyílas fegyveréhez,

A' kegyetlen nyúla

'S harczolni indúla.

Láncsával, paizzsal, sisakkal, pánczéllal,

Mint a' vassal burkolt Achill fegyverkeztem,

Reá menvén bátran dicsőséges czéllal
 Magam védelmére a' viadalt kezdtem.
 Egyszer kétszer jól meglöktem,
 Rám arányzott; félre szöktem,
 Mindegyik lövése
 Hibázott vagy kése.

De hogy kiürült már sok hegyes nyilából,
 A' bosszús önnmagát húrjára fektette,
 S maga magát lövén-ki a' gyors íjából
 Önnmagát egészen belém repítette.
 Paizsom volt hijában,
 Dúl szívemnek pontjában,
 Az övé a' koszorú!
 Én bennem a' háború.

II.

A' GONDATLAN IVÓ.

Anakreon után.

A' Szárdoknak Királyával
 A' gyűrűs Gígessel, keveset gondolok;
 Hatalmasak' aranyával
 Nem gyötröm magamat: én másnak hódolok.
 Kedvem' abban feltalálom
 Ha lányim rózsákkal vannak áltöelve:
 S a' mirhától ősz szakálom
 Illattal csepegvén lesimúl fényelve.
 Gondolkodom csak a' máról,
 Mi közöm énnekem a' jövő holnaphoz?
 Játsszom, iszom, el nem árol
 A' forgandó idő, melly vezet a' csaphoz.
 Ott hörpentek, ott szörbölk
 Fiatal Lyaeus' aranyos levéből,

Ott százezer gondot ölok
 'S száz életet szívok indító nedvéből!
 Addig iszom a' míg lehet,
 Ott várom a' halált. Ott is megfog tűnni.
 'S majd azt mondja: Ked is mehet:
 Kednek is már megkell az ivástól szünni.

Gróf DESSEVFFY JÓZSEF.

AZ IGAZSÁGHOZ.

Láng közt repülök rejtekeid közé
 Szentelt Igazság! szárnyakat ad szelíd
 Nagyságod, eggy elszűnhetetlen
 Fény ragyog isteni rejtekednél.

A' zöld borostyán ingadoz oszlopod'
 Magas körülten, lánczra vetted a'
 Gyilkos keservet, 's lábaidnál

- - - - -

Ott a' dühösség mérges aszályait
 Nem önti torkán: — ott az Irígy hasad,
 'S bús dombolással lankadoznak
 Vérre szokott fogain dagály'i.

Morogva bukkan sírja' setétibe
 A' vad gonoszság, 's a' ragyogó eget
 A' Szépet és Nemest arányzó
 Mennyei tárgyainál imádja.

Az elme bátor képzeti közt leveg
 'S meglátja fényed', mellyet imád, 's szabad
 Létére ismervén, az éjnek
 Pusztá homályaiból kiszárnyal.

A' bárdolatlan Nemzetek' öldöső
 Mejjekbe langod mennyei fényt teremt,
 'S ismerni kezdik lételeknek
 Céljait a' Nap' arany tüzénél.
 Érezni kezdik nemzeti 's emberi
 Indúlatok' 's a' hasztalan érdemet
 Megvetve csínatlan Hazájok'
 Dúrva szokásai füstbe mennek.
 Példádra Hellász! kezdte tulajdonit
 Ismerni a' szív 's elme. Csak a' setét
 Tornyozhatott a' vad halálnak
 Oszlopot a' nevető mezőken.

Prof. B U C Z Y É M I L

I.

A Z E M L É K E Z E T.

Szonetto.

Ismét eggy édes, boldog érzet.
 Reám derül a' messze-kor' homálya,
 Az elveszett, elsüllyedt rózsapálya
 Ismét örömtájak felé vezet.
 Melly istenség nyujt itt varázskezet?
 Mint ömledez hozzá keblem' dagálya!
 Érzem, hogy e' szív enyhültét találja,
 Te ihletéd szelíd emlékezet.
 Nem! a' helyett, hogy vissza bájolod
 Eltúnt korom' szebb álmait felettem,
 Borítsd-el rajtok inkább fátyolod.

Elég, hogy őket egyszer elvesztetem:
 Ne kényszeríts újonnan vérzeni.
 Ah! érezd, melly kín ismét veszteni.

II.

A' TITKOS VIDÉK.

Elődbe sírnak ismét bús szemeim,
 Ismért, nem-ismért, titkos bájvidék!
 Te itt, reám mosolygva napnyúgotról
 A' halmokon túl, 's ah, mindég csak onnan,
 'S nekem mindég gyönyörképben lebegve —
 Akár midőn a' Nap rajtad leszáll,
 'S az égpirulat' fényében ragyogsz;
 Akár midőn setét felhők borítanak:
 Nekem miadég gyönyörképben lebegve!
 Te intesz ismét, 's érzem ihleted',
 'S hányszor nem érzem azt? és lángolok
 Meglepni e' titkot e' varázserőt,
 És megfoghatni 's mellyemhez szorítani
 Téged, testetlent, 's csak nekem V a l ó t.
 Mi az, melly engem hozzád vonsz, ragad!
 Mit rejtegetsz te ottan énnekem?
 Melly boldog-édes óra vár reám?
 Ez a' homályos érzés fojtogat,
 'S ah enyhülést sehol sem lelhetek.
 Hijában vagynak minden lánczaim,
 A' legszebbek között a' legkecsesebbek,
 Öröm' Boldogság' rózsalánczai,
 Hozzám, magamhoz fűzni lelkemet
 'S e' szívet itt, e' messze-nyögdelőt:

Ők csak feléd repesnek és csak hozzád
 'S ha, mint most bájképedben elmerülök
 Te ismeretlen, titkos Távoltság!
 El vagynak tépve még e' lánczak is.
 Nincsen kivúltted többé a' mi von;
 Nincs itt öröm, 's ah! minden pusztá 's holt;
 'S ah! még üresbb még pusztább e' kebel,
 'S e' lángoló szív, melly feléd dobog.

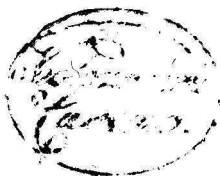
Te vársz-é ott reám, te vég Remény!
 A' messze-sírás titkos biztatója,
 Te, a' kit tiszta kívánságaink'
 Virágait gyümölcsökre érleled?
 Nem! nékem kívánságaim sincsenek.
 'S ohajtok még is, várok és reméllek.
 Onnan 's csak Tőled, titkos szép vidék!
 De ah! szemeim haszontalan keresnek,
 Haszontalan keresnek téged könnyeim:
 Érzem, te tőlem mindég messze vagy.

SZEMERE PÁL.

SZÍVEMHEZ.

A' Haza' javulásáért,
 Szép Terecim hódolásáért,
 Folytassd, szív, verétedet!
 Az, élessze buzgósággal,
 Ez, hevítse vidámsággal,
 Mig mozogsz, ütésedet.

HORVÁT ISTVÁN.

Fő-Hadi-Vezér

Báró ALVINCZY JÓZSEF.

Szül. 1735. megholt 1810.

Báró Alvinczy József, az Ausztriai Császár, ságnak régibb és újabb Hadi-vezérei között bizonyosan egyik legszebb helyre érdemes. Méltó dolog, hogy Hazája-fijai életének némelly vonásait, melyeket ide egy német Kézírás szerint teszünk, olvassák, és jelessége által lett felemelkedésén a' nemesebb tűzük felgyúljanak, — 's igyekezzenek, hogy a' magyar föld mentül több érdemes fijait adják Hazánknak.

Alvinczy, Erdélyben született, Alvinczen 1735-ben. Gyermekkorát, néhai Generalis Gróf Gyulai Ferencz udvarában töltötte. Abban gyönyörködván ezen tisztelt jeles Férjfiunk, hogy minél több jóramenendő Hazája-fijain segíthessen, 15 esztendős korában a' maga Ezeredébe Strázsamesternek vette. 1753ban Kapitány lett, 1763ban második Májor, 1771ben Ezeredes-Hadnagy (Obristlieutenant) 1773ban Oberster volt a' 19dik magyar Ezerednél, melly akkor d' Alton nevet viselt.

A' hét esztendős háborúban Torgaunál mutatta ki magát 1760ban, Grenadéros Kapitány korában pedig Schweidnicz elvételekor, 's 1762ben a' Töplíci csatában, hol, régi magyar szokás szerint vitézül megmarkolt mezítelen fegyverrel rohant az el-

lenségnek. Torgau és Töplicznél nehéz sebeket kapott. A' háború végével, midőn már Stabális tiszt volt, az akkor, Lacy által készített katonai új gyakorlások és szolgálat formája béhozásán 's terjesztésén dolgozott fáradhatatlanul, míg a' Bavariai örökségért támadott háború, ismét alkalmazhatóságot nyitott, vitézségének csata-piaczon való megmutatására. Itt, Habelsvert megvételekor, mint Oberster a' maga Ezeredével az úgy nevezett cseh kapura rontott 's a' Hesszen-Philipsthali Herczeget elfogta. Vitézségeért 's okos magaviseletéért, ekkor József, General-Májorra tette 's Therézia keresztjével is megtisztelte. A' tüzesen általható lelkű Császár, látta Báró Alvinczynak talentumát, 's mostani Felső Királyunknak tanítójává rendelte, a' Taktikában.

Ezen fontos és nagy becsű hivatala' fáradságaiért az Uralkodó, a' 26dik Gyalog Ezeredet adta neki, 1786. jutalmúl, (most Hohenlohe Bartenstein) de ezt ugyan azon esztendőben a' 19dikkal, mellynek elébb Oberstere volt, cserélte-fel.

A' csak hamar következett török háborúban, szokott jelességgel viselte magát, Laudon vezérsége alatt. Rája vala bizva Belgrádnak megtámadása, hanem a' nem kedvező idő járása miatt, az okosan kidolgozott plánumnak véghezvitelében, ámbár kétszer fogott neki, nem érhetett kívánt czélt.

Ezen háború alatt *Feldmarschal Lieutenant* lett 1789, és a' Belgyiomi zenebona lecsendesítésére

kirendelt hadi-osztályt ő vezette oda, 1790. A' következt esztendőben pedig Lüttichbe vala rendelve, hogy az ott kiütött pártütést elnyomja, de egy szerencsétlen, lóról leesés miatt kénytelen volt a' komandót Feldmarschal Lieutenant Kheulnak általengedni. Ezen időtájban, új jelét bizonyította a' Császár iránta volt kegyességének, 's vele való megelégedésének, a' Camerariusi rang megadásával.

Langot vete a' francia revoluziói háború, 's a' tábori dicsőség és becsület pályája ujra megnyitódott neki. Az 1792, és 93diki táborozásokban egy Osztályt vezetett, 's minden alkalmatossággal kitetszett hadi okossága. Nevezetesen a' Neervinde-ni ütközetben annyira, hogy a' kommandóri keresztnek még ott helyben való elnyerésére, érdemesnek találtatott. 1793nak Juliusában, a' Dumourier vezérel általjött sereget eskette-meg XVIIIdik Lajos hűségére, Leuséban. Későbbben azt az Ausztriai sereget vezérelte, melly York Hercegnék segítségére vala rendelve, hogy magájival 's ezzel Dunkirchen-re menjen.

Az 1794diki tettekkel teljes táborozásban egy nagy számú segítő sereg volt kezére bízva, 's mind szerencsés mind szerencsétlen esetekben bátorságot, maga megtartóztatást 's lelki erőt mutatott, melly neki tulajdona volt. Főképen a' Latillion, Nouvien, Landrecy, Charlerois és Fleuris helyeknél történt csatákban jelelte-ki magát.

Az ellenség dühösködve támadta-meg Mariolles-

nél, hogy Landrecy' vissza adására kényszerítse. Itt sebbe esett. Ekkor Károly Herczeg ajánlotta szolgálatját a' megsebesedett' helyébe, 's vezér talentumának szép próbájit mutatta, akkori ifjú korában. De Alvinczy kigyógyul, 's ismét vívótársai között van. Megérkezvén Május' 20kán a' Sereghez, másodnapon a' Császár, Fegyvertármesternek nevezte-ki. Midőn az Orániai Herczeg, Sambre mellett való állásában azt a' parancsolatot vette, hogy Charleroist az ellenség' ostroma alól felszabadítsa, Alvinczy kudetett segítségére, 's az ő tapasztalásaiból vett tanácsával élvén a' Herczeg, minekutánna Junius' 16kán az ellenséget megverte volna, a' bészorítva volt erősséget fel is szabadította. Ezen a' napon két ló sebesített-meg alatta, 's maga egy felpattant golyóbis által utést kapott. Mária Therézia Vitézi Rendjének nagy keresztje, melly a' katonai érdemnek legfőbb jutalma, ekkor még a' csata mezőn érte. Nem kisebbek valának, Fleuris mellett volt iparkodásai is a' győzedelemért, Jun. 26. mint Charle- rois körül; de, ámbár ő maga mindent elkövetett, az Egészre nézve szerencsés kimenetelnek gyönyörű- ségét nem érezhette.

Most a' hadisereg téliszállásokra telepítetett a' Rajna mellé. Alvinczyre azon résznek Kommandó- ja volt bizva, melly Düszeldorf és a' Wezel kö- zött fekütt, úgy, hogy egyszersmind Hollandia vé- delmezésében is a' többiekkel munkás legyen. Mi- nekutánna a' tél szuntelen való munkálkodások,

nyughatatlanságok közt eltölt volna 1795nek Aprilisében a' Felső Rajnai hadisereghez tétetett, 's a' Necker és Konstantzia között kiterjedett minden Se-
regek igazgatása alá rendeltettek.

A' tavaszi hadakozás' elkezdődése előtt azon-
ban Királyunk, a' Bécsi Hadi Tanács' tagjává tet-
te Alvinczyt, 's így a' Vezérséget Gróf Wurmser-
nek adta által. De a' békességes hivatalból ismét
olly munkálókerületbe állítatott, mellyben hadako-
zó munkásságának út nyílt. Beaulieunek vissza kel-
lett magát húzni Lombardiából Tyrolisba, a' meg-
lankadt hadiseregbe újonnan bátorságot kellett ön-
teni, azt rendbe-szedni 's hogy a' csaták győzede-
lemmel koszorúztassanak, okosan elkészíteni. Ezen
nagy munkának véghez-hajtására Alvinczy választa-
tott. Megjelent a' Seregnél, 's olly szerencsés leve,
hogy Feldmarschal Gróf Wurmsernek, ki Mantuá-
nak ostrom alól való felszabadítására volt rendelve,
olly lábra állított sereget adott által, melly Olasz
Ország végsorsának elintézésére eléggé alkalmaso-
nak találtatott.

Azután Alvinczy, a' Tyrolisi felkölt nép' rend-
be-szedésén dolgozott szorgalmatosan, mellynek o-
kos kiállítása által nagy hasznót hajtott. Tyrolis la-
kosainak sziveket pedig annyira megtudta nyerni,
hogy azok, háládatosságjuk jeléül *Landstand*nak
választották.

Most, életének legfontosabb, legnevezetesebb i-
dőszakára jövünk. Ámbár a' köz-sereg csak a' kö-
vetkezésből ítél, 's dicsérete, becsmériése a' szeren-

ése vagy szerencsétlenség változása szerint forog; a' mélyebben látni tudókhoz az illik, hogy a' környül-állásoknak szoros megvizsgálása után itéljenek.

Bizonyosan egyszer sem mutatott több magamagagadást Alvinczy, Fejedelméhez és Hazáához több szeretetet, mint abban a' szerencsétlen epochában, melly az óriási megerőltetéssel harczolt csaták után, Mantuának elvesztésével végződött.

Midőn Wurmser, elszéllyesztett Seregének egy részével magát az erősségbe vonni kénytelen volt, az Olasz Országi hadat Alvinczy vezérlette. Mindenfelől jöttek csoportok, hogy Sereg formálódjék, mellyel neki Mantuát kell vala megszabadítani: de, mivel ezek többnyire mind rekrutákból állottak, 's Tiszt közöttök kevés volt, nem lehetett hamarába velek arra menni, a' mire az okos Vezér a' jól kitanult, rendbe-hozott katonákkal megyen. Győzedelmet azok vívna, a' kik olly kemények, olly belé szokottak a' háborúba, mint az ellenség. Ekkor a' jó Vezér' rendeletei diadalmasan vitethetnek végbe.

A' *Feldmarschal* azt izente-ki Mantuából, hogy az élelemre valókkal alig éri-be November' végéig: nem lehetett tehát még sokáig várni, 's így elkezdődött az előre-nyomulás, October' 22dikén. Nincs itt helye azon makaés, véngző csaták' leírásának, mellyek November' 5kétől fogva 24dikéig történe-nek. Örök emlékei maradnak az Ausztriai Seregek hátorságának, az Arcolénál volt bajnoki ellentállás, Montebaldónak győzedelmes elvétele, a' Rivolii sze-

rencsés csata, ámbár a' szerencsének Arcolénál és Rivolinál lett megfordulásakor, a' még szokatlan seregek nem viselték úgy magokat, a' hogy azt, ha régi katonák lesznek vala, várni lehetett volna. Két hadiseregnek, melly a' távolság és nem kedvező időjárás miatt egymástól nagyon elvan szakasztva, (mint most Davidovich serege Tyrolisban, Quosdanovicsé a' Venétziai földön állott) egy köz czélra való munkálódása, csak azért is igen nagyon káros, mivel elkerülhetetlenül megkivántatik, hogy mind-egyik résznél a' legnagyobb vezértalentum munkálódjék. Illyen elszakasztott seregek külön álló Armádák, mellyek ugyan egyre-törekednek de nem könnyen dolgozhatnak úgy együtt, hogy egynek plánumát jól kivigyék. Ezen megjegyzések eléggé megvilágosíthatják, miért nem leve a' kivánt czélnak, minden áldozatok, megerőltetések mellett is szerencsés kimenetele, miért kelle Rosszáno és Pádua mellé visszavonólni. Sok ifjak ekkor a' megerőltetett fáradtságos munkák terhe alatt elhaltanak, az ifjabb Tisztek betegen hagyák-el a' tábort. Alvinczy, ámbár elmebéli és testi fájdalmak ostromlották, mindent megrendülhetetlen lelkierővel eltűrt. A' Fejedelem és Hazára való gondolkozás fenntartá. Seregeinek maradványait ismét egybe, fáradhatatlanul gyűjtötte, szedte. A' meglankadt bátorságnak szóval, példával, új tüzet adott, 's a' rendetlenségbe jött katonai fenyítéket 's ezzel a' vitézi lelket visszahívta. Két hadisereg vala semmivé téve; hanem Ausztriának bőv ereje, mellynek a' magyar

seregek is díszére lenni mindenkor jelesen törekednek, kevés hetek alatt egy harmadikat állíta-ki a' mezőre, hogy a' már legvégső esetre kényszerített Mantua szabad legyen.

A' fő megtámadásnak most Tyrolisból kell vala lenni. A' Fegyvertármester maga is oda ment: 11kén készen állottak a' Kolonnok, indulásra. Úgy volt kicsinálva, hogy Feldmarschal-Lieutenant Provera, ki már Januar. 7kén az alsó Etsch felé elindult, az ellenségnek figyelmét Rivoliról elvonja, a' vizet meghaladva, magát a' Mantuai Oltalmazó Sereggel egyesítse, 's győzzön. Madonna de la Caronna mellett már erős állásba tétetett a' Sereg, 's a' Rivoli körül való kemény állásnak elfoglalhatásától függé Mantuának, 's azzal Olasz Országának megtartása. Nagy vitézi bátorsággal rohantak oda a' Seregek Jan. 14dikén. A' Sz. Márk kápolnáját, mint az állásnak kulcsát elfoglalták; az ellenség balszárnya körül volt véve, tökéletes győzedelemnek reménye tűnt-el, midőn egy csoport franczia lovaságtól a' 3dik 4dik Kolonna elszéllyesztett puskázóji, a' nélkül, hogy való okok lett volna, hirtelenébe megijedtek, 's közönséges szaladást okoztak. A' Seregek hézagos kiállításának káros volta most egész mértékben mutatkozott. Se fenyegetések, se intések által nem lehetett őket észrehozni, 's csak a' csatapiacztól messze állitathattak valami rendbe. A' Hadi-Fegyvertármester elszánván magát a' legvégső próbálásra, 15dikén új megtámadásra vezette a' Seregeket, de az addig magát megerősített el-

lenség maga jött támadólag elejébe, 's rövid ideig tartott viadallal a' már lelket-vesztett népet újra szarladásra kényszerítette. Így oszlék-el, az okosan 's már szinte szerencsésen valóságossá tett plánum, egy magában kicsiny környüliállás miatt. Az a' kolonna, melly az ellenség elszakasztására volt kirendelve, maga szakasztott-el, 's fog-ágba esett. Provera, ki 14dikén az Etschen általment volt, nem csatolhatta-egybe magát a' már szorosán békerített vároltalmazókkal, 's 16dikán, egy az övénel sokkal nagyobb seregnek, az erősség' láttára megkellett magát adni.

Így végződék, a' Mantua megtartásáért tett harmadik próba is szerencsétlenül. A' Seregből maradtak Piave megé vonták magokat, 's Mantua elesék. Alvinczy bajosan türhette a' teli kvártélyok terheit egészségének meggyengülése miatt, 's mintegy jótéteményül érte arra nézve az, midőn Ő Felsége, tőle a' fővezérséget elvette, 's Károly Herczegnek adta. A' Monárka megmutatta ezen alkalmatossággal, hogy az igaz érdemet a' szerencsétlenség fátyola alatt is megismeri. Nem vontá-el kegyelmét, hanem Magyar Országí Kommendirozová 's Belső titkos Tanácsosá tette.

Ámbár Alvinczy ezentúl nem jelent-meg a' hadisereg elején; életét a' Status javára fordítani mindenkor igyekezett.

A' Hadiseregnek, melly a' szünetlen háborukban minden tekintetben alászállott, az idő géniusa szerint való új rendet kellett szabni, mind köntösére, mind fegyverére, mind egyéb kiállítására nézve.

Az ezen dologban kirendeltetett Biztosságnak Előltölőjévé, Ő Felsége, Alvinczyt tette, ki tapasztalásai, sok rendbéli ismértei által azt legjobban el igazíthatná. Ebben, annyira megnyerte a' Felség' megelegedését, hogy a' Bánátusban elegendő adomány mellett igen szép Jószágot kapott.

A' Biztosság dolgai' elvégzése után ismét visszazárt a' General-Kommandóhoz. Hivatalában való igasságos rendtartása felől egész Magyar Ország bizonyíthat. Valamint a' katonaságnak, úgy a' lakosoknak szeretetét is azon tulajdonsága által megnyerte.

Mostani Császár-Királynénknak Mária Ludovicának pompás megkoronáztatásakor Sept. 7. 1808. Királyunktól 57 esztendei szolgálatjáért Fő-Hadi-Vezérré tétetett; a' Leopold Császári Vitézi Rend' felállításakor, (1809) annak nagy keresztjét nyerte.

Örvendve Fejedelme kegyelmének, boldogítatva az életnek minden javaival, a' hivataloknak fő polczán állva, lepte-meg a' guttaütés Novemb. 25dikén 1810. estve, $\frac{1}{2}$ 11 órakor, Budán; 's benne a' Borberekki Alvinczy familia kiholt.

Utolsó kívánsága az vala, hogy fegyveres pajtasival együtt nyughassék, 's e' szerint fő rangjához minden illendő tisztelet megadatván holt testének, a' katonai temetőbe temettetett. Háládatos barátjai nem akarván, hogy hamvai becsülések jele nélkül maradjanak, ékes emlék követ emeltek néki, melyen ezen felül-írás vagyon:

FIDE. INTEMERATA,
 FACTORUM. PRAESTANTIA,
 PRINCIPUM. GRATIAM,
 PRAEMIA. HONORES,
 HUMANITATE,
 COMMILITONUM. CIVIUM,
 AMICORUM,
 VENERATIONEM. AMOREM,
 ADEPTUS.

EXEMPLAR. AMABILE.
 DIGNUM. POSTERITATIS.
 MEMORIA.
 GRATI. RECOLUNT. HAEREDES.

Alvinczy istenfélő, tolerans, adakozó volt. Valására nézve Református. A' mint a' kevélységet, úgy utálta a' mászást. Cselekedeteiből lelki nemeség, nagyság tündöklött. Becsülte az igaz érdemet, 's ígért barátságában változhatatlan. Munkás, pontos tellyesítője minden kötelességeknek, alájáréndeltettektől is azt keményen, elmulthatatlanul megkívánta. Tekintetére reszketett a' hibás, a' deréken barátság 's részvétel' jelentésével nyugodott szeme. Diosérése jutalom, pirongatása büntetés volt. Választott mondása: *Justitia virtutum comes*. A' köz katonákat atyai gonddal szerette, 's okos adakozással szerzett nekik néha, örvendetes napokat.

A' köznép' szeretetét megnyerni sokszor olly kevésbe kerül, 's még is igen sokan elmulasztják. Ő szeretvén, szeretetet nyert attól.

Szép természetű, nyájas tekintetű volt. Öltözetében csinoságot, tisztaságot szeretett; társaságban részt vett, magát kedveltetni tudta. Mint kitanult udvari, mindenre figyelmezett, a' mi őtet körülvette.

A' Fordító ide teszi még azt, a' mit felőle, az Erdélyi időszaki német Írás egyik darabjában olvasott. Midőn Aranka György, M. Vásárhelyen egy Magyar társaság' felállításában dicséretesen szorgalmatoskodott, B. Alvinczy a' Társaságnak esztendőnként segédpénzt ajánlott. Kuldött é vagy nem, a' Fordító nem tudhatta-meg; azonban feljegyzésre méltónak ítélte ezen ajánlást is, mellyből kitetszik, hogy annyi idegenek között való forgásával is, a' nemzeti lélek' lobogása öreg napjaiig megmaradott; meg az a' Hazához való vonszódás, mellyet régibb születésű férjfiaink, atyjaiktól arra intetvén, megtartottanak. Bár ne felejtkeznék-meg egy Magyar is, minden egyéb környülállásai között Nemzetéről! —

Midőn az Udvari Hadi-Tanács, tudtára adta halálát, Királyunknak, ő Felsege tulajdon kezével a' hiradó levélre ezt írta: Nagyon sajnálom ezen hűséges és emberséges szolgának elvesztését.

I.

A' MÚZSA 'S A' VÁGYÓ IFJÚ.

M ú z s a.

'S te még is alszol?

Fijam, siess, időd mulik,

A' sok halasztás önnagán kaczag.

I f j ú.

Sokáig víva lelkem lángoló

Ohajtozási közt, repült, esett.

A' szent tüzet, melyet belém vetél

Érzém: hatalmasan viaskodott.

Meggyújtva, lángba hozva, elragádva

Vitt messze, messze túl ez alvilágon.

Mutatta nékem a' szép álmadás,

Legszebb legédesb, és csak önnmagamnak

Elérhető dicső világ' körét.

Hallám a' tiszta lyra' zengzetét

'S halaványultam, rebegtem. —

Láttam ragyogni a' Nemes' fején

A' nyert koszorút 's a' szent nevet,

Némulva álltam. —

Huzott, ragadt ez és amaz,

'S megértni vágytam minden Szép 's Nagyot.

Hevülve töltém-el sok reggelim',

Kezembe' egy egy égi munka volt.

Borongva, ismét felhevülve múlt

Estém, eltöltve egy szép pázsiton.

Égtem kitenni a' mit érzék;

Azt, a' mi lelkemet ragadozva vitte.

De, számba-venni eltölt éveim'

Nem mertem, ah nem tettem semmit is

Mellyen szemem nyugton mulathatott.

Milly' sokszor elhibáztam a' futást
 A' nagy mohón kapás és tűz miatt.
 Ch, annyi Szép vagyon 's Nagy, megtanúlni!
 Jó, Múza, a' tűz, mellyben gyermeked
 Él, sok Nemesse gyújtja őtet az,
 De, a' míg eltalálja a' helyesb
 Út: 's lelkét egy tárgynak érlelé,
 Ah mennyi helytt akad-meg 's tétováz,
 És melly nagy harcra kél-ki önnmagával.
 Miért hagyod te illy magára így?

M ú z s a.

Az nagy, ki önnmagától lépni tud,
 És másra nem szorúl, ha tenni kell:
 De érzi a' Valét, Nagyot, 's Nemest,
 És a' szerint intézi életét.
 Lángoszlop ő 's elől megyen,
 Magának szent nevet szerevve él,
 Mellyet, ha meghall a' kislelkü, el-
 Rémülve nézi önnmagát, hogy ő
 Kicsiny 's erőben, oh! nem osztozott.
 A' Nagy pedig tapsolva néz reá,
 És leltek egymásnak köszön.
 'S hogy lelked olly erőre szert tegyen,
 Melly bátran indul útra, 's jól vezet
 Eltévelyedned is kell, a' Való'
 Nagy fénye így szebben mutatkozik.
 A' gyermek, a' míg jární megtanúl
 Fsik, 's az észnek is kiállni kell,
 Míg fenn lehet cseesemő-kor állapotját.

Maçadra nem hagyálak én,
 Midőn csüggedni kezdé lángolásod,
 Jövék feléd, 's mutattam a' Nagyot

És bíztatálak a' nagy czél felé.

Sőt benned élek, titkosan vezetlek,
Majd erre 's arra viszlek megmutatni
A' rútat is, hogy te még nagyobb
Tűz-szívvvel áldozz a' nagy Énekesnek.

Az a' homályosan mutatkozó

Láng gondolat, mellynek felpattanása

Azt hagyja sejtnei, hogy te is talán

Érzéseidnek szókat adni tudsz,

Mellyekbe más magát találva, érttek

Téged tisztel 's neved nagy lesz neki:

Az én vagyok.

Jó, megpróbálni, hogyha a' futásra
Serény inad van é? ha nincs, maradj
Csak a' nézők között, 's a' szép horostyánt
Elnyerni másnak, jobb ha áltengeded.

I F J Ú.

Érzem, 's ez a' mi nyughatatlanít.

Oh! láng karokkal áltöleltem én

Mindent mi csak Nemes volt és Dicső.

De bár tovább menék mindég futott

A' mit kerestem, 's csak szép ideál maradt.

Mond mit tegyek, mi tölti-bé hevem'?

Lelkem mikor leszen 's miként nyugodt?

M Ú Z S A.

Vigyáztam én reád, és a' Vivón

Mosolygtam; elláttam miként akar

'S mint nem.

Tetszett nekem tüzed melly elragadt,

'S ohajtozásod, hogy csak Szépet és

Nagyot, Jelest nyújts nékem áldozatnak.

Menj már jegyezd-fel azt, mit a' magas

Lélek tisztulva lát, mit a' nemes
Szív tisztán érez. Csillog a' borostyán.

I F J ú.

Kedves! kinek dicső szeme
Ha rám javallva néz, lelkem rebeg.
Te hívsz, te hívsz, ah égi szó!
Megyek, megesküszöm, megyek.
Oh életünk olly gyorsan eltűnik
'S a' mesterségnek olly nagy titka van!

II.

A' SZÍV' VÁGYÁSA.

Boldog! kinek, ha könny foly szeméből
Vagyon egy szánója, ki kérdezi:
A' sohajtás miért jó mejjéből
'S lelkét melly bús felhő környékezi.

'S bűt oszlató égi tekintettel
Mondja az enyhítés' szép szavait,
Melegítvén lángolt szeretettel,
Gyógyítja sorsunknak csapásait.
Itt, oh, itt hányjuk-le terheinket,
Bús órájink lelik itt sírjokat,
Ő ujítja bádgyadt érzésinket,
Ez az Angyal melly tesz boldogokat.

'S ki az hát, a' kinek pillantatja
Széleszti a' szívnek nyögéseit?
Mint a' Nap kél lelkünk, ha mutatja
Érettünk könnyekkel tölt szemeit.

Ki az, kinek szívből jött szavára
Eloszlik a' bűnak gyászserege;
Ha reá simulunk lágy karjára
Beléink megnyúgovást önt melege?

Te vagy, gyűlva érzem, Ég' magzatja!

Teremtőnk' j'! tévő lehellete,
Te vagy ki gondokat eloszlatja,
Barátság! oh, Menny előízlete. —

Sokszor ülve egy halom tetején,
Lep-meg esti szélnek suttogása,
Körül nézek 's im a' hegy' érdején
Tűz van, döbrent annak lángolása:

A' hold, a' hold, ő jó pompájában —
És én rábámulva csendesülök.
A' szép képzet' tündér világában
Ohajtozó szívvel elmerülök.

Ekkor vékony aether öltözetben
Mellettem egy kedves alak suhog;
Rám mosolyg, 's én-is rá képzeletben,
'S ő mint lelkek szoktak, ekként susog:

„Szívnek szív kell, melybe ömölhessen,
A' lélek szép testvér lelket ohajt;
Az, hogy mint Lethéből meríthessen,
Ez, titkon sejtse mit lát, mért sohajt.”

És én rengő karral nyúltam felé,
De a' kép eloszlott, 's elmaradtam,
Mejemet habzó vágyás eltelé,
Péczel! feléd néztem, sohajtottam. —

DÖBRENTEI GÁBOR.

EPIGRAMMÁK.

AZ ERDŐ.

Sírj szabadon! Nálam nem kémeleli senki keserved';
 A' remegő Kedvest lombjaim elfedezik.
 És ha enyhülsz lyánykád' neve' zengésére, sohajtozzd,
 'S Echóm részvéve vissza sohajtja feléd.

KÖNYÖRGÉS.

Adj örömet! 's adj bajt mellé nagy Jupiter! Eggyet
 A' kettő közzül bírni csak Isteneké.
 Ez nyújtson főbb ízt gyakor ingerlésivel annak;
 És mikor Ez verdes, Az szelidítse dühét.
 Ah boldogtalan! a' kit ez eggyike véve sajátul!
 Az boldog kit mind ketteje védve szeret.

PANASZ.

Távol vagy mindég, 's mindég közel, Eddy! szemem lát,
 Hall fülem; ah, de karom, Eddy hijába keres!

AZ ELSZÁLLÓ LÉLEK.

Görögből; Plátó után.

Ajkaimon lebegett lelkem, 's elszállani készült;
 Csók leve, hozzád szállt, 's szép ajakidba tapadt.

LYÁNYKÁMHOZ.

Görögből; Meleagrosz után.

Lelkem' lelke, szelidzengésű lyányka, keblembé
 Képedet a' szerelem önmaga nyomta belém.

RÁKOSON, PEST MELLETT.

Bukj-le 's imádj, 's egyszerre tiéd! mond a'Hazug eggykor.
 Szívem imádj; mondd ezt te nekem, én lebukom.

THUCYDIDESZ.

Görögből.

Hogyha a' Múza neked kegyel hunyoríta, fogadd e'
 Könyvet, 's tedd-le, ha nem néze mosolygva reád.
 Minden nem lábolja-meg ezt; ízlése kevésnek
 Kedveli szóllásod', isteni Thúcydidesz.

ANTINOUSZ.

Kellemet önte reám Metszőm, fensséget Apollra.
 Én vagyok első itt, a' nagy Olympon Apoll.

LAOKOON. *)

Túrd nagy kínjaidat, szent polgár, 's halj-meg; hazáért
 Túrsz és halsz — győzött, a' fene 's Trója nem áll.

MADONNA,

Carlo Dolcsétől a' Bécsi Csász. Kir. Galleriában.
 Melly báj! melly fenség! melly isteni bánat ez arczon,
 És melly szent megadás 's gyermeki bízodalom!
 Bús anya, mennyei Szűz, e' kép látatja mi voltál:
 Vidúlj-fel 's e' kép fogja mutatni mi vagy.

CANOVÁNAK PSYCHEJÉRE, A' LEPÉVEL.

Oh a' mennyei lyányka! miként ömlött-el alakján
 Mind az az ék, mellyel Küprisz igázni szokott!
 Vérem hül 's gyúlong — Boldog, boldog Lepe! Vagy te
 Lépj-ki a' márványból, lyányka, vagy én legyek az!

NINON KÉPÉRE-

Küprisz ez itt? „Nem.” Flóra tehát? „Nem is.” Úgy Canová-
 Szép Psychéje „Nem az.” Irisz? Aglája?—N i n o n. (nak

*) Virgil. Aeneid. II. 200. és előbb 40. A' fene, az az, a'
 fene Minerva.

CORREGIONAK IOJÁRA,

a' Bécsi Belvederben.

Elvesztem—'s oh! lyányka, te benned vesztem-el. E' esók
 Melly ajakidra nyomúl, engem is elragadott.
 Félre te Mennyrázó! fordulj' szép lyányka, le hozzám
 Szedje az emberi lyány' esókjait emberi száj.

ÜRME NYI JÓZSEF,

midőn 1811. egy, szerencsére, hamis hir azt mon-
 dá, hogy Ország-Bírói méltóságát letenni készül.

Széked üres, nagy Férjfi — hamar hited! Ilmur*) örülve
 Néz, mert azt együtt esküszí kedves hazád.

PÁSZTHORY' SÍRJE.

Zúgj búsan, 's hullassd e' sírre virágidat, ákátz;
 Dongjatok, oh méhek, a' fa' virági körül.
 És te periploka nyúlj végig buja karral az ágak'
 Szent szövédékei közt, hol Philoméla keserg;
 Mert nagy tettei után itt fekszik P á s z t h o r y. Nyugtot
 Érdemel, a' ki soha azt nem lele, nem keresé.

K A Z I N C Z Y F E R E N C Z.

f

*) Joannes de Ilmur, egy nagy dísze az Ürményi háznak, 1278. IV. László Király alatt Kalocsai Érsek 's örök hálát érdemlő hazafi volt. — Rómában a' Consuloknak midőn esztendeig viselt hivataljaikat letették, megkelle a' Nép előtt eskünni, hogy a' törvényt tisztelték, 's lgazságtalanságot nem követtek. Midőn Cicero ezen esküvést tővé, a' hálás nép sikoltozásra fakadt, és azt esküvé, hogy a' Hazát Cicero tartotta-meg. (Cic. in Pis. III. és Plin. Paneg. 64, 65.) Erre van czélzás az Epigrammában.

~~~~~

RECENSIÓ.

Himfy szerelmei. Budán. 1807. A' Magyar Kir. Universitas betű(j)ivel. — I. Könyv. XXIV. és 306 lap; — II. Könyv. 299. lap. — 12rétben.

Ezeknek a' szerelem' szép dalainak éneklőjök Kisfaludy Sándor Úr, születésére nézve Kámról, Vásban, lakjára Simegről, Szalában. E' jelentéshez még azt tészük, hogy az édes Éneklő egy fényes házból vette eredetét, melly a' Haza később 's bús történeteiben feledve nem maradt, és hogy maga a' mi Poétánk 1809ben Ó Cs. K. Fennsége a' Palatinus körül Fő Strázsamesteri rangban Segédtsizti szolgálatoakat teve. — A' Himfy név, valamint az ének által halhatatlanná tett Liza név is, költött nevek, ugymint a' mellyekkel K. Úr magát és Kedvesét alak alá rejteni jónak lelte. K. Úr ifjú korában jutott a' Magyar Testőrző sereghez, 's itt ötöt az a' szerencse érte, hogy mindennapi társaságában lehetvén literatúránk legtiszteletesbb Veteranusának, Oberster Báróczy Sándor Úrnak, ritka talentomait, szép és bőv nyelvét még inkább kimívelheté. Tovább a' tábornál szolgált, 's francia fogságba jutott. Csillagzatai a' Vauclyse völgyeibe vetették, 's az a' magány melly öt száz esztendőök előtt a' Noves Laura nevét jajgatta, most a' Szegedy Rózáétól zengett. Petrarchának ott múlató lelke Kisfaludy-nak az epedő szerelem dalait sugallá (az I. Könyv elsőbb énekei valóban Avignon táján készültek): mos-

tan pedig, midőn ez a' testére, lelkére 's mívelt elméjére nézve dícső leány néki már hitvese, őtet a' boldogított szerelem dalaira a' Tibull lelke tanítja. Ezeket a' II. Könyvben most vészük legelőbb: az I. Könyv először 1801ben jelent vala-meg.

A' munka szokatlan figyelemmel fogadtatott mingyárt első megjelenésekor. Nehány ifjaink, kiknek mellyeiket ugyan ez az indulat hevítette, utána kezdék dadogni a' csudálva hallott zengést. Későn vevék észre csalódásokat 's akkor tanúlták-meg, midőn már nem vala ideje, hogy az illy énekek éneklésére nem elég ugyan-azon érzésekkel bírni. Avattak 's avatatlanok' elbájolva érzék magokat az új lant zengése által: de a' ki józanon maradt, látta, hogy a' Nympholeptusok — (kik egy Nymphea meglátása által őrjöngésig gyúladtak) — az Istenné helyett csak felhőt vettek ölbe. A' sok Recensens nem győzte kürtölgetni az Erató új Szenteltjének dicséreteit, de a' kinek szemeit Isten illette-meg, látta hogy a' tudós férjfiak olly dolgokat lelnek a' csudált dalokban, mellyek épen nincsenek benne. — Recensens reá veti magát a' próbára, ha ezen gyönyörű darabok' becse felől igazábban ítélhetne e.

K. Urat sokan *Magyar Petrarchának* nevezték: némellyek *magyar Petrarchának és Anakreonnak* egyszersmind. Mintha egyik a' másikat el nem oszlatná! mintha két fej azon egy nemben Művész nem lehetne a' nélkül, hogy az egyik a' má-

sikkal egygé folyjon! A' parallélt kedvetlenséggel vette a' Poéta, mert senki sem érezhette inkább, mint ő, hogy az felette kancsal. Eligyekszik azt tolni magától az alkalmasint hosszú Előbeszédben a' XVII. lapon, valamint a' II. Könyv' 149 lapján álló dalban is. Rec. ezen öszve hasonlításnak indító okát egyedül azon kevés-tekintetű környülállásban leli, hogy K. Úr is Sonettekben 's Canzonékban éneklí a' szerelem kínjait és hogy a' Laistrom itt is épen azon mód szerént vagyon nyomtatva, a' könyv' végében, mint a' Petrarcha kiadásában szokták nyomtatóji. — A' Petrarcha' énekeinek egészen más a' tónusa, mint a' mi Himfy-Kisfaludynkéinak; pedig itt épen ez csinál mindent. Ezek sokkal csendesebb, nem olly olvadó tűzben vagynak írva. Ezek is szerelemnek Epigrammáji, ezek is eróticus *εἰδυλλιον*-ok; mind a' két nevet nem a' mostani értelmében vévén a' szónak, hanem a' görögben; 's a' mi Éneklónk situatióját, — az első Könyvben ugyan mint olly Ifjúét, a' ki kedvese' birtoka után eped, a' másodikban mint azét a' boldog emberét és férjét, a' ki a' szeretetre legméltóbb asszonyt, és a' Sallustiusi *honestum otiumot* már magáénak mondhatja, — lyrai formában adják-elő. Némellyike ezen Epigrammáknak még abban is hasonlít a' görög Epigrammához; hogy meg-fosztva rimjától, 's eurythmiejétől, sok nem-poétai fő által poétai darabnak sem fogna vétetni, mint sok igen szép darabja az Anthologiának, holott mind ezek, mind a'

zok a' magok eredeti szépségeikkel valóban azok.

Minden bizonyval igen lelkes, igen kedves teremtések ezek a' mind a' két Rész dalai 's énekei; minden bizonyval a' Kisfaludy név, Hazánkknak egyik első rendű Poétájának kifejezése szerént, *seris nepotibus umbra* marad. De figyelmet érdemlő jelenés a' Psychologus előtt, hogy, ha a' két Kötet becsét nem az *eggyenként vett darabok*, hanem az egész *Kötetek* becse szerént kell meghatározni; nem lehet meg nem vallanunk, hogy az első a' második Kötetet illeti, és így hogy a' Poétát az ohajtott szerencse' birtoka még hatalmasabban inspirálta mint maga az epedő vágyás is. Ha az első Kötetben az az örök Egyenlő kétszáz Sonettoban és huszonegy Canzonéban csak nem elfárasztja az olly Olvasót, aki a' szeretközés esztendejin már túl vagon: örvendeni fog, hogy a' második Könyvre jutván a' szerelem boldog birtokának és a' szabad vidám falun-lakásnak, mellyet az életnek vidám Philosophiája és a' régi 's új literatura remekműveivel való társalkodás emel és nemesít 's a' lángolva-égő szent hazaszeretetének, melly a' Magyarföld jobb fejeinek tulajdanok, egymást váltogató képeire akad. Ámbár a' könyv mindenszerte kezeken forog 's pirúlhat minden a' ki ezt a' Hazánkat-dicsőítő munkát nem bírja: jónak látjuk még is, azon darabokat, a' mellyeket legédesbb elragadtatással olvasgatunk, nem csak kimutatni, hanem ki is írni, hogy a' gondolatlanabbakat ezen *caelatum Musis opus* becsének mélyebb

érzésére vezethessük. — I. Könyv LXXXX. Dal,
lap 139:

Hallottam én szép szavának
Ezüst hangját zengeni.
Philoméla panaszának
Hangja nem olly isteni.
A' természet figyelmes volt
'S olvadozni látszatott,
A' patakvíz lassabban folyt,
A' fatető hallgatott.
Megszűnt minden madár dala,
Minden Zephyr fülel vala,
Megszűnt minden fúvalom
'S mosolygott a' fájdalom.

Igazságtalan a' ki azt kérdi, ha ez itt monda-
tik e legelébb, mert elég ha úgy mondatik, mintha
legelébb volna mondva, 's ha szépen mondatik.

I. Könyv, CLXXII. Dal. 259:

Téged látlak az egeknek
Magas tiszta kékjében,
Téged látlak a' vizeknek
Folydogáló tükrében.
Nappal a' nap aranyának
Ragyogó lángfényében,
Éjjel a' hold világának
Reszkető ezüstjében.
Minden idő perczenetben,
Mindennémü szegeletben
Üldözöm vagy szünetlen, —
Hagyj békét, o kegyetlen!

II. Könyv, II. Dal, lap 6:

Múzsám! te, ki zokogással
 Töltéd a' természetet,
 Tölts most örömkialtással
 Napnyugtot és keletet.
 Patak, ittad siralmimat:
 Most örömem' könnyét idd;
 Zephyr, hordtad panaszimat:
 Most örömem' hangját vidd.
 Amor látván hívségemet,
 Idvezíté szerelmemet.
 'S azon égbe emele,
 Mellyben Psyche van vele.

II. Könyv, CXLI. Dal, lap 221:

Minden vizek kicsapának,
 Árjok mindent önt és viz.
 A' bosszús ég haragjának
 Míve ez a' tenger víz.
 Ott, hol nyájak legeltenek,
 Most a' halak uszkálnak,
 Ott, hol rókák fészkeltenek,
 Most a' rákok csuszkálnak.
 Víz borítja földeimet,
 Megemészté reményimet,
 De nem oltván szerelmem',
 Könnyen tűröm sérelmem'.

II. Könyv, XXXV. Dal, lap 63.

A' bereknek gyors kaszási
 Már utólsót vágának,
 Az árnyékok óriási
 Hosszúságra nyúlának.

Mi ott járánk, meg' megállánk
 A' rét magas fűvében,
 'S hogy a' bürün (*palló*) általszállánk
 A' folyamnak mentében,
 A' folyamba tekintettünk —
 'S és *alattunk* és *felettiünk*
 És *benniünk* is a' menny volt,
 Szívünkben szent tűz lángolt.

II. Könyv LIII. Dal, lap 96:

Egy Istenért, egy Hazáért
 Égett hajdan, dúrván hív,
 Egy mátkáért, nyoszolyáért
 A' törzsökös magyar szív.
 De sem Isten, sem hazához
 Sok kigyalúlt magyar szív
 Sem szavához, sem párjához
 Sem magához most nem hív.
 Egy Istenem, egy a' Hazám,
 Érzi szívem 's vallja a' szám,
 'S egy szerelme szívemnek
 Mint szíve egy keblemnek.

Még darabosságai mellett is, melly nagy szépségü, melly tüzü, melly szent ériek!

E' példáiúl éléhozott Sonettókat még sok igen nagy szépségüekkel lehetne megtoldanunk, ha a' hely engedné. A' XLIdiket mindazáltal a' 69dik lapon, el nem hagyhatjuk, hogy az olvasóval a' hasonló hosszaságu 's hasonló zengésü szóknak, mellyek az énekben olly formán váltogatják egymást, mint, a' Menüet lépések, játékát éreztethessük:

Tőle jönnek, Hozzá térnek
 Gondolati fejemnek,
 Néki adnak, Tőle kérnek
 Érzeményi szívemnek.
 Minden eset, minden dolog
 Csak annyira érdekel
 A' mennyire Ő rajt' is fog,
 Néki is *kell* vagy *nem kell*.
 Szerencséje 's nyugalma
 Fájdalma és aggodalma
 Búja 's kedve éltemnek
 Mind szívében teremnek.

Valóban ha a' mi Kisfaludynk csak tíz darabot írt volna is illyet mint az előmutattattak, ha csak egyikét írta volna is az előmutattaknak: neve halhatatlan maradna. Őtet magok a' Múzsák 's a' Kelem Istennéji szentelék Papjoknak.

Ezen utolsó dal két utolsó rimjára: *éltemnek* 's *teremnek* figyelmessé kell tennünk az Olvasót. A' mi, rimekben igen szegény nyelvünk felette nehézzé teszi a' magyar versificatiót, a' Zrínyi és Ráday nemű versekben (*Zrínyi nemű* a' csak rimált sor; *Ráday nemű* az, a' melly nem csak rimeli a' sorokat, hanem a' syllabákat méri is, de szabadabban mint a' görög mértékű sorokban. A' mi rimelőink, stantes pede in uno, szórják a' verseket. De milylen verseket! Az ő rimájok *testemet, lelke- met; fejemnek, kezemnek; égette, tette; fájdalom, nyugalma; szívében, htvében*. Így igen is ömölve, ömölhetnek a' versek. De szedjük csak a' rimeket különböző részeiből a' beszédnek — mint *el-*

temnek (substant.) és *teremnek* (verbum) — meg fogjuk látni ha dolgozásunk olly könnyű lészen e? Innen van, hogy a' Haza legelső Íróji is, mint a' halhatatlan *Kis* és az ő érdemes ifjú barátja, *Berzsenyi*, verseiket a' Zrinyi nemben írják 's egész energiájokat veszik munkába, hogy verseiknek a' szók leggondosabb válogatásaik által fenntebb diszt adhassanak; innen, hogy ifjabb Költőink inkábbára a' görögök szché máikra térnek; innen végre, hogy K. Úr a' maga Sonettójit maga által talált stanzokban, nem a' Petrarcháéban írta.

Valamint Petrarcha nem csak a' maga szép *El-lenségének* kecsseit magasztalta, hanem *Italia mia-ra* (Canzone XXIX) is emelkedett: úgy emelkedik a' mi Kisfaludynk is fenntebb régiókba. — II. Kötet, lap 150. harmincznégy nyolczsoru stanzokban dall egy Hymnusz a' Grátziáknak, melly az Istennék előtt nem kedvetlen áldozat. Lap 230 azon örömöket festi, a' mellyekkel ő azon Halhatatlanok társaságokban él, kik a' Múzsáknak Papjaik, 's látni az éneken, hogy ezeket nem csak neveikről isméri, neveikkel nem csak paradíroz. — Lap 30 áll az első negyven nyolczsoru Canzone. Rec. belőle néhány töredéket hoz-fel, hogy az Olvasót az Írónak individualitásával 's élete boldog 's bölcs módjával megismertesse:

1. Végre tehát elnyertelek,
     Boldogsága szívemnek! —
 Holtomiglan hát lakhatlak,
     Édes földé honnomnak,

- ~~~~~
- Békeségben hát bírhatlak,
Fészke gyermekkoromnak!
- 5 Távolság a' világ zajától,
Haszontalan füstjétől —
6. Hol Ámornak örömeit
Pénzen adják és veszik,
'S a' szív fenntebb érzéseit
Bolondságnak nevezik —
- 7, Hol az Isten tiszteletét
Haszon 's pompa téteti,
A' Haza szent szeretetét
Az elfajúlt neveti.
Hol az igaz, a' nagy 's szép 's jó
A' jámbor, az ártatlan,
A' szabadság csak gőz és szó
Kacaj tárgya 's szokatlan.
8. A' hol a' nyelv hízelkedik,
Édes szépnek mondója —
9. Hol a' fényes társaságok
A' léleknek únalom —
10. Hol a' virtus kelleméről
Fennyen szólnak, dicsérik
Holott azt csak a' nevérol
És könyvekből isméri —
11. Hol az ifjak megvéghednek
Még előtte koroknak —
18. Voltam henned, oh Ninive!
Ósvényed' megláboáltam
Kegyes Sorsom meg' kivive
Mert ide-való voltam.
Itt vagyok most az enyémben,
A magamé egészen. —
19. Vezérlöm itt a' Bölcseség,

- Könyvem a' nagy Természet
 Néző-színem a' föld és ég,
 Napkelet, napenyészet.
 Itt más csélcsap' akarátja
 Nem parancsol kényemnek,
 Lelkemet nem szorongatja
 Nem szab módot éltemnek.
20. A' szerencse és hír elől
 E' szegletbe elrejtve, —
 Értelmemet és szívemet
 Örömök közt mívelvén —
21. Gazdálkodom, szántok, vetek,
 Es kenyeret aratok,
 Kertészkedem, fát ültetek
 És gyümölcsöt szaggatok;
 Most előttem a' gabona,
 Fűrend és vad esik csak,
 A' mint látám még katona,
 Hogy emberek hullottak.
38. Innen nézem miként von Eggy
 Magával sok másokat,
 'S a' mint jobbra vagy balra megy,
 Javít vagy ront százakat.
 Az emberek lelkeikkel
 Olly felséges fajzatok!
 Szívek' eszek' mint vetik-el,
 Milly követő állatok!
39. Eggy nagy ember ott miként áll
 Ezer felett fejével,
 Napnyugodtról miként munkál
 Napkeletre lelkével.
 Mint forgat-fel országokat,
 Mint kötöz és bontogat,

Miként ad 's vesz thrónusokat,
Sorsokat mint osztogat.

40. Dicső ember, valóban nagy!
Élni fogsz, míg ember él,
De, bár melly nagy, alattam vagy,
Szívem veled nem cserél,
Eggyetlen-eggy boldog napom,
Pedig mennyit ad az ég! —
Sokkal többet és jobbat nyom
Mint az örök dicsőség.
44. Kívánatim mind betelvén
Szabad, nyugodt, elégedett
A' boldogság' tetején,
Hová ritkán emelkedett
Halandó — itt vagyok én!
45. A' Házasság — — —

A' második Canzone geniális bérekesztése a'
Rec. előtt mindég igen nagy keccsel bírt. Az Ének-
lő Kedvese, reggeli álmába süllyedve, karjai közt
fekszik, míg ez, egy vidám nyári napnak reggeli he-
vében, poétai elragadtatással repüli végig a' nagy
világot, 's végre felszökik:

Jankó nyergeld-meg a' Rárót,
Kaszásim' megkeresem
Ciczke, Lepke, Fecske, hajsza!
Nyúgodjál még Kedvesem!

Valóságos Tibulli élet!

Melly nyereségnek kell az illy munkának a'
magyar literatúrára nézve lenni! melly nyereség ez
a' magyar poézisra! holott verseink eddig inkább
alkalmatossági darabokból 's a' régibb 's az újabb

Poéták munkájának nehézkés 's izetlen követéséből állottanak. 'S mi fogott volna lenni a' Kisfaludy munkája, ha ez a' kényessége az érzésnek 's az a' könnyűség, mellyel ő a' maga érzéseit kinyomni tudja, ez a' szép-világ tónusa, 's a' német, francia 's olasz nyelvek stúdiuma által kimívelt izlés olly zengésű versekkel egyesítetett volna, a' millyenekben Dayka énekelt. Mert a' Kisfaludy Úr nyelve bőv ugyan, 's igen kedves 's sok helyeken csudálást is érdemlő: de nem tudós nyelv, nem classicus tisztaságu, nem *grammatisch correct*. A' Kiadónak, Péteri Takács József Úrnak, ki maga is tisztelt prózai 's poétai Írónk, elég bátorsággal kell vala bírnia, kimutatni a' megsikamlásokat nemeslelkű barátjának, vagy engedelmet nyerni tőle, hogy a' Kézírásból mind azt a' mi vétkes, irgalom nélkül kitörölhesse. K. Úrnak sajátosságai közé tartozik, hogy ő munkájiban is azt a' vidám, azt a' gondatlan módot akarja követni, melly néki házi boldog életében tulajdona, 's ő eltiltja magától a' Tudós titulusát (lásd az Előszót) nem akar semmit tudni a' Grammatica' szabásairól; néki a' *se* (a' prohibitivum) 's a' *sem*, (a' negativum) azon-eggy, ő néki az egyéb *egyébb*, a' Grátzia, Grácia, a' kinjaim, néki *kínaim*, az eggy két, vagy eggy-két, néki *egy két*, a' hazud és dühöd, néki *hazudik* és *dühödik*; 's így alig találni eggy lapot a' munkában, mellyen illy nyelvbéli hibák ne volnának. Ezeken 's az ebféléken kívül Provincialismusokkal is él, mint fut-

kozta és tellene, 's nemtelen kifejezésekkel, mint *czepeli*, mellyeket a' Könyvirás meg nem szenved, 's szenvedhet. Rec. a' magyar litetatura minden barátjainak nevében óhajtja, hogy ha a' munka ismét ki fog adattatni, mellyet belső becse miatt bizonyosan kell várnunk, a' Poéta érdemes barátja az itt említett 's értett botlásokat igyekezzék jóvá tenni, 's mind azt, a' mi a' mívelt olvasót benne bántja, gyalúlja, vagy inkább a' Poétával magával gyalúttassa-le.

Épen ezt a' kérelhetetlenséget kívánják a' Második Könyvben a' negyedik, az ötödik 's tizennegyedik dalok. Az olly szóknak, *töpörödött boszorkányok, ragyás 's aszott bagoly, Belzebubnak kajlája, biczegsz, kerepel, pondró-nyelv, banya, undok béka, Júdás és lap 178 dögge*, az illy szépségű festéseket nem szabad elmocskolni. A' Művész még a' rútat is, midőn azt festenie kell, olly szépen festi, hogy a' szem ezeket a' festett rútakat undorodás nélkül nézheti, sőt hogy Wielanddal szóljunk, a' rútban is Grátziákat kéntelen lelni. — Osztán nem kevés vétek van elkövetve a' poetica compositiók ellen is. Ha vétek eggy képben *kettőséget* adni-elő: úgy kétség kívül az is vétek lészen, ha *Dualismus*-ban adunk-elő *Eggyiséget*, 's nem szenved kérdést hogy illyen az I. Könyv második és harmadik dala, midőn az elsőbb a' gyermeki kor örömeit festi, 's a' második pedig, mivel a' ráma szük volt többet elfogadni az elsőben, így szólal-meg: *De hogy*

egyszer pelyhesedtem, 's a' gondolat, melly még mind a' második dalhoz tartozik, a' harmadikba megyen által. Épen ezt a' vétket leljük a' 195 és 196 dalokban. Az olly érdemű Iróban, mint a' millien Kisfaludy Úr, nehezen esik a' nem iskolák, hanem természet törvényét elgázolva látni. — A' már említett hibákon kívül kéntelen a' Rec. az ollyan kifejezést, mint *járom még kínos tánczát*, 's erővel előhúzott rimeket 's azokat a' rimeket, mellyek szükség nélkül állanak 's ellenére vannak a' választott szchemának — (a' fellyebb előhozott I. Könyv 172 dalának hat egymástól különböző rimmel kellene birni, 's ime nyolcz sorra megyen-ki en syllabában! — vagy az I. Könyv 32 lapján, felül, ez e' stancza:

Itt e' föld e' szegletében,
 A' nyugalom völgyében,
 A' természet kebelében,
 A' szerelem ölében,
 Szabad vagyok mint a' madár,
 A' levegőüregben,
 Boldog, mint a' gerlicze pár
 A' szerelemfészekben.

nyolcz sor között csak két sor nem megyen-ki ben syllabában) — és így a' Külömbféleség 's a' Változás és Symmetria kecsét eloltják, — valamint az olly igen gyakor előfordulásokat mint I. K. I. 219: *Voltak Amor szülőji, voltak az ő emlőji*, — 's végre az olly fityegős sorokat, mellyekből egy vagy

több szó, minthogy a' maga rendében helyet nem talált, a' következő sorra lép által, gáncsolni, hogy megigazitassanak, 's a' következő Kiadás ezektől megtisztúlva jelenjen-meg:

A' mit közönségesen csaknem minden Poétáink munkájikról mondhatunk, ugyan azt lehet a' jelenvaló két könyvről is mondani: A' tiszteletünkre méltó Poéta dicsősége sokkal igazabb fényben ragyogna, hogy ha e' két Kötetnek legalább harmadát elhagyta volna;*) melly annál könnyebben fogott volna megeshetni, mivel ezek közt olly dalok is vannak, mellyek szerelem-énekei közé tellyességgel nem tartozhatnak. Illyen a' XXVI. Dal. a' II. Kötetben, mellyben szó sincs a' szerelemről, és a' mellynek egész foglalatja ez: lángol a' had ismét: de Hazánk megvan kímélve általa. Az I. Könyv 200 dalból, 's 21 énekből áll: a' II. Könyv 200 dalból 's 7 énekből. Mutatja ez, hogy K. Úr egy bizonyos számig akarta felvinni dalait, 's így nem igen vala hajlandó olly sanyarúan bánni velek az öszveszedés alatt mint különben talán volt volna.

g

---

*) Petrarcanak olly sok szép Szonettóji között, három Canzonéját tartják legszebbnek magok az Olaszok, mellyek Laurának szeméire vagynak írva, 's ezért *le Canzone sorelle* neveztetnek; két harmad részt pedig szép hírének megsértése nélkül kihagyhatónak nézeck. A' Kiadó csak azt jegyzi-még, hogy a' legnagyobb léleknek, az ő legfelségesebb munkájiban is marad gyengébb hely, mert a' géniusz nem mindég egy szerencsével sugall.

A' külsője a' könyvnek ékes, a' papiros jó. De a' Sonettók felett a' DAL czimnek valamivel feljebb kellett volna tolattatni, mind azért, mivel a' columnának semmi úgy-nevezett titulusa nincs, mind hogy a' dal utolsó sora feljebb eshessék mint a' columna alja. Így a' szem azt vélhetné, hogy a' dal még a' következő sorra is általmegyen. A' betűket Bikfalvi Falka Sámuel Úr Budán, a' Didot és Prillwitz betűjének hasonlatosságokra metszette. Falkának érdemét a' nagyobb rendű betűk (lásd Szemere Pálnak Vida László Úrhoz írt szép énekét) eléggé bizonyítják; ezek a' petit rendűek nincsenek olly szépek, mint a' Mannsfeldéi, 's nem elég szorosan állanak egymás mellett. — Szerencsétlen miv a' két réz is, noha Kininger és Blaschke Bécsnek legjobb Művészei közé tartoznak. A' két rajzolat sem gondolva nincs jól, sem executirozva; kivált a' második Kötet előtt álló. Azon a' Poétának Kedvese sem testben nem szép, sem drapperieben. A' táj egy tarka portéka minden rend és öszvefűgés nélkül.

Az — a' mint reményljük, — bőven kielégített Olvasót a' II. Könyvnek egy igen szép dalával eresztjük-el CXXXIX. lap 218:

Gyűlöllek én, Asszonyférjfi!
 Ki kiléptél rendedből;
 'S téged Férjfiasszony! a', ki
 Kicsaptál lágy nemedből.
 Herculeszt, ha rokkát pörget,
 Nem lehet nem nevetnem;
 Minervát, ha fegyvert zörget,
 Lehetetlen szeretnem.

Van határa a' két nemnek,
 'S nem toldása az érdemnek,
 Hanem hiba 's csorbaság,
 Ha ki ezen általhág.

Megjelent ez a' Recenzióm az Ausztriai Császárságbéli Literatúra 's Mesterség Annálisainak 1809dik esztendőbeli Septemberi füzetében, mellynek kedvéért azt német nyelven irtam volt; 's ott nevem alá írása nélkül, minthogy azt az Annálisok Institútuma, a' külföld Tudományos Újságleveleinek szokása szerént nem kívánta. De itt nevemet jónak láttam feltenni, hogy azok, a' kik meg nem foghatják, hogy dicsérni hízelkedés 's gáncsolni idegenkedés nélkül lehessen, éreztek hogy tiszta lélekkel jártam el dolgomban. A' ki tettemet vádolni akarja, így tudhatja kit vádoljon. Én azt hiszem, hogy a' Nemzet izlését semmi nem tisztíthatja inkább, mint a' bátor de igazságos Recenziók, és hogy ezeknek már az is megbecsülhetetlen haszna, hogy Íróink ezután több gondal fogják elkészíteni sajtó alá bocsátandó munkájikat, 's e' köz haszon' kedvéért bátran fogom kitenni magamat azon kedvetlenségnek, hogy egyik vagy másik Írónk gáncsomért megnehezteni talál. *A' feddtelenség legbiztosbb paizs;* azt mondja egy görög Író és a' lelkiesméret nyugtató szava.

KAZINCZY FERENCZ.

PHILOSOPHIARA VEZETŐ
É R T E K E Z É S É K.

írta

SZABÓ ANDRÁS.

---

*Ac ne forte roges, quo me dace, quo lare tuter
Nullius addictus jurare in verba magistri,
Quo me cunque rapit tempestas deferor hospes.
Condo, et compono, quae mox depromere possim.
Virtutis verae custos rigidusque suaves
Quid verum, atque docens, curo, et rogo, nec minus id
Aequè pauperibus prodest, locupletibus aequè, (quod
Aequè neglectum pueris senibusque nocebit.*

Heracl. Epist. Lib. I. ep. 1.

A' Philosophiát, csak annak neve iránt való tekintetből is, eleitől fogva Böltségs tudományának tartották az emberek, az az, egy olyan tudománynak, melly Igasságnak, emberiségnek és erköltsi tökéletességnek eméretére vezeti az embert. Ez is volt bizonyosan eleinte a' Socrates iskolájában, és ez lett volna igasság szerint minden időkbén a' Philosophiának fő célja 's valóságos tárgya; mellynek ha mind eddig az ideig még a' Philosophia meg nem felelt; és ez által sok józan gondolkozásu 's jó érzésű emberek előtt unalmassá lett, annak ol'át nem a' Philosophiában, hanem magokban lehet keresni a' Philosophusokban, kik a' philosophiai Igasságok-

nak érdemeket, erejeket és hasznokat az emberekkel úgy a' mint kellett volna, meg nem esmértették, nem érezték 's nem tapasztaltatták.

Ha azt kellene hinnem, hogy a' Philosophia csak valami fellengős elme futtatás, mellynek a' világi életre 's az emberi nemzetnek boldogságára semmi jó és hasznos befolyása nintsen, nem tudom mitso-
da ok indíthatna engemet arra, hogy csak egy szem-
pillantatnyi időt-is valamelly philosophiai tárgyról való elmélkedésre fordítsak. De a' millyen erős meggyőződéssel vagyok az iránt, hogy igasságra és erköltsi tökéletességre kell törekednünk mindnyájunknak; olyan álhatalatosan hiszem azt is, hogy igasságnak és erköltsi tökéletességnek kell lenni a' Philosophia leg főbb tzeljának is, és tárgyának állani kell az igasságra és erköltsi tökéletességre vezető eszközökből; a' melly Philosophiának nem ez tárgya 's leg főbb tzelja az nem is Philosophia.

Ne Philosophiára és annak tudományos renddel 's tökéletességgel való előadására tartson pedig itt számot az Olvasó — abban már munkálódtanak és munkálnak ma is érdemes és tudós Hazafiak — hanem csak a' Philosophiára utat mutató némelly értekezésekre; mellyeknek tzeljök az, hogy a' Philosophiának tulajdonképpen való tárgyait adják elé és megvilágosítsák.

Legelső lépésünket ezen elmélkedésünknek alkalmatosságával kezdenünk kell azon, hogy a' Phi-

losophiáról egy olyan bizonyos és meghatározott gondolatot vagy *conceptust* formáljunk magunknak, mellynél fogva azt minden egyéb még a' hozzája legközelebb járuló 's vele legatyafiságosabb tudományoktól is megkülönböztethessük; mert tsak így határozhatjuk-meg a' Philosophiának tulajdonképpen való és saját tárgyait. Ezt pedig az én gondolatom szerint semmi egyéb magyarázat és meghatározott kifejezésnél fogva el nem érhetjük jobban, mint, ha a' Philosophiát egy olyan tudománynak mondjuk, „melly nem tsak Formájára, hanem Matériájára nézve is egyedül a' józan okosságon fundálódik.”

A' Philosophiának itten eléadatott 's meghatározott magyarázatjában eléforduló ezen szók: Forma és Matéria, mivel ezen neveknek értelmektől a' philosophiai tárgyoknak megértésében igen sok függ, megvilágosítást kívánnak; minekelőtte azért: mi is tovább mennénk fordítsuk azokra figyelmünket.

Egy testnek, vagy valamelly dolognak Formáján, még a' közönséges beszédben is, nem annak külső színét, hanem inkább belső alkotásának módját szoktuk érteni; p. o. jó-forma embernek nem szép szünnü, hanem jó teste-állásu embert szoktunk mondani, kinek tagjai 's minden testi részei úgy vagnak alkottatva, hogy azok egy ép és tökéletes emberi testet formáljanak. Az emberi mesterségek és tudományok között nintsen egy is, mellyben bizonyos és mindenik mesterségnek természetéhez alkalmaztatott formákra ne volna szükség; p. o. a' Kép-öntő, formába önti a' képet, és a' kőműves pallér raj-

zolat vagy modella szerint épít; de mindenik mester-ember azt kívánja a' maga formája és rajzolatja által elérni, hogy a' keze között lévő matériálékból egy olyan dolog készüljön, a' millyennek feltett tzelja szerint készülni kell; p. o. az értzből kép, a' téglából, porondból, mészből 's a' t. épület, még pedig olyan kép és épület, minémüt a' forma és rajzolat kíván, nem pedig egyéb formáju. Hasonlóképpen az Igazgatásnak formáján és a' törvénykezésnek formáitassán nem egyebet szoktunk érteni, hanem az elsőn egy Országnek törvényes alkotmányát, *constitutioját*; a' másodikon pedig a' törvény' folytatásának vagy törvénykezésnek rendjét és módját. A' tudományok elé-adásában a' Forma neveztetik Systemának.

A' Formának ellenébe tétetik a' Matéria; melly ismét nem egyéb, hanem a' mi a' Formához alkalmaztatik, és a' miből valami dolog a' Forma szerint készül; p. o. az épületben a' kő, téglá, porond, mész 's a' t. tészik a' Matériát.

A' Formáról és Matériáról eddig való értekezéseinkből gondolatom szerint e' következendők önként folynak:

a.) Formának a' közönséges beszédben is ugyan, de különösen a' Philosophiában mondjuk azt a' „Módot, melly szerint minden dolog azzá és olyanná lehet vagy lészen, a' minek és millyennek lennie kell 's nem valami egyéb dolog.” Ebben az értelemben vették a' Formát a' régi Philosophusok is, midőn így szóllottanak: „Forma dat esse rei.”

b.) A' Formának, melly magában csak egy üres képzelet a' Matéria ad tellyességet és valóságos lételt. Az épületnek kigondolt 's az építőmester' észében már tisztán elé is állott plánuma vagy rajzolatja csak pusztá 's üres gondolat vagy képzelet mind addig, valameddig az épületre megkívántató matériálek is a' kigondolt plánum szerint egybe nem rakattatnak.

c.) Mivelhogy a' Forma minden dologban az, a' minél fogva valamelly dolog éppen azon dolog lehet, lett vagy leszen, a' minek lenni kellett vagy kell, nem pedig egyéb; és mivelhogy még is a' pusztá 's üres Forma, csak magában matéria nélkül, valóságos és tellyes lételt vagy realitást a' dolognak nem adhat; de ellenben a' Matéria is egy bizonyos és meghatározott Forma nélkül rendetlen zürzavar nál egyéb nem lenne: arra hogy valamelly dolog valósággal 's tökéletesen légyen, és hogy az éppen egyedül magához hasonló 's minden egyéb dolgoktól különböző tárgyat formáljon, szükségesen megkívántatik, egy felől a' Forma, más felől pedig a' Matéria.

A' Természetnek három Országáiban nem találunk egyetlenegy *productumot* is olyant, mellynek ne volna egyfelől Formája, másfelől Matériája; és a' tapasztalás világosan bizonyítja, hogy a' testeket formáló elementumoknak mint egy természeti tulajdonságok az, hogy magok magokat formálják. Mert az ásványok kristályosodnak és a' növények 's állatoknak testeik organizálódnak, még pedig

mindnyájan egymástól számtalanképpen különböző, de még is bizonyos és meghatározott formák szerint. Vagyon tehát a' természetben nem csak Matéria, az az, a' testeknek elementumaik, hanem formáló erő is, melly a' matériát bizonyos, de a' kősziklának mohától fogva fel a' magas czedrus fáig, és a' szunyogtól fogva fel az elefántig és az emberig számtalan egymástól mind különböző formákba alkotja.

Feltett tzelomnak elérésére szükségesnek látom a' természetben munkálódó 's formáló erőkről és az azoknak megfelelő materiáról előre egy megjegyzést tenni; kérem azért az Olvasót, ezen itten téjeendő kitérésért nekem megengedjen.

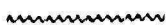

Mi sem a' természetben munkálódó formáló erőket, sem a' Materiát, mellyből a' természeti testek alkottattak, mivelhogy láthatatlanok, 's érzékenységeink által tapasztalhatatlanok, a' magok eredeti 's természeti tulajdonságaik szerint nem esmérjük és nem tudjuk, hanem csak azoknak műveiket vagy productumaikat, az az, a' testeket 's a' testeknek különböző formájikat szemléljük látjuk és tapasztaljuk. De, hogy szükségesképpen lenni kell a' természetben mind formáló erőnek, mind Materiának, mellyekből a' formáló erők testeket alkotnak, azt éppen olyan lehetetlen meg nem vallanunk 's meg nem engednünk, a' millven lehetetlen a' természeti testeket 's azoknak különböző formájikat sze-

meinkkel, ha azok épek 's mi is ébren vagyunk fényes nappal nem látunk; vagy a' milyen lehetetlen a' természeti testeket még tsak gondolatunkban is addig osztani, hogy azokat az osztás által semmivé tégyük; és a' milyen lehetetlen végre gondolni 's képzelní azt, hogy akár melly sok ezernyiezer semmiknek egybe-rakattatásokból egy tömött test származhassék. Szükségesképpen azt kell azért gondolnunk és hinnünk, hogy a' testeknek az osztásban (*in analysi*) legutolsó, és az alkottatásban (*in synthesisi*) legelső eredeti részetskéik nem semmik hanem valóságok, mellyeket közönségesen Elementumoknak szoktanak nevezni.

Mivelhogy ezek az Elementumok a' magok eredeti 's természeti valóságok szerint nem tapasztalható, hanem tsak gondolható tárgyak — de a' mellyeket az emberi észnek elkerülhetetlenül gondolni kell — mind azok a' tulajdonságok is, mellyeket a' természetnek vizsgálóji ezen Elementumoknak tulajdonítanak tsak gondolatok és vélekedések; (*hypotheses*) melly vélekedések közül bizonyosan azt kell hihetőbbnek 's bévehetőbbnek tartanunk, mellynek a' természetben legfőbb nyomait tapasztaljuk, 's a' mellyiknél fogva a' természeti dolgoknak tulajdonságaikat leghelyesebben 's legkönnyebben megmagyarázhatjuk.

Az emberi okosságnak — mint neve is magyar nyelvünkön mutatja — természeti tulajdonsága lévén, minden dolgoknak okát és származásának módját tudakozni, keresni, és vizsgálni, az emberek mint egy

velek született ösztön által inditattanak eleitől fogva arra, hogy a' természetnek productumaiban is megmagyarázhassák azt a' módot, melly szerint, és azt a' valamit vagy is Matériát, a' miből ezen productumok eredtenek és eredhetnek.

De mivelhogy ugyan azon egy dolog vagy *productum* nem tsak egy, hanem sokféle módon, és nem tsak egy, hanem több különböző tulajdonságu Matériákból származhatik, — p. o. tüzet lehet gerjeszteni nem tsak a' közönséges szokásban lévő a-tzél, kova, és taplóval való ki-ütés által, hanem két darabotska fának egybe-surlása, vagy két spiritusoknak, ugymint, a' gálitzkő olajnak (*oleum vitrioli*) szekfü olajba (*oleum Caryophyllorum*) való töltése által — nem tsuda hogy az emberi ész a' természeti productumoknak eredeteket is sokféle utak és módok szerint próbálta megmagyarázni. És nagyon természetesen jött az is, hogy az emberi ész, melly különbben minden emberben ugyan azon megváltozhatatlan törvények szerint szokott gondolni, itélni, és okoskodni, olyan tárgyak körül puhatolódván, mellyeket tapasztalni nem, hanem tsak gondolni és képzelni lehet, különböző emberek' vagy individuumok' agyvelejekben azon tárgyakról különböző vélekedéseket formált magának.

Ezen vélekedések közül némellyeket, mivel azok is a' Philosophiának tárgyai, lehető rövidséggel előre botsátok azért; hogy azokat a' következendőkben mikor szükség lészen, hasznomra fordíthassam. A' legnevezetesebb vélekedések az azoknak adatni

szokott nevek szerint ezek: Dualismus, Idealismus, Materialismus, Pantheismus és Monadologia.

1.) Dualismus. A' legközönségesebb 's még a' köznépnak is könnyen fejébe férhető vélekedés az, hogy a' természeti testek két egymástól egészen különböző eredeti részekből állanak, ugymint, egy felől valami tunya és magától még csak a' mozdulásra is alkalmatlan matériából; melly jöllehet semmi kisebb részekre már nem osztható, de mégis csakugyan természetére nézve kemény mint a' test, és valami helyet foglal-el: más felől pedig munkálódó és formáló erőkből, mellyek semmi testi tulajdonsággal nem bírnak, az az, semmi keménységek, nagyságok 's figurájok nintsen, és semmi helyet nem foglalnak-el, hanem csak munkálódnak, mint a' lelek az emberben.

Hogy ezen vélekedésre a' tapasztalás adott alkalmatosságot látni való. Mert látván az emberek, hogy a' holt testek magoktól nem mozduznak, sőt az élőfák is ha levágattatnak, 's az állatok ha megölettetnek, semmi mozgó és élő erővel nem bírnak; látván azonban azt is, hogy a' természetben szüntelen való mozgás uralkodik, p. o. a' plánták nevednek, virágoznak 's gyümölszöznek, az állatok pedig mozognak 's a' t. természetesen arra a' gondolatra kellett menniek, hogy a' természetben kétféle eredeti részeknek kell lenni, ugymint, egyfelől Matériának, más felől pedig munkálódó és formáló erőnek, melly a' magával jól tehetetlen Matériát egybe-szerkeztesse, és abból testeket alkasson.

De ezen első tekintettel igen természetesnek látszó vélekedést nagy nehézségek terhelik. Mert annak pártfogóji meg nem tudták még máig is magyarázni azt, hogy a' puszta Erő, mellynek semmi testi része, nagysága és figurája nintsen, mitsoda úton és módon egyesülhessen a' durva testekkel 's azoknak elementumaikkal. Mellyre nézve sem a' természeti testek' származásoknak, sem pedig az emberi lélek és test között való egyesülés' módának egy nemtudomnál vagy nevetséges vélekedésnel egyéb magyarázatját még nem adhatták.

Arra, hogy az elementumokból testek formálódhassanak a' Dualisták ismét egy új és az elementumoknál vékonyabb 's fínább Materiát (æther) gondoltanak ki, melly az elementumokat egybe-koti, és azokból testeket formál. De ennek lehetetlenségét mások megmutatták, és már ma mind az æthernek, mind pedig a' Cartesius *vortex*einck tsak hírek vagyon, hihetőségek nintsen. Még Newton is, a' ki helyes ok nélkül való vélekedéseken építeni nem szeretett, ezt a' vékony matériát vagy æthert vette-fel eszközül nem tsak arra, hogy annak nyomása által az elementumok tömött és kemény testekké váljanak, hanem még a' testek' nehézségeinek megsejtésére is. Mindazonáltal megvallotta Newton azt, hogy az elementumok egy esméretlen Erő által kaptsoltnak egybe 's formálnak testeket,

Az emberi lélek és test között való egyesülésnek megmagyarázására három különös vélekedéseket gondoltanak ki a' Dualisznak pártfogóji, u₂ m

a.) Cartesius és Malebranche arra a' gondolatra vetemedtenek, hogy a' léleknek a' testbe és a' testnek a' lélekbe nintsen legkisebb befolyása is. Hanem mihelyt az emberi lélek gondol vagy akar valamit, az Isten az embernek testében legottan azt a' mozdulást viszi véghez, melly által a' léleknek gondolatja és akaratja tellyesedik; és mihelyt a' test érez valamit, az Isten a' lélekbe is tüstént azt az esméretet és gondolatot adja, melly a' test' érzésének megfelel. Így a' gyilkosnak kezét Isten emel-né-fel az ölésre. *Systema adsistentiae divinae.*

b.) Leibnitz is azt állította, hogy a' lélek és test között semmi költsönös egymásba való befolyás nintsen. De ő az Istennek mindenkori közben-jövést nem hagyta helyben; hanem azt mondotta, hogy mind a' test maga magától tselekszi azt a' mit a' lélek gondol vagy akar, mind pedig a' lélek maga magától esméri 's tudja-meg azt a' mit a' testnek organumai éreznek. Úgy hogy a' lélek és test kö-zött, minden költsönös egymásba való befolyás nél-kül, olyan szoros megegyezés vagyon, mint két egymással tökéletesen egyformán járó órák között. *Systema harmoniae praestabilitae.*

c.) A' harmadik vélekedés (*Systema influxus physici*) a' lélek és test között egyik a' másikba való költsönös befolyást meghagyta; de ezen befolyásnak módját nem egyformán magyarázzák min-denek. Mert, ha megegyeznek is mindnyájan abban, hogy a' lélek a' maga munkálódásait a' nervusok által közli a' testtel, és úgy a' test is a' maga ér-

zéseit a' lélekkel; tsak ugyan különböznek még is egymástól annyiban: hogy némellyek a' nervusokat úgy nézik mint valami szijjas és vissza pattanó erővel (*vi elastica*) biró vékony szálakat vagy húrokat (*fibrae*,) mellyeknek rezgő mozgások által menne véghez a' lélek és test között való egyesülés.

Mások pedig a' nervusokat tsak ugyan vékony szálakhoz vagy húrokhoz hasonló, hanem belől üres tsőknek lenni gondolták, és egy ezekben folyó vékony matéria (*fluidum nerveum*) által kívánták a' lelket egybe foglalni a' testtel. De az Anatomia már világosan megmutatta, hogy a' nervusok, az az, az agyvelő és annak elágazatt részei nem szijjas 's nem is belől üres vékony szálakhoz hasonló húrokból vagy tsökből hanem lágy matériából állanak. Mellyre nézve azok, kik még ma is a' Dualismus mellett tartanak azt állítják, hogy a' *fluidum nerveum* úgy foly a' nervusokban végig, mint az *electric materia* a' vas vagy réz dróton. A' Dualismusnak első kigondolóji voltanak, a' mint tudjuk, Leucippus és Democritus görög Philosophusok; kiknek vélekedéseikre állott annakutánna Cartesius is a' maga követőjivel együtt. A' Dualisták neveztetnek Atomusoknak is; mert ők a' testeknek elementumaikat görögösen Atomusoknak az az, minden rész nélkül valóknak nevezték.

2.) Idealismus és Materialismus. A' Dualismus szülte egyfelől az Idealismust, más felől pedig a' Materialismust. Ugyanis a' Cartesius, Malebranche, és Leibnitz azon vélekedéseik, hogy a' lélek és test

között semmi költsönös egymásba való befolyás nintsen, 's mégis a' lélek, vagy szüntelen való isteni közben-övés által, Cartesius és Malebranche szerint, vagy pedig a' maga tulajdon erejénél 's tehetségénél fogva Leibnitz szerint, mindeneket megismerhet, tudhat és tselekedhetik, a' miket az embernek esmérni, tudni 's tselekedni szükséges és kell; némellyeket azon gondolatra vettenek, hogy e' szerint az emberi léleknek sem a' maga tulajdon testére, sem pedig az egész látható világnak valóságos lételére semmi szüksége nintsen. Mellyre nézve ezek a' már illyen gondolatra vetemedett elmék és fejek a' magok gondoló 's képzelő tehetségeiket mind addig kívánták erőltetni, mig magokkal elhitethették azt, hogy az egész látható és testi világ nem egyéb, hanem az emberi léleknek pusztá de természeti erős képzelődése. Ezen gondolkozás módját szokták nevezni tulajdonképpen való Idealismusnak; mert vagon egy más és ettől különböző Idealismus is. Berkeley György Irlandiai, és Hume Dávid Skótziai Tudósok nevezetes Idealisták voltak.

Mások ellenben sem a' Dualisták' vélekedéseiket terhelő nehézségekből 's ellenvetésekből ki nem tudván gázolni, sem pedig az Idealistáknak tsupa képzelt és valóságosan tsak tünemény világokkal megnem elégedhetvén, az Anglus Locke János útmutatásánál fogva, nem tsak a' látható és tiszta Világot, hanem még az emberi lelket is materiának, vagy is materiából valónak lenni gondolták; a' honnan Materialistáknak szoktanak neveztetni.

De valamiképpen az Ideálisták még meg nem tudták az emberi józan okossággal értetni azt, hogy a' kívülünk és körülöttünk lévő testek csak az emberi léleknek pusztá képzelődései legyenek: úgy egy Matériálista sem magyarázta még meg, hogy az Atomistáknak értelmek szerint tunya 's még csak a' mozgásra is alkalmatlan matéria mímódon ment és mehet olyan tökéletességre, hogy ne csak mozduljon magától, hanem gondoltan, itéljen, es okokodjék is.

3.) Pantheismus. Így nevezeték a' Spinoza Benedek azon gondolatja és veledése, mely szerint ő azt tartotta és állította, hogy mind a' testi és látható, mind pedig a' lelki és látnatatlan világ nem egyéb, hanem egy öröktől fogva való és véghetetlen Valóság lételének véghetetlen számu, de egymástól mind különböző nemei vagy módjai. (*modi existendi vel modificationes.*) Ezen öröktől fogva való és véghetetlen valóságnak természeti tulajdonságát helyhezette Spinoza, egy felől az ő véghetetlen gondoló erejében vagy tehetségében, más felől pedig annak véghetetlen kiterjedésében. Azon Valóság véghetetlen gondoló erejének 's tehetségének különböző nemei vagy módjai tészik a' lelki, véghetetlen kiterjedésének pedig különböző nemei és módjai, a' testi világot. Az emberi lélek ezen véghetetlen Valóság³ gondoló erejének 's tehetségének, az emberi test pedig az ő véghetetlen kiterjedésének egy bizonyos módja vagy neme. És így az egész természet Istenség és valóságos pantheos, az

Istenség pedig nem egyéb, hanem maga a' természet, 's mi is Istenben élünk, mozgunk és vagyunk.

A' Görögöknek mythusaikban, mysteriumaikban és theogoniájokban, nem különben a' görög 's római Philosophusoknak és Poétáknak számtalan mondásaikban, különösen pedig az Orpheus verseiben lehet ezen Pantheismusnak nyomait tapasztalni.

4.) Monadologia. Ennek Leibnitz volt a' feltalálója vagy talám tsak megújítója. Mert valamiképpen Spinoza az örökkévaló és örökké megmaradandó, de véghetetlenféle módokon magát kijelentő és nyilvánlatkoztató valóságot, *ουσια*, úgy Leibnitz is a' maga Monássait a' Pythagorás' számaiban 's a' Plátó Ideájiban feltalálhatta.

Leibnitz mind a' természeti testeknek elementumaikat, mind pedig a' lelkeket egy fele természetű valóságoknak lenni gondolta, mellyeket ő Monásoknak nevezett. Ezek a' Monások Leibnitz szerint nem tsak mozgó erővel, hanem némünemü esmérő tehetséggel is bírnak. A' testeket alkotó Monásokat alvó és még magokról semmit nem tudó, a' lelkeket ellenben már felserkent Monásoknak lenni tartotta. Legtökéletesebb Monásnak mondotta Leibnitz az Istent. A' mellyből megtetszik, hogy Leibnitz a' természeti testeknek elementumaikon kezdvén, azokról éppen oda hágott-fel, úgymint, az Istenségre, a' honnan Spinoza leszállott az elementumokra.

Ha a' Matériálisták is a' matériát olyan értelemben vészik, mint Leibnitz a' Monásokat, úgy ezen két vélekedéseket is meglehet egyeztetni. — — —

Midőn olyan dolgoknak tulajdonságaikról akarunk ítéletet tenni, mellyeket tapasztalni nem lehet — már pedig ilyenek a' testeknek eredeti elementumaik is — szükséges figyelmeznünk e' következendőkre:

a.) Mivelhogy a' tárgyak olyanok, mellyeket csak gondolunk, de nem tapasztalhatunk, a' mi azokról való gondolataink is olyanak légyenek, mellyek az emberi józan okossággal nem ellenkeznek. Mert külbomben az emberi okosság azokat helyben nem hagyhatja, es az emberi ész azokban semmi hihetőséget nem talál.

b.) De ne ellenkezzenek továbbá az e'féle gondolatok a' közönséges tapasztalásnak azon törvényeivel, modálitásaival és formájival is, mellyek nélkül reánk emberekre nézve a' tapasztalás lehetetlen. Mert így azon gondolatoknak a' természetben soha semmi nyomaikat nem tapasztalhatjuk.

c.) Mivelhogy az ilyen gondolatok és vélekedések csak annyiban haszonvehetők, a' mennyiben azok által a' természetnek előttünk elrejtetett némelly titkait; mellyekről csak ugyan valamit tudni akarunk, felfedezni kívánjuk; azokat a' gondolatokat és vélekedéseket tarthatjuk leghelyesebbeknek, mellyeknek a' tapasztalásban legtöbb nyomaikat látjuk, mellyek által a' természetnek titkait legkönnyebben 's a' józan okossággal legegyezőbbben megmagyarázhatjuk, és a' mellyek ellen legkevesebb kifogásokat találunk.

d.) Az ilyen vélekedéseket, minéműiek a' természeti tudományokban, ugymint, a' Physicában és Asztrónomiában találtatnak sokak, vélekedéseknél egyebeknek ne tartsuk; és azokhoz olly nyakason ne ragaszkodjunk, hogy ha valaki ellenek szóll azért indulatoskodjunk. Az azért való felindulást a' józan okosság illetlenségénél, és az azok felett való ztivódást, oktalanságnál egyébnek nem nézheti.

Ha már ezen regulákat a' testeknek elémentumaikra, mint tsak gondolható de nem tapasztalható tárgyakra alkalmaztatjuk, annyit legalább azokról mondhatunk.

1. A' természetnek szorgalmatos vizsgálóji, a' Physicának és Chémiának segedelmek által világosságra hozták már azt, hogy minden testek, egyfelől magokhoz vonó, másfelől pedig magoktól eltaszító erővel (*vi attractiva et repulsiva*) birnak; és hogy ezen kettős erő minden testnek természeti tulajdonsága. Ezen kettős erőt nem tsak tapasztalni lehet a' testekben, sőt éppen ennél fogva lehetséges a' testeket *chemica operatio* által részeikre elosztani 's az elosztott részekből, ismét új testeket alkotni. De mi tsoda természeti tulajdonságokat adhatunk és tulajdoníthatunk a' testeket szerkeztető eredeti elementumoknak inkább, mint a' mellyeket egy átaljában minden testekben meglenni tapasztalunk.

2. Ha a' természeti testek² eredeti elementumaiknak magokhoz vonó és magoktól eltaszító erőt tulajdonítunk, úgy könnyen megmagyarázhatjuk nem tsak a' természetnek három országaiban találtató Ás-

ványok' Növevények' és Állatok' testeik' eredeteknek és származásoknak módját, hanem még a' mi Napunk systemájának alkottatását is; és annak is könnyen okát tudjuk adni; hogy a' mi földünk, ámbár semmi más testhez nem támaszkodik, miért nem esik-le még is a' világnak véghetetlen mélységébe.

3. Ha a' testeknek eredeti elementumaikat magokhoz vonó 's magoktól eltaszító erővel bíró valóságoknak gondoljuk, nem szükség hogy azoknak valami keménységet, részre-oszthatóságot és helyet elfoglaló testiséget is tulajdonítsunk azért, hogy azokból kemény és helyet elfoglaló testeket formálhassunk; hanem elég ha azokat tsak mint erőket úgy vesszük. Mert két ilyen erőnek olly szorosán való egybe-káptsolódások 's egyesülések, hogy egy harmadik erő közikbe ne férhesen, 's őket egymástól, legalább könnyen, el ne választhassa, már azon harmadik erőre nézve ellentállás vagy keménység, és ezen egyesült két erők, sőt még az egyes erők is, a' magok vissza-taszító erejek által azt tselekszik, hogy más erők ott ne lehessenek a' hol ők vagynak, hanem valami más helyen. Egyik erő vagy elementum a' másikat űzheti ugyan, de hogy két egymással ellenkező erők vagy elementumok egyszermind ugyan azon egy helyen légyenek nem lehet. Két egymáshoz vonzó erők vagy elementumok egyesülhetnek úgy, hogy ketten tsak egy helyet láttassanak elfoglalni. De ez a' két egyesült elementumoktól elfoglalt egy hely tsak azért látszik nekünk egynek, mivel már az egyesült két elementumokat

nem lehet szemünk vagy valamely más külső érzékenységünk által egymástól megkülönböztetni; p. o. egy darabotska konyha-sót megtudunk különböztetni egy pohár víztől, de mihelyt a' sót azon pohár vízben felolvasztjuk, annak felolvadása vagy oszlódása után már nem látunk semmi sót, hanem csak vizet.

Ezek a' testeket formáló elementumok vagy is eredeti erők, egymáshoz való vonszódásokra nézve, a' mennyiben azoknak tulajdonságaikat a' testekben tapasztalhatjuk, különböznek egymástól. Mert némelyek nagyobb vagy kisebb mértékben vonszódnak egymáshoz, mások éppen nem, sőt némelyek üzik egymást; a' mint azt nem csak a' mágneskőnek erejében és az *electricá materiában*, hanem minden *chemica operatiókban* is lehet tapasztalni: de ezen egymáshoz vonszódó vagy egymástól távozó erejek az elementumoknak nagyon változik akkor, midőn már többen egyesültenek. Az Ásványoknak kristályosodások és a' Növényeknek 's Állatok' testeiknek formálódások, sőt életeknek fenntartása is az elementumoknak vagy eredeti erőknek ezen egymáshoz vonszódó és egymástól távozó erejek által mégyen véghez.

Ha ezen most elé-adott vélekedés által, (*Systema dynamicum*) melly a' természetben csak munkálódó erőket véssen-fel, és semmi tunya matériát meg nem enged, és a' mellyre hajlottanak sok máitudósok, mind azokat a' dolgokat könnyen meg lehet magyarázni, mellyekre az előbbeni sok egymástól különböző vélekedések elégtelenek valának, sem-

mi helyes okát nem látom miért kellene magunkat annak ellen szegezni. Az Istennek természeti tulajdonságaival semmit nem ellenkezik, ha azt mondjuk, hogy az a' Mindenható nem tunya matériát, hanem csak természeti munkálódó erőket teremtett.

Sokan gondolkoztanak eleitől fogva és gondolkoznak még ma is úgy: hogy a' melly elementumok mint természeti erők eddig Ásványokat formálván, most Növényeket formálnak, már egy lépéssel tökéletesebbek; a' melly erők pedig eddig növényeket formálván, most állatokat formálnak, már annyival tökéletesebbek, a' mennyivel az állatok tökéletesebbek a' növényeknél. És a' melly erő annyira ment, hogy emberi testet formáljon, annak életet adjon, és az embernek agyvelejében gondoljon, ítéljen, és okoskodjék, legtökéletesebb és legnemesebb erő ezen a' földön.

De ha az emberi lélek egy ilyen tökéletességre ment és megnemesített természeti erő volna, úgy talám lehetne az emberi lélek és a' természetben munkálódó erők között, legalább munkálódásaikra, és munkálódásaikban követni szokott törvényeikre nézve, valami hasonlatosságot látni és találni. — És imé! ha a' természeti erőknek munkálódásaikat és munkálódásaikban követni szokott törvényeiket egybe-vetjük az emberi lélek' munkálódásaival és munkálódásaiban követni szokott törvényeivel, szinte kéntelenek vagyunk azt mondani, hogy a' miket a' természeti erők nem tudva tsinál-

nak, az emberi lélek is éppen azokat tselekszi, de tudva. Elhagatom azt, hogy az állatok' munkálódásaikban az emberi ész' okoskodása' módjának sok nyomait látjuk, (p. o. a' Hódok, (Castor) Méhek, és Pókok nem elég mesterségesen épütenek-é) tsak azt jegyzem-meg, hogy a' természetben munkálódó erők tsupán a' magok vonó és eltaszító erejek által formálódnak olyan természeti testekké (kristályokká, növevényekké és állatokká) a' millyeneknek mi azokat látjuk. De az emberi lélekre nézve is meglehet azt mutatni, hogy midőn munkálódik, az az, gondol, itél és okoskodik, semmit egyebet nem tsinál, hanem különböztet vagy egyeztet, és oszlat vagy egybe-szerkeztet; mint ezt maga idejében világosabban megfogiuk látni. Annyit itten előre megjegyzehetünk, hogy az emberi lélek, a' mint a' tapasztalás világosan bizonyítja, mindenekben Symmetriát, proportiót és harmóniát keres; a' zürzavart és rendtelenséget ellenben nem szenvedheti. Ez az oka, hogy valamiképpen szemeinket az épületnek Symmetriája, úgy füleinket is az énekben és muzsikában harmónia gyönyörködteti. De keresi és megkívánja továbbá az emberi lélek a' dolgoknak tiszta egymástól való megkülömböztetéseket is (*notionem claram et distinctam*) mellyek nélkül semmi dolgot tisztán meg nem esmérhet. Külömböztető tehetségeink által tsak azt esmérjük-meg, hogy valamelly dolog nem az a' mi a' másik, p. o. hogy a' réz, nem arany; de azt, hogy mi az arany 's mi a' réz, egyeztetés által határozhatjuk-meg.

Ha a' természeti erők a' magok egymáshoz vonzódo' és egymástól távozo' tulajdonságaikat esmérnők, tudnák és emberi mód szerént elnevezhetnők, az elsőt talám vágyódásnak vagy szeretetnek, az utolsót pedig irtózásnak vagy iszonyodásnak neveznek; és a' sympathia vagy antipathia nintsen-é meg bennünk is emberekben?

De hagyjuk-el már a' természetet 's az abban munkálodo' erőket, és bizzuk azt a' természetnek Urára; ki a' legkisebb fű-szálnak és a' leg megvetőbbnek látszó férgetskének eléállításában bizonyosan éppen úgy megfogja ditsőíteni magát, mint a' Seraphnak teremtésében. Hanem minekelőtte azt tselekednők, jussanak eszünkbe Szent Pálnak ezen szavai „A' teremtmények is nagy szorgalmatosság-gal várják az Isten fiai' ditsőségeknék megjelenését. Mert a' teremtmények hijába való és elmulandó állapot alá vettettek: nem akarattok szerént, hanem azért a' ki azokat a' hijábavalóság alá vetette. Illyen reménység alatt, hogy azok a' teremtmények is megszabadulnak a' rothadandóságának rab-ságától az Isten' fiai' ditsőséges szabadulásoknak napján. Mert jól tudjuk, hogy minden teremtmények *πᾶσα ἡ κτίσις* egyetemben fohászknak, és együtt mind ez ideig mintegy szüléshez készülvén keseregnek. Rom. VIII: 19—23.”

Ha az emberi ész és okosság külső 's belső érzékenységeinek közbenjárások és eszközlések által, a' maga körül találtató természeti tárgyaktól illet

tetvén, 's a' munkálódásra felsekentetvén, nem azoknak a' magán kívül találtató természeti tárgyaknak 's ezen tárgyak' tulajdonságaiknak megismerésére és kitanulására, hanem a' maga tulajdon természetének, tehetségeinek, munkálkodásainak és törvényeinek felfedezésére, világos megértésére és állatítására fordítja figyelmetességét, és ezekből magának egy különös tudományt formál: bizonyos az hogy ezen tudomány nem tsak Formájára, hanem Matériájára, az az, tárgyára nézve is az emberi okosságon fundálódik; mert ezen tudományban az emberi okosság materiálékért sem megyen magán kívül. Éppen az a' tudomány az, mellyet mi már feljebb Philosophiának nevezünk; ha a' Philosophiát tulajdonképpen 's legszorosabb értelemben vesszük.

Az embernek magának kell formálni magát, mind tudománybéli, mind pedig erköltsi tökéletességre; a' természet ezekre nézve már az embert magára hagyta, azért hogy maga érdekesítse magát. És ha megtudja mutatni a' Philosophia azt, hogy éppen az emberi léleknek, észnek és okosságnak természeti tulajdonságaival, törvényeivel való világos és tiszta megismerkedés az, a' mi bennünket mind tudománybéli, mind pedig erköltsi tökéletességre és igasságra vezet; úgy azt gondolom, hogy a' Philosophia is vissza nyeri saját méltóságát, mellyet születése után tsak hamar Socratésnek halálával elveszte. A' valóságos Philosophia' méltóságának helyre-állításával, helyre kell állani az emberi nem'

méltóságának-is; ha az emberek magok emberi méltóságokról vakmerőséggel le nem mondanak.

Mennyiben érheti-el a' Philosophia ezen maga nemes tzélját, a' Muzéumnak következő Füzetjeiben megfogjuk látni.

J o b b í t á s o k.

A' 96dik lapon, a' 25dik sorban legfőbb helyett olvasni kell: legtöbb, a' 29dikben, dolgoknak, olv. dolognak. — A' 101dik lapon, sor 24. Atomusoknak, olv. Atomistáknak. — Lap 102. 27. tiszta, olv. testi.

~~~~~

A' KEDVESNEK SÍRJA.

Szent Demeter. August. 13d. 1811.

Ki sírja ez hős bükknek éjleiben

Mellyet lengő fű 's kék virág fedez?

„ O vándor, ülj-le bükkem' enyhelyében

Kedvesnek sírja ez”!

Bús könny remeg, Leányka, kék szemedből,

Ki fogja e' könnyet letörteni,

Lágyan ölelvén-vissza gyötrelmedből

Mint Páphosz Isteni?

„ Vándor ne bánd e' könnyet melly ásztatja,

Nem fogja tenni jéggé keblemet,

Csendes keserv csak a' mi őt fakasztja,

És hív emlékezet”!

KÖLCSEY FERENCZ.

~~~~~

~~~~~

A' RÓMAI POÉZIS' TÖRTÉNETEI.

—————

K ú t f ő k,

mellyekből a' Római Poézis' Történeteit, a'
Római Írókon kívül, meríteni lehet.

Gerh: J. Vossius de veterum Poetarum temporibus.
Amst: 1662. 4. in Opp. Amst: 1697. in fol. T. 3.

Lud: Crusius Lebensbeschreibung der Römischen Dichter. Aus dem Engl: von C. H. Schmid. Halle 1777. 1778 2 vol. 8.

Le Moine d'Orgival Considerations sur les progrès des belles lettres chez des Romains, et les causes de leur decadence Paris 1749. — Amst: 1750. 8. Németre által-tette I. C. Stockhausen Hannov. 1755. 8.

Joh. Gotfr. Eichhorn Geschichte der Literatur von ihrem Anfang bis auf die neuesten Zeiten. Göttingen 1805.

Joh: Joach: Eschenburg, Entwurf einer Theorie und Literatur der schönen VVissenschaften 2. Aufl. Leipz. 1789. 8.

Budai Ésaias Régi tudós Világ' Históriája. Debreczenben 1802.

—————

A' Rómaiak' tudományi fénye vissza vert sugára a' Görögökének. — Ezeknél a' világosodás' rózsaszín hajnala, magától ronta keresztül a' tudatlan vadság' homályán; e' ragyogó csillag' végszúgarait felfogá Róma, 's még sokáig tündöklék Itália' lát-határa felett; midőn a' görög égről már rég lehanyat-lott. — A' ki a' római poézis' bimbóiról, nyíltkoráról 's elhervadásáról kíván írni, szükség, hogy ezen meg-jegezést szemé elől soha el ne tévessze. *)

*) Közönségesen a' Római literatúrát arany, ezüst, réz és vas korokra osztják; én ettől eltávozván, poézisét virághoz hasonlítom, 's annak kezdetét bimbójának, fel-

Róma' törzsök atyjai Itáliának eredeti lakosiból, Pelászok 's bujdosó Trójaiakból már az előtt egybeolvadt Nép, anya-városából Albalongából vitte polgári 's vallásbéli művelődése' magvait Róma falai közé. — Míg új Státussok alkotmányán dolgozának, a' lelki művelődés megállapodék, ennek pedig megállapodása többnyire vissza hanyatlás a' durvaságba. Szomszédjaitól gyűlöltetve sokáig küsdék Róma polgári leteléért, felemelé végre erős oszlopaít polgári alkotmányának; tekintetet, hatalmat nyert a' vele határos népek között.

Hadakozó Nemzeteknél, vitézi bátorság 's testi erőnek vagyon főbb becse, a' lélek' tehetségi egyedül a' Status' dolgaiban gyakorlódnak; a' képzelődés' érzékeny játékit megveti a' durva katonai; mivel azok csak játékok. — Rómában az Istenek' templo-mi 's berkei, kik előtt a' durvább nép is legelőbb önti-ki érzéseit, ritkán hangzottak idvezlő énekek-től; 's midőn már énekekkel, tánczsal, játékokkal kezdé istenitiszteletét ékesíteni; akkor sem figyelmeze önnézésére, hanem Hetruriától kölcsönözött vallási szokásokat követett; a' mit az érzékeny görög szent buzdulásiban maga talált-fel. **)

Így telének-el szinte hat századok szakadatlan pol-

emelkedését nyílt korának, hanyatlását elayflásának, enyészését száradásának nevezem.

**) Az első Nézőjátékok valamelly pestis idején, engesztelő áldozatul vitték Hetruriából Rómába. Tuskus Hisztrioiok sípjok hangja után bizonyos ballét nemét játszottak. Lásd Liviust. VIII. könyv. 2.

gári 's hadi foglalatosságokban. — A' hazaszeret-
nek, köz jó lelkének, erkölcsnek örökké bámulandó
példáit adták e' két tárgyban, ezen idő alatt; 's a'
hérosi nagyságnak tellyes méltóságában mutatták
magokat, de a' tudományok' szeretete a' római lelek-
nek ezen ép idejében nem lángolt! —

Ha igaz, hogy Phoebus borostyánja vérrel ön-
tözve tenyészik; 's a' Múzsák fegyvercsattogás közt
ébrednek-fel; úgy azon szélveszek után nyugalomra
vagyon szükségek, hogy magokat rendbe szedhes-
sék; — megreszkettető szél erősíti a' növények gyö-
kerét, de a' virág szelíd nap' mosolygására nyílik.
A' nyugalom' és csendes öröm' ideje Rómára nézve
mindaddig fel nem tetszett, míg Itália' minden né-
pei fejet nem hajtának; 's a' középtenger partilakosi,
vitézi sebes csapásaitól legalább meg nem szédülé-
nek. — Karthágó ereje előbb az Aegades szigetek-
nél gyengüle-meg; Róma felemelte fejét, 's midőn
mindenfelé előtte meghajlott népek felett nézne-el,
's ezen uralkodásra vágyó lelkét örvendeztető tekin-
tettel méregetné tettei' nagyságát, akkor érzette leg-
előbszer azon vágyódást, hogy hosszas fáradsága'
gyümölcseit megkóstolhassa. —

Az élet szelidebb gyönyörűségeinek elfogadásá-
ra hadai is készítették. Azon düh és gyűlölség, mel-
lyel szomszédjait meghódolta, az ellenségek távozá-
sával egy mértékbe szelidült, 's a' millyen lépéssel
hódolásaiban haladott elő, úgy közeledett kimívelt-
ségéhez is. — Szomszédjain nyert győzedelme csak
határát 's jobbágyait többítette, az idegen népekről

vitt győzedelmi pompákat kincs, mívelődés, isméreték követték. — Alsó Itáliának elfoglalása 's az ezen boldog földet nagy számmal béült görög gyarmatokkal tett isméretség nyitott útat a' görög Múzsák' befogadására, kik, minekutánna őket a' győzedelmes Vezérek a' fő Városba bevittek, a' kevély római nép' vad örömeire szolgáltak *)

Egy Illyriai nem igen fontos háború, Róma' Vitézeit a' görög földre vezette. Ezeket az elnyomott Görög Ország, mint szabadsága' visszaszerzőjít és oltalmazójít istenek gyanánt imádtá; 's felbuzdulásában, tehetetlensége' belső érzésével általadja magát az uralkodást szomjuhozó, hitszegő népnek, melly Macedonián, 's Szyria' Királyán nyert győzedelmei után megunta az oltalmazó' személyét játszani. Minden görög köztársaság, melly hatalmas védurai' egyenességek iránt bizodalmatlanságát vétette észre keményen büntetődött, 's járma alá esett Rómának. Kárthágó és Korinthus szintén egy időben lettek a' Római telhetetlenség' 's kegyetlen politika' szomorú áldozati. —

Az első Kárthágói hadtól kezdve, a' régi világ' fényesebb városai' egybe-rontásokig eltölt században kezdett az addig csak hadi város győzedelmeivel már élni is. — Megmérhetetlen kincsek folytak-egybe; a' hirtelen gazdagulás két elkerülhetetlen véike-

*) Aul: Gell: Noct: Attic. L. XVII. e. 21.
 Poenico bello secundo, Musa pinnato gradu
 Intulit se, bellicosam in Romuli gentem feram.

ket szült, kincskórságot és tékozlast. Testi gyönyörűség foglalta-el a' sziveket; Ázsiai köntös, 's ételbéli bujálkodás harapozott a' Nagyok közé. A' Szépnek és Felemelkedettnek helyes érzése, 's az önn hasznot megvető tiszta szeretet a' Múzsák műveihöz, ezen századnak nem volt tulajdona, ugyan-is hol a' pompa 's fényűzés uralkodik, a' Szép' szelid érzése bajosan tenyész. — Azon megbecsülhetetlen művei a' szép mesterségeknek, mellyektől Sziciliát, Ázsiát és Görög Országot megfosztották, elébb csak azért nyertek kedvet a' durva Római előtt, mivel győzedelmi pompájának annyi fénnel hízelkedtek. — Elég példa erre *L. Mummius* Korinthus vad pusztítója. *)

A' mivelődéssel puhulni kezdett Rómának tekintetét, a' fényűzés több kényei között, megerdemlé végre a' poézis is. — Helyes ízlés kevés volt iránta, 's mint időtöltés' eszköze úgy nézetett. — Róma gyönyörködtetéséről idegenek gondoskodtak, tulajdon kézzel nyujtani áldozatot a' Múzsák oltárára alacsonságnak tartotta egy római Nemes; 's azt hit-

*) *L. Mummius Praetor* érzéketlenül Korinthus halmvai közé temette a' görög ész' és mesterség' kincseit, 's azok iránt sem volt szelidebb, mellyeknek a' tűz megkegyelmezett. *Polybius* bizonyítása szerint *Aristides* híres képíró' remek darabjain dárdát próbáltak a' római katonák. — Maga *Mummius*, midőn *Attalus* Pergamus Királya egy képért, melly nem volt egyéb bémázolt vászonnál az ő szemé előtt, nagy kincset ígérne, elbámult, 's csak azért nem adta-el, mivel valamelly isteni erőt képzelt a' képben. A' rég elhunyt nagy mesterek által készített híres Statuákat hajóra rákatván, azzal fenyegette hajósait, hogy ha kár lesz benne, tulajdon-költségeken csináltat mást helyettek. —

te, hogy tudós sklávokat tartani már elég nagy lépés a' kimiveltségben.—Valamint minden szép mesterségeket: úgy a' poézis' remekjeit is az elnyomott Görög Országtól kölcsönözték, *) Látziüm' nyelve a' göröghöz szabta magát, mellyből vette volt eredetét.

A' gyönyörködtetésnek, 's mulatságnak leginkább megfelelő *Drama* nyert a' Poézis' több nemei felett legelőbbször szabad bemenetelt és kedvet Rómában; mindazonáltal még is csak akkor talált inkább hallgatókra, midőn a' kötelen tánczolóknak nyugodtak 's az Amphitheatrum a' Gladiatoroktól ures volt. **) *Livius Andronicus* ***) görög eredetű római skláv fordította a' görög Játékszin mester-darabjait. *Sophocles*' es *Euripides*' remekjei jelenének-meg a' római theátrumon, hol annak előtte csak Tuszkus

i

*) Hor: Ep. L. II. ep. 1. v. 156.

Graecia capta ferum victorem cepit, et artes Intulit agresti Latio. —

**) Még *Terentius* is kéntelen volt így panaszozni: Prolog. ad Hecyram v. 33.

Cum primum eam agere caepi, pugilum gloria

Funambuli eodem accessit expectatio:

Comitum conventus, studium, strepitus mulierum

Fecere, ut ante tempus exirem foras,—refero denuo,

Primo actu placeo. Cum interea rumor venit,

Datum iri gladiatores, populus convolat:

Tumultuantur, clamant, pugnant de loco.

Ego interea meum non potui tutari locum.

***) *Livius Andronicus* Tarentumi, *M. Livius Salinator* Római Főembernek elébb szolgája, majd szabadosa, 's fiainak tanítója, némelly görög Drámákat az akkori durva római nyelvre által-tett, 's mint actor játszodott, csak egy sípos volt mellette. Róma ép. 514dik eszlen-dejében Kr. előtt 239ben.

Hisztriók üzték izetlen játékaikat. *Naevius* *) *Actius* és *Mar: Pacuvius* **) ennek nyomán nyertek hirt; ezen ösvényen lépegetett *Ennius* is, ***) az a' jeles fő, a' római poézisnak sok tekintetben édes atyja; de az ő bátor lelke sem volt eléggé mérész magát a' görögök' skláv követésétől elszakasztani. — A' jó ízlés szüleményeiben, a' derék Írók' felemelkedett nagy-

*) *Cn. Naevius* Kampániából, idejéről annyi bizonyos, hogy első Komédiáját Róma' ép. 519dik esztendejében tette közönségessé. A' régi görög Komédia írók' munkáit fordítgatván Rómához alkalmaztatta. Sok fő-emberek' személyes sértegetéséért előbb tömlöczbe esett, végre számkivettetvén Utikában holt-meg. — Magáról sokat tartott; *Cicero* az ő darabjait elmés gondolatokkal tellyeseknek találta. —

**) *M. Pacuvius* és *L. Actius* egy időben éltek, 's vetelkedtek. — *Pacuvius* Brundusiumi, *Ennius*' atyjafia, festő és Tragicus; a' mint munkájának maradványi mutatják mindent görögöktől kölcsönözött; de nem szórol-szóra fordított. — *L. Actius* legjobb római Tragicusnak tartatik; beszédje darabos, de fennjáró. Hor: Ep. L. II. ep. 1. v. 56. *Aufert Pacuvius docti famam senis, Actius alti.* — *Quintilian*: Inst. L. X. 1. *Tragoediae Scriptores Actius, atque Pacuvius, clarissimi gravitate sententiarum, verborum pondere et auctoritate personarum. Ceterum nitor et summa in excolendis operibus manus, magis videtur temporibus, quam ipsis defuisse.*

Mind ketten éltenek 150 esztendővel a' Kr: előtt.

***) *Ennius*, született Kalabriának Rudés-nevű városában görög szüléktől. — Por. Cató vitte elébb a' fő városba; melly cselekedetét *Cornélius N. in vita Catonis* egy győzedelmi pompánál nagyobbra becsüli. — A' legnagyobb Hazafiak' barátságát nyerte-meg; a' római prosodiát ő kezdette legelőbb. Írt Tragédiákat görögöktől, római annaliso'kat, oktató versezetet, Epigrammákat 's a't. Ma csak töredékei vagynak. Megholt 160. eszt. Kr. e. Tiszta ízlést ezen kor' poétájtól várni nem kell; kemény gondolatok és kifejezések, darabossággal az ő tulajdon-ságok.

sága, terhes jármat vet a' következendő kor' nyakába, melly az eredeti lelkeket is majmolásra kényszeriti; 's egy, korábban mivelődni kezdett nép *cultúrj*ának nagysága, a' később virágzó Nemzeteknek akadály az igaz tökéletesség' pályáján. —

Róma poézisének ezen első században nincs egyéb tulajdonsága, csak a' mit a' görögöktől kölcsönözött; 's a' később időkben is hordozza azon vonásokat, mellyeket eredetekor felvett. Sok nagy elemek támadtak a' Rómaiak között; de görög példakat követve elvesztették azon *genialis* erőt, mellyel a' görög remekek annyira bájolnak 's még ott is, hol a' szép' és nagy' ösvényéről eltévedtek, bámulandók; ezért az ő poézisek inkább mesterség, mint lelki erő szüleményének látszik, 's felbuzdulások nem azon isteni tűz, melly a' felhők' kebleben magától gyúlad. — Légyünk igaz ítélők; bajos is volt Rómának az eredetiség' szabad mezejére jutni, midőn mivelődése kezdetén legottan annyi útmutatók ajánlották magokat, kik gyakran a' kedvező előiteleteket csalhatatlanság gyanánt villogtatták.

Hihetetlen sebességgel megsimula azonban a' durva Látziumi nyelv. — *Livius Andronicus saturnalis* *) verseitől kezdve, kevesebb, mint tiz lusztru-

i 2

* *Saturnalis* verseknek nevezték azokat, mellyekben inkább a' szó-tagok' számára, mint mértékére vigyáztak. Versus, quos olim Faunei Vatesque canebant, Quom neque Musarum scopulos, quisquam superarat, Nec dicti studiosus erat. — *Ennius*.

mok alatt *M. Acc. Plautus* *) kellemetes beszéde hangzott a' játék színen, melly Grátziák szavának tetszett Róma' fülében. — Ezt hamar követte az ékes Terentius, **) ki csak azért nem lehetett a' Rómaiak' Menandere, mivel igen ragaszkodott Menanderhez, tehetsége nem volt alább való. — Minden Komédiája fáradhatatlan szorgalom 's finom érzés' szüleménye; a' görögök követésiben magát elnem vesztette, 's tulajdon találmányaival gazdag. ***)

*) *M. Acc. Plautus* született Umbriának Sarsina nevű városában. Rómába menvén egy Játszótársaság' feje, 's fő játékosa lett; *Philemon*, *Diphilus*, 's más görögök Komédiáit római köntösbe öltöztette. Számos játékai közül *Varró* csak XXI-et ismér övének; ezekből is egy hozzánk el nem juthatott. Megholt *Plautus* 184 eszt. Kr. e. I. *Lessing*: Saemtl. Schrift: XVI. B. Biographie des Plautus. —

**) *Terentius Afer*, *Terentius Lucanus* római Senator' szabadosa; mi történet vitte Kárhágóbol Rómába, 's hol nyerte a' szép görögös nevelést bizonytalan; az ifjabb *Scipio Africanus* és *Laelius* római Nagyok barátjai voltak. Görög országba szándékozván hajótörést szenvedett, 's 108. Komédiáji a' tengerbe vesztenek, némeltyek vélekedése szerint maga is; csak hat játékjai maradtak-meg a' mi időnkig. — Megholt 161. eszt. Kr. e. —

***) *Terentiust* vádolhatná valaki 's finom ízlését kétségbe hozhatná azzal, hogy tárgyai' választásában a' tiszta szemérmes ártatlanságra nem figyelmeztet; ezt a' példák mellyeket követett, 's az időkor ízlése okozták, a' mint abból is kitetszik, a' mit *Plautus Captivi* nevű játéka végén mond:

Spectatores ad pudicos mores facta haec fabula est.

Neque in hac subagitationes sunt, neque ulla amatio.

Nec pueri suppositio, nec argenti circumductio:

Neque ubi amans adolescens scortum liberet clam

(patrem suum.

Hujusmodi paucas Poetae reperiunt Comoedias. —

A' kimíveltebb izlésnek útát nyitván a' Dráma *Pacuvius* és *Terentius*nál megállapodott, és soha azzá nem lehetett, a' mi valaha Athénában volt, mellynek okát a' Dráma írójiban, az Aedilisekben, 's a' nézőhely' szerfelett nagyságában, találhatni. — A' Játékszinre felvitt darabokban nem találta a' Római, magát, hazáját, önn szokásait és gondolkozása módját; vagy tárgya, vagy kidolgozása görögös Komédiájiknak; görög szokást, karaktert festenek; Tragédiájok csak tudósok előtt isméretes mesék' világában repkedett, 's félig érthetetlen görög szabású nyelven beszélt: így ha a' nagyok' kedvét megnyerte is sok ezereknek únalmat szerzett. Hamarább elenyészett a' római játékszin, mintsem a' dráma' íróji annyira mehettének volna, hogy római Hősöket, 's hazai szokásokat tündököltessenek.*) Az Aedilisek, kik a' római népnek játékokat adtanak, kéntelenek voltak a' nagyobb résznek keresni kedvét. — A' köznépnek pedig csak a' tetszik a' mi keményen ragadja-meg érzékenységét; vígadni kíván

*) A' Drámának *Palliata* és *Togata* fabulákra lett osztása arra mutat ugyan, hogy római tárgyú játékok is voltak; de kevesek, 's a' *Palliaták* görög tárgyúak, a' *Togatákat*, római tárgyúakat mindenkor feljűlmulták. Ezen elosztás lett a' *Pallium* görög palást és *Toga* római palástról, mellyekben a' személyek megjelentenek; de inkább csak a' Komédiákat illette. A' Trágédia annyira sem ment Rómában, mint a' Komédia, a' legreमेkebb darabok, mint a' *Cicerótól* magasztalt *Orestes*, *Julius Caesar* *Oedipusa*, *Ovidius*' *Medeája*, 's *Varius* *Thiestesse*, mellyek dicséretével hangzott a' régi világ, 's a' szép mesterség' kárára elvesztenek, nem mind görög tárgyúak é?

ez nem csak csendes örömet érezni, megrázattatni, 's nem csak érzékenyülni. — Sokat rontotta végre a' dráma' kellemeit a' 80000 lármas nézők' számára épített Játékszín, 's csak hamar kénytelen volt helyét a' Mimusnak *) engedni által, melly bár a' fuleket, és belső érzést nem-is, leg alább a' szemeket gyönyörködtette. —

Nem sokára az ékes beszéd' mestersége követte a' Drámát, 's helyet talált magának a' fővárosban. Róma' polgári-alkotványa ezen szép mesterség' ismerete előtt-is formált már Orátorokat. *P. Cato* a' *Scipio*k, *Gracchus*ok és mások hatalmasan beszéltek a' Népnek, az ezzel való ismérkedés *Cicero*kat, *Hortensius*okat szült. A' *Philosophia* is becsben volt, mint az ékes beszéd' segítő társa, de soha hazafiúi just nem nyert valójában, sőt elsőben sokaktól, mint puhultság' jele megvetetett **)

Naponként nevedek a' henyelés' vétke Rómá-

*) A' *Mimus*ok testnek beszédhez alkalmaztatott mozgulásaiból állottak; előbb egybe voltak foglalva a' Komédiákkal, 's az actusok közeit pótolták-ki, később elválasztattak attól és mivel a' köznép durva organumit karrikaturáikkal gyönyörködtették nagy kedvet nyertek. Nevezetesebb *Mimus* írók voltak *Cn. Mattius*, 's *Decimus Laberius* római lovag, munkájok elveszett, az utolsóinak egy előbeszédje maradott-meg. *Syrius* és mások. Lásd erről *Eichhorn* alte *Literatur*. Budai *Ésaiás Régi* tudós világ *Hiszt*.

**) A. U. 593. *Senatus Consultum de philosophis et rhetoribus ne Romae essent*. — E' bizonyítja, hogy előbb nem sok kedvességet nyert a' két tudomány. A' később időkben is *Lucretius*, *Cicero* és *Seneca*n kívül nem sok valamire való írók ereszkedtenek belé a' philosophiai tárgyakba. —

ban, 's a' mesterségek és tudományok több-több kedvelőkre találának. Az üres órák' unalma sokakat Múzsák karjai közé vitt; de nem azon olthatatlan szomja a' tudásnak, mellynek kielégítésében helyezteti a' tudomány' barátja élete' főbb boldogságát. — A' régi republikai virtusok, erkölcs és munkásság eltűnének, önnhaszonkeresés' férge kezdé emészteni a' sziveket, azon nemes törekedés az igaz dicsőségre, hivatalok alacson vadászásává változott, vagyon szomjuhozás, 's bújaság foglalta-el a' finumabb érzések' helyeit, 's végre midőn némellyek mindent, legtöbbet semmit sem bírnának 's adósságok terhe alatt nyögnének, az irigy békételenség veszedelmes részre-szakadást okozott; a' hazafiúi buzgóság, közjólelke, 's a' szennyes önnhaszonkeresés egymással viva elszaggaták a' status' köteleit, 's e nyészetéhez siettették. — Borzasztó scénájit a' szövetségesekek' hada nyitotta-fel legelőbb, 's a' fő várost választotta szomorú játékszínül. Itália elpusztult, virágzó városai egybe-omoltak, 's alig szüntének füstölgeni, párázni, midőn újra hazafi vérrel öntöztettek, mellynek árja a' köz jó' érzését, 's hazafiúság' utolsó szikráit is eloltotta, — Kiket a' harczok megkéméltenek, proscriptio dühe törölte-ki az életből. Róma' szabadsága elalvék, 's a' maga negysága' terhe alatt ingadozó status, tulajdona leve önn hazája mérsz hódolójának. —

Az elhunyt szabadságot tehetetlenség, ezt gyönyörüségek szomjuhozása követte; mindenféle csilámló fény kezdé uralkodni, a' való fogyott, az ár-

nyék nagyobbult. — A' fényűzés' elhatalmazása, nem volt ugyan minden befolyás nélkül a' tudományok' terjedésére; de ott hol annak kedvellenése henyeség', 's hiábanvalóság' zavaros forrásából ered, ha nagyobb mezőt nyer is, belső becse enyészik, 's a' fényűzés' gőze közt a' tudomány, ez a' becses léánya az égnek hamar kieli magát. — Róma ezen szomorú tapasztalást, azon időkorban tette, mellyct, tróji' számok, 's ízlések szerint itélve méltán lehet az ő literaturája arany idejének nevezni. Ekkor sem szüntek-meg görög ideák uralkodni. Görög Ország jóllehet már rég meghaladta vala virágzása idejét, helyes ízlésével azonban még minden népeken feljül-emelkedve, csoportoson küldötte tudósait a' világ' fő-városába, kik nyelveket, ízléseket, gondolkodások módját a' római nemesség' szívébe tudták plántálni. A' római gyermek görög nevelők' keze közt nőtt; a' felserdült ifjú Görög Országban művelődött; midőn tehát minden szép', nagy', felemelkedett', jó' és igaz' képzeletét görög földön szedték, nem lehet csudálni, hogy Róma, kimíveltsége' legfőbb pontján is, a' majmolás' terhes igáját lenem rázhatta. —

Itt kezdődik a' római poézisnek is már nyílt kora. Kevés Poéták emelheték-fel szabadon fejeket ezen boldog idejében a' római művelődésnek; igen sokan vagy tárgyokra vagy dolgozások módjára nézve skláv követőknek maradtak.

Lucretius Carus *) a' dolgok' természetéről irt

*) *T. Lucretius Carus* római lovag született 97. eszt. megholt 53. esztendővel Kriszt. előtt. *Zénó és Phaedrus*

halhatatlan versezetjének tárgyát, egy görög bölcs iskolájától költsönözte; de nemes tüze, 's azon szent buzdulás, mellyel *Epicurus* pusztá képzeleteinek életet adott, és szárazságát poétai kellemmel enyhítette valóságos eredeti. — *Catullus*nak *) is vagynak önnelkéből merített gondolati, nevezetesebb munkáji mindazonáltal görög fordítások. *Tibullus* új, szép, nemes nyelvén kiöntött érzéseit, nem lehet skláv követésnek tartani, ellenben *Propertius* eredetileg két, görög tudományok 's idegen szépségek' egybe-fuzé-ére pazérolta; 's midőn *Tibullust* önnérzéseire ragaszkodva könnyen feljúl mulhatta volna, olyan poétákat vévén fel követésre, kik tudósabbak inkább mint érzők, elmésebbek, mint igazak kívántak lenni hátrább maradt, 's ha a' száraz tudós *Propertius*nak ad is elsőséget, a' Poézis igaz betsülője *Tibullushoz* nyúl. **)

Epicureusokat halgatta Athénában: írt *de rerum natura* hat könyveket hexameterekben. Valamelly szerelemre gerjesztő-ital miatt, mellyet felesége, vagy barátnéja *Lucilla* adott-bé neki, megháborodván, ezen állapotja megünásából midőn egykor elméje vissza tért vagy éppen örültségében magát megölte. Meanyire becses volt már a' régiek előtt munkája megtetszik Ovid L. I. Amor: 15. 23.

Carmina sublimis tunc sunt peritura Lucreti
Exitio terras cum dabit una dies.

*) *C. Valerius Catullus* Veronából való, élt *Cicero* idejében a' kinek barátja is volt. A' Poézisnek több félé nemeiben írt, írása módja tisztá, egyszerű, tárgyai néhol fajtalanok: megholt 40 esztend. Kr. előtt..

**) *Albius Tibullus* és *S. Aurelius Propertius*, az első római lovag, a' másik Umbriából való: egy időben éltek, legnevezetesebb Elegia írók; annak természetes

Két Poéták emelték ezen időkorban a' római poézist kimiveltsége főbb pontjára, mind ketten görögök' tanítványi; úgy azonban, hogy kifejtődéseket ez segítette, eredetiségektől tökéletesen meg nem fosztotta. —

Az egyik *P. Virgilius Maro.**) Három tökéletességek egyesülése szül igaz poétát; heves de jó-re-

festése, ennek tudományja dicsértetik. Igen jól karakterizálja őket *Murctus* a' *Propertius* kiadásában. Summa in *Tibullo* elocutionis elegantia et proprietas, summa in *Propertio* eruditionis poeticae copia et varietas; in illo romana prope omnia, in hoc pleraque transmarina. Illum nativa quaedam et incorrupta romani sermonis integritas in media urbe natum et altum esse perspicue ostendit: hunc praeter cetera forma et character ipse dicendi in graecorum poetarum scriptis assiduissime versatum esse demonstrat. etc.

*) *Publius Virgilius Maro* született Mantuához közel Andes nevű faluban mintegy 70. esztendővel Krisztus előtt. Szüléi nagy nemmel nem dicsekedhettek, de azért néki igen szép nevelést adtak. Rómában előbb *Asinius Pollionak*, majd *Maecenasnak* nyerte-meg barátságokat, végre *Octaviusét* is. — Egészsége többnyire gyenge volt, 's midőn 19 esztend. a' Kriszt e. Görög Országba szándékoznék, *Brundisiumban* megholt. Előre észre vévén közelgető halálát, *Aeneisét* el akarta égetni, de baráti nem engedték; ő testamentumában is tűzre ítélte; mellyről *Augustus* kellemetes versekben így ír:

Ergone supremis potuit vox improba verbis
Tam dirum mandare nefas? ergo ibit in ignes,
Magnaue doctiloqui morietur Musa Maronis?

Kevéssel ezután:

Sed legum servanda fides; suprema voluntas
Quod mandat fierique iudet, parere necesse est.
Frangatur potius legum veneranda potestas,
Quam tot congestos noctesque diesque labores
Hauserit una dies. —

Ritka fró lehet olly szerencsés, mint *Virgilius*, ki életében elnyerte azon dicsőséget, mellyhez a' legna-

dű képzelődés, sokféle ismeretekkel kimivelt mély értelem, 's a' nyelv' határtalan hatalma. Az első a' harmadikkal párosulva felnyitja a' dicsőség kapuját; a' második örökkévalósággal jutalmaz 's az író az idő rozsdájától menti-meg.

Minden Poéták között csak az egy *Homerus* juthatott ezen tökéletességek' fő polezára; *Virgilius* utánna törekedett, hogy azon tetőre nem érhetett, a' hol ez a' görög *Genie* országol, idejének tehetetlensége 's culturája gátolta.

Virgilius ísméretei nagyok, sokfélék voltak, értelme mély, 's kimivelt. Izlése' finomságához nincs hasonló; a' nyelv hatalmában volt, a' versesben senki se lépett elébe. Azon *Saturnalis* rozsdát, melly *Ennius* verseit dísztelenítette, 's néhol *Lucretius* felemelkedett munkáján is rágódik, lesimítván a' poétai beszédnek bizonyos határt szabott 's tökéletesítette; munkáji a' verselés' örökös törvényei lésznek. Előtte a' jó hangzást csak a' történet szűlte, az ő verseiben mindenütt kellemetes hármónia, az a' Gráziák testvére és barátja uralkodik, mellynek szelid

gyobb *Geniek* is többnyire halálok után jutnak; mert a' világ sokszor hasonló a' *Lessing* rókájához, melly az udúja felett tenyésző cserfának akkor ismérte-meg nagyságát, midőn egy forgó szél a' földre terítette. —

*Virgilius*nak első munkáji mingyárt nagy bényomást tettek. *Cicero*' Pásztori daljaiból egy néhány verset meglátván így kiáltott-fel: *Magnae spes altera Romae!* *Propertius* az *Aeneis* dolgozásának hírére a' többi között így ír:

Cedite romani scriptores, cedite Graei,

Nescio quid maius nascitur Iliade.

Lásd *Virg.* életét a' *Gottl. Heyne* híres kiadása előtt.—

lehellete a' versnek kedves hangzást ad, 's a' gondolatot a' kifejezéssel párosítja. Egyedül alkotói költő ész nagyobb mértéke' híjjával volt.

Ifjabbkori munkájára Theocritus ébresztette, kit csak azért nem múlhatott feljül, mivel városa kimíveltségéhez kívánván magát szabni, az *Idyllium'* valóságos természetét, a' pásztori együgyűséget elvesztette.

Aeneisének dolgozásában *Homerus* tüze lelkesítette, de olly móddal kölcsönözött, hogy keze alatt az bámulásra méltó eredeti szint nyert; a' görög történetekre és mesékre római lélek bélyegét tudta nyomni. Az Ithakai vitéznek a' Julia nemzetség' felemelésére Trójai vándor személyében lett öltöztetése mindég remek marad. —

Semmi sem mutatja azonban olly tisztán *Virgilius'* tulajdon lelkét, mint a' mezei gazdaságról írt könyvei; mert ha szinte maga előtt tartotta is *Hesiodust*, nagyobb része ezen remeknek az ő tulajdona. Róma érezte ugyan ezen munkának becsét, de örömebb olvasta még is bé nem végzett Aeneisének.

Másik nagy Poétája Rómának a' mérész *Horatius Flaccus* *) kinek munkáji egyedül is megér-

*) *Quintus Horatius Flaccus* mintegy 66. esztendővel Kr. e. Venusiumban szül; atyja szabadosa volt valakinek a' Horatiusok nemzetségéből. Fijának jó nevelést kívánván adni, Rómában tanította, a' ki annakutána Athenába, onnan Brutus táborába ment, de minden katonai lélek nélkül. Atyja ekkor megholt, 's ő *proscriptio* által javait elvesztette. Octavius uralkodá-

demlik a' római nyelv' bajos tanulását. Ezen szerencsés időszakasz a' poezis majd minden nemeit lehető tökéleteségre emelte. A' mi *Virgilius* vitézi versezetben, az *Horatius* a' lantos dalban, ő egyedül tündöklik a' római poezis' egén úttörők és követők nélkül.

A' lantos versezet, melyet az érző görög, istenek innépein, nép játékjain, 's a' dicsőségért vivő vitézek magasztalására hangoztatott, Itáliában soha mély gyökeret nem verhetett; mivel azon Rómaiak' kik tudományos nevelést nyertenek, vagy polgári és katonai foglalatosságokban, vagy kincs gyűjtés és Ázsiai puhultságban tölték életeket. Sem a' terhes munka, sem nyereség kívánás és feslettség nem engedik pedig a' lantos verselést szülő szelid érzéseket, felébredni. *) *Archilochus*, *Alceus*, *Stesichorus* lelkes követője *Horatius* sem gyűjthatta-fel annak tüzeit Róma kebelében.

sa alatt vissza tért Rómába, hol szegénysége kényszerítette előbb verselni, a' mint maga mondja *Epist. L. II. ep. 2. Paupertas impulit audax ut versus facerem.*

Virgilius és *Varius* Poétákkal megismérkedvén *Maecenas* barátságát megnyerte 's ennek ajánlásából az *Augustusét* is. Megholt mintegy 8. esztend. a' Kr. e. kevés hónapokkal *Maecenas* után, 's a' mit maga megmondott *Car L. II. od. 17* a' fatum tellyesítette. —

*) *Hor: de atre poet.*

hacc animos aerugo et cura peculi

Cum semel imbuerit, speramus carmina fingi

Posse linenda cedro et levi servanda cupresso?

Gravis ingenium, gravis dedit ore rotundo

Musa loqui, praeter laudem nullius avaris. —

Ebben a' ritka lélekben józan Philosophus fogott kezét a' Poétával, az élet igaz bölcsesége, melly minden darabjait fűszerezi, hervadhatatlan borostyánt természetett számára. Lantos verselést nemcsak hogy ő vitt legelebb Rómába; de a' nyelvet is ő szabta reája. A' görögök követésében szerencsés, sok helyen eredeti.

Volt egy tulajdon neve a' római Poézisnek, a' *Szatira*.*) Horatius' teremő lelke ebben is új pályát kezdett, *Lucilius***). mérges fulánkjait, 's *Terentius Varro****) az emberi bolondságok ellen cynicusi lélekkel forgatott vesszejét félre-tévén, a' szatirának csinosabb módját találta-fel, az élet helyes volta, jó tónus és erkölcsben ejtett hibák ellen elmésen, mély

*) A' római szatira, gunyoló vers neve, eredetét Rómának köszöni. Quint. Inst. L. X. c. 1. Satira quidem tota nostra est. Egészen különbözik a' görög satyricum drámától, mellyben erdei istenek jelentek-meg, 's azok' tettei adódtak elé.

**) *Lucilius* született *Suessában* az *Arunkusok* földjén mintegy 149 eszt. Kr. e. *Ennius* első próbát tévén a' szatira írásban, *Lucilius* tökéletesebbé tette, versben, folyó beszédben elegeyen írt XXX Szatirákat, mellyekben se isteneknek, se embereknek nem kedvezett, személyesen sértegetett. Lásd *Funke* Real-Schullexiconában. —

***) *M. Terentius Varro*' hazája Róma, *Cicero*val egy időben élt, tanult, barátkozott, a' *proscriptio*ban is társa volt. Életét azonban el nem vesztette, hanem *Augustus* idejében Rómában holt-meg 90. esztendőskorában. Számtalan munkáji között írt szatirákat is *Menippica Fabulák* neve alatt, mellyekben *Menippus* Philosophust beszélgeti; sok írási közül csak a' római nyelvről, 's gazdaságról írt némelly könyvei maradtak-meg.

értelem' vidám érzés', nagy világ és ember ismérettel a' legnemesebb principiumok szerint gúnyolódik. Leveli csak annyiban különböznek szatirájától, hogy azokat egy-egy különös személynek ajánlotta; de egy bölcsesség lelkesíti; ezekben már törvényeket ad arra, a' miknek elmulását szatirájiban nevetéséssé teszi.

A' mi a' Pisokhoz írt levelét az úgy nevezett *Ars Poeticát* illeti, ha szinte annak első részében *Aristotelest* követte is, második része az övé. Ez, helyes itélettel, nagy *aesthetikai* ismeretséggel, bölcs tanácsokkal tellyes, 's fontos rövidséggel nagy foglatú egész. Kár, hogy a' poézis minden nemeire egyformán ki nem terjedett. *)

Említnünk kell még egy Poétát, a' ki ezen szép időkort diszesítette, azon nagy elmével, termékeny képzeléssel tellyes főt, széles ismeretű könnyű verselőt, a' millyent akár melly idő is ritkán szül, *P. Ovidius Nasot*. **) Kár, hogy illy fényes tulajdonsá-

*) A' ki Horatius' *Ars poeticájával*, mellyről úgy tetszik, hogy a' világ sokáig annyit nem tartott, a' mennyit érdemel, meg akar tökéletesen ismerkedni, olvassa-meg *Ch. Regelsbergert. Horazens Dichtkunst in neu entdeckter Ordnung*.

**) *Publius Ovidius Naso* római lovag született Szulmoban 43. eszt. Kr. e. Atyja tehetős ember lévén, polgári hivatalra szánta 's Rómában neveltette, szinte Senatorságig ment, de a' természet poétának szülte volt, azért a' hivatalok kéntelen köteleit lehányván, egészen a' Múzsáknak élt. Természete vidám gyönyörüségekre vágyó volt, a' híúság nem kis mértékével. — Munkáji szebbek, mint bölcsék, kedvesebbek mint felemelkedtek. Bizonytalan okból Augustustól számkivettettetett Tómba

gok mellett, benne mély értelem 's azon bölcsesség nem volt, melly az életet és poézist egyformán boldogítja, ékesíti: első hibája nem engedte, hogy munkájában tökéletes egészség uralkodjék; a' másodikért örökös 's az ő szeme előtt olly rettenetes számkivetéssel büntetődött.

Midón a' vizsgáló szem ezen nagy emberek' képein egy darabig elragadtatással múlatott, kedvetlen érzéssel telik-el, látván, hogy a' literatúra országában eredeti lelkekhez illő változást nem tehettek; ugyan is mihelyt a' római kimíveltség ezen pontra jutott, pillantati megállapodás után hirtelen hanyatlani kezdett, míg végre elhunyt. Róma' nagy hazafiait 's vitézeit a' vívó szabadság szülte, szép lelkei Augustus' csendes uralkodása alatt virágoztak, de ezen virág nem tarthatott tovább azon oknál, melly csirájából kitsalta. Az atyai uralkodás neve' színe alatt veszedelmes despotismus férgé rágódott a' szabadság' gyökerén; csalárd színességgel ázott alá *Octavius* ennek a' régi dicső fának, 's megtanította az alattomos csalfa *Tiberiust* miképpen dönthesse-le a' nélkül, hogy fejszét vessen törzsökére. Rómának elaltatott fiai csak akkor ébredtek-fel henye álmokból, mikor ezen szép nagy alkotmány már egybe-omlott, körül néztek, reszkettenek — 's borzasztó mély hallgatás uralkodék az elnyomott Rómán. *)

a' fekete tenger mellé. — Számkivetésében írt munkáji békételen keservek: úgy látszik nem tudta férjji lélekkel szeüvedni sorsa' keménységét. Megholt számkivetésében 16 esztendővel Kr. után.

*) *Tacitus*, *Annalisainak* elején szépen írja ezt.

Tiberius', 's követőji' országlások alatt a' romlottság fő polczára lépett: a' jó, nagy és nemes lelkek, vagy önként kiállottak a' tyrannusok élől, vagy azok törölték-ki őket. Nagy tehetségek kifejtődésének többé sem a' Forumon, sem a' Curiában hely nem engedődött, az Oskolákban az ékesenszóllás mesterségének czél nélkül való gyakorlása által az ifjak' lelkét a' nem igaz, fellengező, szörszál hasogatás és feldagadtságra vezették, melly hibák ezen időkor irójában olly csaldárd színnel tündökölnek. Midőn az Oskolákat elhagyták, azon férjfiúi erőt, mellyel dicső eleik a' világot megrettentették, öröm leányai buja kebeleiben pazérolták; erkölcs és tudomány együtt elesének.

A' lélek' fajultságát magától követte a' nyelv' romlása. Spanyol írótól nevelt dagadtság vette-el a' régi tiszta való' helyét az ékesen-szóllás' mesterségében; a' szépet, nagyot, felemelkedettet a' szóokban keresték, 's meg nem elégedvén *Ciceró'* és *Hortensius'* szép nyelvekkel, a' Poéták' virágos beszédjét rabolták-meg. A' Poéták, hogy-hátra ne maradjanak sok hanggal feljebb huzták húrjaikat; a' szép beszéd mestersége declamatiová, a' poézis vers-faragás-sá fajult-el.

Ezen időkorbeli írók tévelygésének, a' Philok

k

*) *Petr. Satyr. I.* Nunc et rerum tumore et sententiarum vanissimo strepitu hoc tantum proficiunt, ut quum in forum veniunt, putent se in alium terrarum orbem esse delatum. Et ideo ego adolescentulos existimo in scholis stultissimos fieri; quia nihil ex iis quae in usu habemus aut audiunt aut vident.

sophia, maga valóságos értelme szerint, mint tiszta igasság' barátja, vethetett volna véget; de e' sem lehetett mentt ennek a' századnak tudományi pestiséstől. A' Philosophusok tanítása nem volt egyéb szókban bujálkodó fellengzésnél, sokat hasonlítottak olly setétben vezetőkhez, kik úgy lobogtatják szövétnekeket, hogy követőjik a' fény miatt ne láthassanak. *L. Annaeus Seneca* maga ezen kor leghiresebb Stoicusa is, minden érdemei mellett sokat rontott a' maga ideje izlésén. *) A' legnagyobb fők az ő nyomát követték.

Két jobb Epicusai ezen időnek *Lucanus**)* és *Silius Italicus***)* *Virgilius* tüzénél melegültek, 's mint ő, ezek is hazai történetet választottak tárgyul;

*) *L. Annaeus Seneca*ról Quintilianus így ítél. Inst. Orat. L. X. In philosophia parum diligens, egregius tamen vitiorum insectator fuit. Multae in eo claraeque sententiae, multa etiam morum gratia legenda: sed in eloquendo corrupta pleraque atque eo perniciosissima, quod abundant dulcibus vitiis. Velles eum suo ingenio dixisse, alieno iudicio. etc.

**) *M. Annaeus Lucanus* Kordubai Hispaniából. *A. Seneca* testvérének gyermeke; élt *Néro* alatt, ki *Quaestor*rá tette; de annakutánna éppen olly halál' nemével ölette-meg, mint *Senecat*, alig 26 esztendőskorában.

***) *Silius Italicus* Hispaniának *Italica* nevű városából, szül. 25 esztendővel Kr. után. — *Néro* halálakor *Consulság*ot viselt, tanult férjfiú, *Cicero* és *Virgilius* tisztelője és követője volt. Vagyon *Punica* nevű munkája 17 könyvekben, a' II. Karthágói hadról, hisztóriai éposz, miut a' *Lucanus* *Pharsaliája*. l. *Plin.* L. III. epist. 7. ezt az ítéletet teszi róla: Scribebat carmina maiore cura quam ingenio. — Egészségtelen testű lévén sokat betegeskedett, mellyre reáunt utoljára, 's önként halálra éhezette magát 70 esztendőskorában. —

de nem tudták azt Épopéjává formálni. Munkájokban nincs-meg az az egyenlőtül felosztott, 's végig megtartott interessze, 's azon szüntelen egy célra sietés, melly által a' költemény' külömb részei kellemetes egészszé olvadnak; nincs az a' szent láng, melly az olvasót is meggyújtja. *Silius Italicus* költeményeiben már kezd azon tudóságra vágyás is látszani, mellyet az utánna következők megkettőztettek, 's egész munkájokban mindenütt, sőt tárgyaik' választásában is szembetűnő. Mint a' Sándor idejekori görög Poéták régi mesés világból vették tárgyaikat *Statius**) és *Valerius Flaccus*,**) nem azért hogy mint *Virgilius*, a' magok idejekkel kapcsolják egybe; hanem hogy mély ismereteket, 's elrejtett tudóságot mutogathassanak a' világnak.

Más nemében a' poézisnek két első rendű főket hasonlólul ragadott-ki a' szép' és igaz' határiból ezen kor uralkodó Geniusa. — *Persius* ***) fellepett azon pályára, mellyen előtte *Horatius* olly győze-

k 2

*) *P. Papinius Statius* szül. Neapolisban 62 eszt. Kr. után; ifjann ment Rómába, 's hamar elhíresedett; nevezetesebb munkája két Épopéják *Thebais* és *Achilleis*; megholt 36 esztend. korában.

**) *C. Valerius Flaccus* Campaniából; élt *Vespasianus* alatt, vagyon *Argonautica* nevű Épopéjája, *Apolonius Rhodust* látszik benne követni; megholt 30. esztendős korában.

***) *A. Persius Flaccus*, Római Lovag, született Volterraeben 34. eszt. Kr. után, csak 28 esztendőket élhetett. Irt Szatirákat, mellyekből csak hat maradott-meg. Felette homályos írása módját a' Néro félelmes ideje és tudomány mutogatás okozta.

delmi dicsőséggel futott; de sokkal kevesebb világ, 's ember ismérettel és miveletlenebb hanggal. *H. Flaccus*' csinos ironiája, ennek szájában homályos allegoriákká, amaz élet bölcsesége darabos stoicismus-sá, szelid élesztő melege declamatori hevesseggé vált. *Juvenalis* *) még messzebb tévozott a' *Venusinumi* szelid gunyoló' módjától; az emberi esztelenségek, mellyeket *Horatius* csak oldalról érdekel, ennek fő tárgyai, 's censori keménységgel egyenesen támadja-meg. *Juvenalis* szabadságot vészen magának a' zabolátlan indulatok', kicsapongások' festésére, 's ha egyszer ecsetet ragad, előtte egy festék sem igen darabos, egy vonás sem igen durva. Hi-jában keressük tehát ezen két írók' munkájiban *Horatius*' udvariságát, kik szüntelen ostort forgatnak kezekben, 's megfeszült nyelvek hyperbolákkal dagadoz. —

Seneca, a' Tragédiák' írója, akár maga a' *Philosophus*, akár annak Atyja a' *Rhetor* lett légyen, a' római poézis elnyiló korának Orátori-poétáji között a' legutolsó helyet foglalja: nem gondolván semmit természetével 's törvényeivel, a' Drámá írását rhetorikai gyakorlásnak nézte, azért munkájiban a' jó elrendelést, természetességet, 's igasság színét nem lehet feltalálni. Némelly beszédek declamatioknak de-

*) *D. Junius Juvenalis* született Aquinumban 58. esztendővel Kr. után. előbb Rómában rhetoroskodott, annakutánna satirákat kezdett írni, mellynek egyikében *Parist Domitianus*' keaves *Panominus*át megsértvén Egyiptomba számkivetésbe küldetett; de a' honnan *Trajanus* vissza hívta. — Meghalt 119ben Kr. után.

rekak, nagy gondolatokkal, erkölcsi mondásokkal, merész rajzolattal tellyesek. — Hösei együtt véve, vir us' és vétkek' csudáji, Fatalisták és Stoicusok.*)"

Minekutánna a' *Nérók'* borzasztó uralkodások alatt végső vonaglásaihoz közelgetne Róma, a' *Vespasianusok*, *Trajan Hadrian*, és *Antoninusok'* szelidsége pihenést engedett; de a' tartós béke lassú mérget terjesztett a' mérhetetlen Státus' ereibe, mivel a' római nép vitézi hátorságát elfelejtette, 's szeliden kormányozó Urai alatt, hozzá szokván a' szolgasághoz, a' nemzeti büszkeség' és szabadság' vissza rúgó ereje meggyengült; és a' bölcs igazgatók' boldog országlása fel nem ébreszthette többé a' régi római lelket, mellyet az előbbi század' mostohasága halálos álomba meritett. A' tudományok el tévedt útjokon menének, 's terjedének; de új pályát kezdeni, a' Parnasszus meredekén feljebb lépni nem volt többé erejek.

Róma' csendessége, 's boldogsága is, egyedül hártalan Ura' jó indulatjától függvén, sokáig nem tarthatott, csak hamar újra vért szomjúhozó fenevadak ültek a' trónusra; a' tőlök való rettegéssel együtt a' körülöttök lévő test-örzök' tekintete nevedett. A' Caesárok előbb katonaság' játéki, majd teremtményei lettenek, 's a' Status leroskadt ezen kegyetlen hatalom' terhe alatt. Sok példák bizonyítván, hogy a' leg alacsonyabb sorsból a' csupa katonák

*) *Senecák'* életét lásd *Budai Ésaids* Régi tudós Világ' Hisztoriájában.

szeretete, minden egyéb érdem nélkül is valakit főbb polczra emelhet, az uralkodás szomjúhozása minden szívben gyökeret vert 's a' kormányt tartó erő kifogyott. — Bárdolatlan népek vétetődtek-bé a' seregek közé, 's hadi tudományt szerzének római Urok alatt, kikben oltalom helyett a' Status vég-veszélyt készített magának; végre az elgyengült Róma egy északi népnek esett kezébe,

A Tudományok és szép mesterségek, nevezetesen a' Poézis a' polgári társaság' fátumit követték. *Hadrianus'* pártfogása nem volt sikeres, *Geniet* Fejedelmi kegyelem nem támaszt, csak táplál és oltalmaz. *Hadrianus*, ki maga is nyelv-rontó, 's görögök imádója volt, a' különöst és idegent igyekezett emelni, nem a' mi szép, nem a' mi római lelket lehelte. Az ő uralkodása alatt a' görög *genius* még egyszer és utoljára, mint az alunni készülő mécs fellobbant. Itt kezd a' római poézis már elnyílt virága hervadni, száradni. Háromszáz esztendőök kevés írókat mutathatnak, kik a' poézis kedvellőjét a' római izlés' boldogabb idejére emlékeztethetnék. A' legutolsó Poétája Rómának *Claudianus*, *) ki *Honorius* alatt a' birodalom vonaglásai közöt élt. Ez csuda szüleménye a' maga idejének, olly szelid vonás, melly

*) *Claudius Claudianus* született Egyiptomban Alexandriában. *Theodosius'* uralkodása alatt ment Rómába, 's hivatalokat viselt. Verseiért a' Trájánus piacán neki oszlop emeltetett. Írt *Raptus Proserpinae* és *Gigantomachia* nevű épopéjákat, kár hogy egyik sincs meg egészen. Vagynak még historiai *Époszi*, *Panegyrissei*, *Idylliumi*, *Epigrammáji*, *Levelei* 's gunyoló versei *Rufinus* és *Eutropius* ellen. Mikor holt-neg bizonytalan.

ezen kor durva képén, helyet alig talál. A' Római nyelvet, annak tökéletes elromlásakor, ámbár nem római születésű volt, még is annyira magáévá tette, hogy ha csak a' nyelv' helyessége' 's tisztasága tennék a' poéta' érdemét, Virgilius idejébe illenék-bé. Ezen iróban adta-ki végső lehelletét a' szép La-
tziumi nyelv, 's azzal elenyészett.

Ez a' római Poézis történetének rövid rajzolatja; ez a' képe az ő felemelkedésének, szomorú leesésének. *Ez a' Fátuma a' jó ízlésnek minden népknél, hol a' Poézist másolás és majmolás szüli.*

Millyen méltó ezen szomorú végső igasság szeretett nemzetünk' figyelmére, melly ízlésének bimbójából kifejlődve nyílt korához nagy lépésekkel közelget! Magyarok! Rómát csak az egy görög ízlés' járma nyomta; ránk nézve hány nemzetek nem állanak már, a' tökéletesség' magas pontján, kik eltöltvén bennünk' hatalmas énekeikkel majmolásaik-
ra édesgetnek. — Öleljétek-fel kincseiket; de öntsétek azokat magyar lélek' formájiba, mellynek se lelki erők, se nyelvetek akadályt nem vet. — Az út megtöretett, sok lelkes Hazafiak magasra emeltek e' pályán fejeket, 's a' számokra tört borostyánág a' szép jövendő mosolygási közt tündöklük. Jó ízlés' Istennéje! templomod közöttünk is épül, és csak akarjanak Amphyionink, önként egybe-állanak a' kövek a' magyar lant' eredeti hangjára. —

Ezen munkából: *Characteres der vornehmsten Dichter aller Nationen,*

ifjabb PATAKY MÓZSES.

EREDETISÉG 'S JUTALOM TÉTEL.

Az emberi lélek, az Istenség' mivoltának ez a', mennyei szikrája, munkálódásaiban vagy olyanokat fejt ki önnön magából, mellyek még az előtt nem voltak, és így, teremti; vagy másakat követ. Itt a' másaktól gondoltakat általlátja, felfogja, magáévá teszi, de csak azokkal marad; ott kiragadja magát a' megszokott kerületből, 's egy bizonyos nagyságnak, mélyebb általlátásnak méltóságos érzetével új világot terjeszt a' lélek' munkálódásaira, 's mint egy vezér csillag elől fényelve, az észnek olly tehetségeivel ismerkedtetimég az embereket, mellyek benne meg voltak ugyan, de azt magokban lenni ők nem tudták. Ekkor vélekedésbeli vivások támadnak, mellyek a' szerint ütiki magokat, a' millyen kimiveltségben állanak az észnyitó lélekhez képest. A' feltalálóval atyafias lelkek megértik, helyben hagyják azt, a' mit tett, 's örömbámulással nézik benne a' léleknek, mellynek kifejtése határtalanul tovább mehet, méltóságát. Azok, a' kik ezen feltalálót így megfogják, ha mingyárt tesznek is holmit azéhoz, követők; az a' ki lelkének sugallásából maga hozott elé nagyot, eredeti teremtő lélek.

Mikor a' hatalmas Teremtő az emberi lelket elé lobbantá, azt akarta, hogy különböző organumok által dolgozván, különbféle úton munkálódva dicsőítse magát, 's mindennek a' mi a' természet-

ben, és az emberben magában feltaláltatik, legyen egy egy magyarázója, felfejtője, titkainak kikeresője; olly tulajdonságot adott neki, hogy keresztül menjen mindezekben, 's mindeneket mellyek az ő tapasztalásán, láthatárán belől vagynak kitanuljon, vagy lelkének gyanakodó sugallása által még azokon túl is ereszkedjék. Egyik azért a' körülöttünk lévő természetben maradvá, rendbe-szedő lélekkel általvizsgálja azt, kitanúlja titkait, egybe-állítja; másik, mélyen általható értelemmel felemelkedik az égi testek forgása felé, kiméri a' Nagy Minden' plánetáinak harmoniás futását. Ez, kifejtegeti a' léleknek tehetéseit, meggyűjtja annak szövétnekét, 's világánál kivezérel bennünket a' balvélekedéseknek egybe-gomolyított zavarából; az, mint a' természetnek fia, az embernek érzéseit (mellyek benne azért eleve-nebbek, hogy azoknak szívre-beszéllőbb tolmácsa legyen) kedves képekben, elragadó festésekben adja elő. Ő inkább a' tapasztalás körében lévő embert fejtegeti, annak legtitkosabb oldalait kimutatja, 's gyönyörködtetés közben nyomja-bé olvasójinak szívébe a' mi Nemes, Szép, Illendő 's józan életfilozofiára tanít. Ezeknek mindenike nagy a' maga nemében, mihelyt előszabott útját tökéletességgel járta-meg, mert a' lelkek, egy alkotó-erőből megindulva, ámbár más meg más úton mennek is, a' fő bévégzésben egy rangot kapnak. E' mellett, a' vizsgálódó bölcs is nem tagadhatván-meg a' maga érzéseit, meghallgatja azok' jó éneklőjét, valamint ez is részese lévén az értelemnek, megtanulja azoknak

vizsgálódásaikat, 's érezi azt, hogy mennél inkább kiszélesedett ismeretei vagynak a' lélek' világában, annál helyesebben, bővebben dolgozhatnak úgy, hogy a' Jövendőnek becsülését is megnyerje.

Más úton dolgozik ezen munkálódásokban a' vizsgálódó értelem, máson az, mellyet a' képzelés éleszt, 's ezeket nézve úgy jó-ki, hogy az emberi ész az ő elállításaiban ezen két pályán megyen. Azon tudományokban, mellyekhez fontolgtató, vizsgáló ész kívántatik, egyedül az értelemnek kell magát a' maga tisztaságában mutatni, azokban, mellyekben a' lélek, főképpen a' képzélődés' segítségével által dolgozik, ennek kell az elsőnek lenni. Ha az elsőhez ezen másadikból nagy rész járul, az ész hamar elveszti az ő vizsgálódó csendesebb pontját, 's munkájának hibás tónust ad, ha pedig a' Poétában a' vizsgálódó értelem képzélődés nélkül vagyon, nem fog az hathatós, szívet-áttaljáró, magával elragadó munkát szülni. Így tehát egyikben mint a' másokban egynek kell uralkodónak lenni, csak hogy a' Poétának inkább részt kell venni a' vizsgáló ésből, mint amannak az ő tehetségéből.

Tagadhatatlan, hogy ezen tudományokban jeles fő teszi az újításokat, javításokat. De, Genie kell é mindenikhez? — Kant, a' Geniet olyan veszületett elmebéli tehetségnek nézván, melly által a' természet regulákat szab a' szép mesterségnek, csak a' szép tudományok 's mesterségekben magát nagy méltósággal kimutató lelket nevezi Genienek; azt pedig a' ki egyéb tudományokban nagy 's fel-

találó is, nagy észnek. *) Megkülönböztetése ebben áll: mert, azt mondja mély megjegyzéssel, „az, a' kinek munkájára másokat meg lehet tanítani, hogy azt ismét úgy vigyék véghez, a' mint a' feltaláló, az nagy ész; az, a' kinek munkálódása' módjára se megtanítani nem lehet mást, sem azt megtanulni, hanem a' dolgozóban magában kell lenni a' teremtő erőnek, az Genie. Így lehet mondani, Newton igen nagy ész volt, de nem volt nagy Genie, mert feltalálásaira jutnia nehéz, nagy munka volt ugyan, de mind azokat még is meg lehet másnak tanulni, 's azokra mást megtanítani. Newton nem csak magának, hanem másoknak is eléállíthatta megfoghatólag azon lépéseket, miképpen lehessen a' Geometriának első kezdetitől fogva azon nagy és mély feltalálásokhoz jutni, mellyeket könyvében megmutat. Ellenben Homerust, Wielandot nézve, egyiket sem nagy észnek kell nevezni, hanem Genienek, mert nem taníthatnak-meg másokat arra, miképpen találták ők fel a' magok fejekben az ő képzelettel gazdag és gondolatokkal telyes ideájakat.” Hanem, e' mellett, ha amannak nem Genie név adatik is, megmarad a' maga nagy érdeme, olly érdeme, mellyet ismét az így nevezett Genie magától véghez vinni nem fog.

Mikor ezen különbözele munkálódásu lelkek szerencsés társaságban, őket élesztő epochában együtt dolgoznak, mikor őket megítélni 's megérteni tudók

*) L. Mellins encyclopaed. VVörterb. der Philosophie. Art. Genie.

hallgatják, akkor vagyon a' tudományoknak dicső's leírhatatlan kedvességű ideje. Azonban, nem fognak ezek mind egyszerre mutatkozni, hanem egyik idő ebben, másik abban szül Jelest, vagy a' szerint, a' mint a' környülállások lelkének kifejtődésére kedvezők, vagy a' mint előtte már dolgozni kezdők voltak, mert a' lélek munkálódásainak sokakon kell keresztül menni, kik mind tovább tovább emeljük, míg utoljára a' maga egész fényében mutatkozhatik.

Altalmegyünk itten a' Poézisre, mivel a' jutalom tétel, mellyet kihirdetni akarunk, azt tárgyazzá, egybe kívánván kötni a' csak most mondottal azt, a' mi következik.

A' Literaturák történetei azt mutatják, hogy azok lehettek szerencsésebbek a' dolgozásban, kik akkor éltek, mikor előttök némelly kezdetek már voltak, de mellyek még csak mint a' napnak jelentetőji, a' hajnali pír, a' köd közt úszó csillag látszattak. Ezek tanulhattak már amazoknak botlásaikból, mellyeket nekik kell vala tenni, ha elsők lettek volna. Shakespeare támadhat a' Literaturának még nem diszes korában is, de ha egy Schiller a' Kritika virágása idejében él, sokkal tisztábban, klaszikusabb karakterrel jelenhetik meg. Nehezebb már annak jelességre felemelkedni, ki akkor születik, mikor a' nagyobbak már éltek. Sok, vagy minden elvagyon előtte foglalva, 's neki azokon feljül kelle-ne menni. A' Genie mindenkor talál ugyan magának új útat, de az emberi karakternek külömbféle kimu-

tatásai, ha már jól festve vagynak, a' későbbinek ugyan azokat lévén szükség festeni, hamar másolóvá leszen. A' dolgozás alatt, fellobbanó észbe-jutások mutatkoznak 's ámbár maga az Író is reájok jött volna azon gondolatokra, — mivel a' lélek is úgy ütözik-egybe egy másnak ideájával, mint a' sziv egy másnak érzésével, — látja hogy az elsőség tőle elvagon véve.

A' kezdet nálunk is megtétezt fordítások által, mint a' Nemzetek kezdeni szokták a' tudományok' megizlését, hogyha magoknál belőlről nem ég a' tűz, melly az arra született lelkeket melegíti. Mert ha egy Nemzetnek, egy másikkal igen közelről való egybekötése nincsen, 's nem ragadtathatik-el a' már kész munkákon való bámulás által, hogy csak azokat csudálja, 's a' maga erejéhez bizatlankodást nem kap, ott a' lélek önnön magától indul-meg munkálódásaiban. Így emelkedik a' Görög tulajdon lelke szerint magától, így elválasztva élve talál-fel az Otaheiti lakos is magának drámát.

Azon szép intézetek, mellyek nálunk a' tudományokat 's azokban való eredeti dolgozást segíthettek volna, szerencsétlen időknek lettek játékvá. E' lől voltunk valaha, 's látszott, hogy a' több Országokkal egy lépést kívántunk tartani, de el kellett maradnunk. A' Mátyás által egünkre felhozott pompás napnak sugárai nem melegíthették a' Nemzetet a' felállított kincsnek becsülésére, mivel arra elkészítve még nem volt. Az általmenetel hirtelen vala. Ő utána pedig nem úgy jöve Ulászló, mint a' Franciaáknál XIIIdik Lajos után. Iső Ferencz, ki mind azt,

a' mit Lajos elkezdett a' tudományok' terjesztésében, jelességgel folytatta. A' mi Ulászlónk nem tudta meggondolni, hogy a' hisztória nem fogja örömmel említeni, ha az elkezdett intézeteket pusztulni hagyja. Ő, gyermeki módon örvend Mátyás palotájának mikor annak fényességét legelőször meglátja, 's úgy bánik a' Bibliothekával. Nagy lelkek gondolatjait, 's a' jövendőnek boldogítására való szándékait, csak nagy lelkek tudják érteni, 's azon pályán dolgozni. Se ő, se fia nem él Korvin' lelkében, 's Lajos miatt mind a' Pécsi Intézet mind a' Budai, pusztító kezekre jut. Majd, az Országban tulajdon nemzetünket emésztő meghasonlás támad, 's a' tudományoknak szép fényt ígérő derülés után borongó idő következik. Az Erdélyi jelesb Fejedelmek igyekezeteiből sem láthatunk annyi hasznot, mennyit csendesebb kor adhatott volna. Egy szóval, nem engedte-tett annyi idő, míg a' régi Literaturák virágzásba jöhetvén, azoknak bővebb megizlése, 's az ismeretes Olaszok, Francziák példája által, nyelvünkre való fordítások szokásba jöhettek volna, hogy ezek után későbbre az eredeti munkálódásra is út készítessék. Klasszikusi szabad lélek, mellynek szózatja örökre újra éledez a' nemesb lelkekben, 's egy nemzet nyelvénk mivelése, nem olly időkbén fejlődik-ki, mint a' miéink voltak! A' kik kivívták magokat, olly csillagok, mellyek az előttök menő felhők alól egyszer egyszer kitetszenek: de nem lehet az egész ég világos, mert újra setét felhők fogják-bé. Nem lévén a' Nemzet sokfele tudományos ismeretek által elké-

szítve tulajdon magától való gondolkodásra, mikor a' Múzsza a' külföldnek szép fényét a' mi hadi komolyságu Hazánkra is bésúgározottatta, 's maga bétekintett, ha elvégtére eljöhethetne-é hozzánk is, azok, a' kik értették az idegen nyelvet, 's benne a' szépnek tüze égett, olvasták a' külföld munkájit, gyönyörűséggel tölték-el, 's elég szépnek tartották ha azokat nyelvünkön csak megismerkedtetik is. Ez elég dicséretes, elég nemes igyekezet is volt, 's a' jelesb fordítani kezdőknek neveik méltán fénylhetnek az eredeti Írók mellett, mert azok, szintúgy eredetiek lehetnek volna, azon időben, mellyben ezek magokat azzá formálhatták. Az egész nemzet tartozik nekik háladatossággal, mert ők úzték széllyel legelőszér a' homályt, ők vetettek-el olly szikrát, melly az utánnak jövő ifjút meggyújtja, 's messzebbre vigye; az eredetit dolgozni akaró pedig sokat köszönjön nekik, mert a' nyelvet ők törték-meg számára.

Maradjanak-meg ezután is közöttünk, a' fordításbeli igyekezetek, 's fordítassanak-le a' régi 's új világnak minden nevezetesebb munkáji, fogjanak ezekhez a' legjobb fők is, mert épen tőlök lehet jót várni, ők értik egészen a' munkát; de eljött az idő, mellyben az eredeti dolgozáshoz is jobban hozzá kell kezdeni, 's többen. Egyedül az eredeti jó munka a' Nemzetnek tulajdon birtoka, az ad a' nyelvnek tekintetet. Valamint az Országban lévő becsét a' nyelvnek az teszi, ha a' politikai igazgatás azon foly, úgy a' külföldnek az adhat interesszét megtanulására, ha azon sokfele tudomány tárgyu eredeti munkák vagy-

T
 nak. Schlötzer megtanúl az egy Nesztorért muszkául, 's még elébb Buffon, hollandussúul, hogy Halesnek, a' plántákról irt munkáját megérthesse. Ez ugyan még nem olly nagy dolog, ha egy külföldi tudós egy nyelvet megtanul, de becsületes arra nézve, hogy a' külföld bennünket, ha eredeti jó magyar munkáink lesznek, nem tart barbarusnak. — Magunkra nézve pedig azon kellene lennünk, hogy Olvasóink nyelvünkön is találjanak, sok hasznost, sok szükségeset, sok szépet. Mert a' Publikum nem haza szeretetből olvas (és valójában megkínzott hazafiság volna rossz magyar könyvet csak azért olvasni, mivel magyar) hanem azért, hogy tanuljon, vagy magát mulassa. Mennél jobban, tökéletesebben kidolgozott magyar munkáknak kellene tehát megjelenni, hogy azoknak belső foglalatja; ereje által az Olvasók örömmel rájuk térjenek, 's azok is, a' kik Hazánkban nem magyarul tanulnak Szüléjiktől, a' szép, jeles munkák érthetéseért, megtanulására ingereltetnéssenek. Csak a' jó eredeti munkák tarthatják fenn nyelvünket a' maga kívánt virágában, azok terjeszthetik, mert a' kik eredeti nyelven a' munkát már olvasták, vagy olvashatják, nem igen fogják forgatni a' fordítást. *) Kisfaludy, minthogy nem hallott nem ismert dalokat éneklett, olyan helyekre is bémene-

*) Természetes, hogy ez így legyen az idegen nyelvet szintúgy, mint a' magokét értők között. Már Cicero is, a' maga idejében ettől tartott. L. *De optimo genere Oratorum.*

telt nyert, hol magyar könyvet soha sem olvastanak. Így lesznek egyéb munkák is hecsben, mihelyt olyanok, hogy különös figyelmet támaszthatnak.

De nálunk a' léleknek eredeti kifejtődését nagyon hátráltatja, hogy mi nem merünk magunk gondolkozni; 's csak azzal maradunk; a' mit idegen földről békapunk, mellyet vagy még némellyben slendriános neveltetésünk, vagy félelmes rebegésünk, vagy énergia nélkül való lételünk is, okoz. Nincs önnön erőbe való nemes bizakodás; nincs az írói pályára elegendő elkészülés. Tanulunk, hogy hivatalt kapjunk, 's hogy mindent mi is úgy folytassunk, a' mint régen folyt, de a' tudományok körül való munkálódásnak, irások által való terjesztéseknek bekét hagyunk, 's nevezetesen ha jelenik is meg valami eredeti, abban is vagy kevés izlés, vagy épen semmi se mutatkozik. Bárcsak gyúlasztana bennünket a' Németek példája, kikről egy időben hasonlóképen ez vala mondva: *Ich weis nicht, was für ein besonderes Unglück über Deutschland verhaengt ist, dass fast kein Deutscher selbst denken, sondern immer sich nach andern richten vill.* Lásd *Briefe die neueste Literatur betreffend.*

Merni kell. Ha mindenkor csak a' külföld munkájin bámulunk, egyedül azokat fordítjuk; soha se tehetünk magunk nagyot. *) Sőt, a' fordító is nem

1

*) Lásd: Quinctilian. Inst. Orator. L. X. 2. Ante omnia igitur imitatio per se ipsa non sufficit, vel quia pig-

probálván magát, talán elhal minden erejével. Nem mutathatná-meg a' Vitéz, a' maga bátor vivását, ha csak egy más Vivónak háta megett maradna. Hanem ez, csak azoknak legyen mondva, a' kik az önnön szeretettől meg nem vakítatva érzik azt, hogy tulajdon magok is irhatnak jelest; másoknak tanácsosabb fordítani, mint unalmas eredeti Író lenni. Ti, szerencsésb ajándéku ifjak, kiknek képzelődése mérséken repül, de a' lelkesedés' órájában józan lélek igazgat benneteket, ti emelkedjete-fel.

Az akadályok ne ijesszenek-el bennünket, sőt bátorodjunk-fel azok' példáján, a' kik már közöttünk megjelentek. Akarjuk-é hogy a' Nemzet a' tudományokban haladjon? Igen. Háritson-el tehát mind-egyik annyi akadályt, a' mennyit neki lehet, 's ne halogassa azt a' későbbiekre, a' boldogabb időkre. A' nemes lélek nem vész-el lágy sohajításokban a' meg nem változtatható Elmultért, ha bár annak fájdalmát magasan tudja is érezni, 's nem' olly gyáva, hogy jeles cselekedet véghez vitelét másokra, az utánna jövőkre hagyná. Ha nem találja úgy a' maga körét, a' mint kívánja, gondolatjától el nem áll, hanem nemes vivással annyit teszen, a' mennyi ő

ri est ingenii, contentum esse iis, quae sunt ab aliis inventa. Quid enim futurum erat temporibus illis, quae sine exemplo fuerunt, si homines nihil nisi quod jam cognovissent faciendum sibi aut cogitandum putassent? Nempe nihil fuisset inventum. Cur igitur nefas est reperiri aliquid a nobis, quod ante non fuerit? — Nihil enim crescit sola imitatione. — Az imitációt itten a' fordításra is lehet alkalmazttani.

tőle kitelik. Így dolgoztatván többen is, utóljára egy szép egész formálódik.

Ha a' magunk dolgainak akadályai meggyőzésében fáradhatatlanok tudunk lenni, miért nem azokban is, mellyeknek elhárítása vagy a' Nemzet dicszete vagy köz javát szülheti! Vagy, elveszett-é az a' nemes cselekedetek' szomja, melly a' Hazának dicsőíthetésében találja kielégíthetését? O, nem, — legalább hinnünk szebb, hogy nem vészett-el. —

Mi valójában még nagyon hátra vagyunk. Sok fokban, legtöbben, meg kell elégednünk, ha csak egy magyarúl irt könyvet mutathatunk. A' Hollandus, két milliónál kevéssel többet tevő nemzet, 's a' Dánus nem tesz annyit mint mi Magyarok, 's még is mind a' kettőnek Literaturája többet mutat, mint a' miénk. — Menj-el a' többiek szemlélésére, ott találsz mindenféle Hasznost, Szépet, 's mikor ott megszoktál mulatni, tekints haza 's fájdalommal látod, hogy nálunk a' tavaszi napok, a' téliekkel vívnak. Most a' nap még csak néhol süt keresztül a' fellelőkön, 's igen sok helyen árnyék vagyon. — Ezért kellene, még szorgalmasabban igyekeznünk mint most, ezért kellene azoknak, kiknek módjok vagyon a' tudományok' elésegítésében, érezni, hogy sok Jók vagynak, a' kik tapsolnak, ha látják a' dicsőségre vezető lépéseket, de nemes panaszt mondanak, ha tapasztalják, hogy a' Nemzet' kimívelődése számba se vétetik.

A' Poézisben való eléméletünket nézve, mi,

eddig az úgy nevezett lyraiban mintathatunk legtöbbet. A' Drámát és Vitézi-Költemény , — mellyek a' Poézis minden hatalmának, erejének miént egy égő pontjai, 's ezek mellett a' több nemek a' poétai Genienek nagyobb, kisebb szikrázatjai, — még nem találjuk-fel nálunk a' magok fő méltóságában. Olyan munkáink, mellyek lélekkel mulattatnák nálunk azokat, kik csinosb nevelést kaptak, 's általak nyelvünk előttök feljebb való becsben maradna, nem igen vagynak. Nincsenek klasszikusi módon írva olyanok, mellyekben a' magyar a' maga szokásait, Hazáját tullelné, 's e' miatt nincsenek a' mi Olvasóink magoknak otthon, mindenütt külföldi tünik eleikbe, 's egyik oka elidegenedéseknek ez, hozzá járulván az is, hogy minden Nemzet, kimivelődése' kezdetén az idegennek bámulására elragadtatik, mint magok a' Németek is szép idejek eljövetele előtt azt hitték, hogy csak az jó, a' mi francia. Ezen kell Irójinknak segíteni, nevezetesen 'Poétáinknak, 's olly munkákat írni, mellyek kedvellést nyerhessenek.

Hogy a' Poézisben, arra született Genietől lehet vární olyan munkát, melly a' nyelvnek méltóságot ad, Olvasókat gyűjt magának, kik dolgozásait meleg szívvel érezik, 's lelkek, azokon való bámultokban megáll, felségesnek kiáltja, nagyon tapasztalt igazság. Csak ő, a' kinek lelke, tanulásait, tapasztalásait, magában megforgatván, mikor a' lelkesedésnek melegítésbe hozó langja elélobban, azokat onnan egészen ujjá szült formában állítja-elé, fog valósággal eredeti lenni. Megoldván neki benne lakó Isten-

néje a' fantaziának arany gyepelőit, megyen a' nap szekerén, 's felfogva lelkében a' földit, és bájoló tündérségben képzelve a' földin feljúl valót, a' természetet 's azon túl, az ideában lévő szebbet nemes formába szép egésszé egyezteteti; egy harmóniás egésszé, mivel lelkében annak bizonyos sejdítése, azután való törekedés vagyon, mint egy kis modellje azon harmóniának mellyet az egész világ systemájában találunk. Ezen harmóniának kitalálására való vágyása vezeti minden legkisebbet észre-vevő érzése által, hogy mi tartozik az ő tárgyához, mi nem; mi emeli azt, mi alacsonyítja; miket kell neki egyengetni, tisztára hozni, emelni, csinosítani azon előhozásában, mellyet képzelődésének felhevülésében, ideájitól mélyen elfoglaltatva, reszketéssel irt. Ezen harmónia után való törekedésnek meg kell lenni minden más jól elrendelt gondolkozásu lélekben is, hogy munkáji épek; egybe-függők, tiszták legyenek, 's mennél inkább tökéletességre vitte ezt magában, munkájának annál nemesebb karáktére leszen.

A' Genienek e' mellett tulajdonsága az is, hogy lelke magától függő, azt teszi, a' mit még senki előtte nem tett, 's maga sem tudja magának megfejtetni miképen, de ő ha valamely különös belső felindulás által hévbe jó, teremti. Ollyant hoz elé, a' mi még nem volt, vagy a' már mondottat is eredeti festéssel sokkal szebben, nemesebben újra eléadja. Ő maga, magának mustrája, 's utat vág oda, a' hol járni akar. Inkább lehet őtet munkájiban látni, csudálni, mint megmagyarázni. Mikor dolgozásaiban a'

tobbiéktől, a' seregtől való elválás, egy különös nagy karakter mutatja magát, mikor lelke előttünk, mintegy villámlik, érzéseinket pedig nyughatatlanságba, örökre ragadja, 's észre is alig vesszük, midőn bennünket egészen hatalma alá hajt, látjuk, hogy valóságos poétai Genie. Ekkor tölti-bé azt, a' mit Shakespeare a' *Nyári Éjféli Álomnak* Vdik Felvonásában mond:

The Poet's eye, in a fine frenzy rolling
Doth glance from heaven to earth, from earth to heaven;
And as imagination bodies forth
The forms of things unknown, the poet's pen
Turns them to shapes, and give to airy nothing
A local habitation and a name.

„*Tündéri elragadtatásban* forogva a' Poétának szeme, levillámlik az égből a' földre, 's a' földről ismét az ég felé, 's a' mint a' képekkel tellyes fantazia ismeretlen dolgok felől formákat teremt elé, a' Poétának pennája azokat megvalóságosítja, 's állandó lakhelyet és nevet ad a' levegői Semminek.

Ezen elszórt, de egy czél tárgyazó gondolatoknak előbocsátása után hirül adatik a' magyar Poétáknak, hogy itten Kolozsváratt néhány ifjú Mágások társaságba állva, egy eredeti jó Szomorú-Játéknak írására első jutalmúl 700 Rforintokat tesznek-fel, másadiknak pedig 300 Rforintokat. Az a' Játék el fog azután játszattatni az új magyar nagy Játék-szinben, melly az Erdélyi Magyar Nemesség-től Ország-Gyűlésén arra felosztott summa pénz-

nek segítségével, a' mint reménység vagy on, nem sokára elkészül.

A' Jutalom-tételnek külső pontjai ezek:

1. A' dolgozni akaró jelentse magát levele által a' Muzéum Kiadójánál, e' folyó esztendő' Szeptembere' végéig. Mert, ha nem találkoznék senki is, az egybe-tett Summa a' magyar Literatura' elégsítésére lévén adva, a' feltevőktől egyéb munkára való jutalom-tételre fog fordítatni.

2. A' tárgy históriai, hősí legyen. Választhatja a' Poéta vagy a' magyar históriából, vagy akármely másból is.

3. A' munka legyen idegen irással tisztán leírva, a' homlok-levéltre egy választott mondás tétessék, 's a' mellette irandó, különösen bépecsételt levélben ugyan azon választott mondás álljon, 's az Író neve, hogy a' megvizsgálás után megtudassék, ki volt, 's a' jutalmat ő hozzá lehessen küldeni.

4. A' jövő esztendőnek, u: m: 1815 Szeptem-
re végén ide a' Kiadóhoz béküldve legyen. Mindazonáltal, ha ezen terminusnak meghosszabbítása kívánatik, a' Jutalom-tevők arra is ráállanak.

5. A' bégyülő daraboknak kritikája, írásban fel fog tétetődni, hogy az Itélőknek minden személyes tekintet nélkül való ítéletek kitéssék.

6. A' jutalmat nyerő két darab ki is fog jönni nyomtatásban.

Azt mondhatná valaki, minek ez a' jutalom tétel, mert ha Genie nem dolgozik, úgy sem lesz nagy az öröm, a' Genie pedig önnön magától való indi-

tása által is munkás. Ez igaz. De a' szép törekedés, az a' forró vágyás, hogy a' Nemzet ragadtassék-ki megfelejtkezéséből 's igyekezzék a' maga Játékszinét emelni, nem nyugszik meg ezen, hanem megpróbálja serkentéssel, ha nincs-é valaki közöttünk, a' ki reménységét bétöltené. Genialis teremő lelkét, melly felemelkedjék magasan, 's örökké bámulandó munkát írjon milliomok fizetése sem ad annak a' kinek a' természet nem adott; de a' serkentés, a' pályának kimutatása, ha vagyon közöttünk, megtöltheti szemét a' szép célra vágyakodás' nemes könnyeivel 's meglehet, hogy próbálván, olyan jót fog szulni, melly különbben elmaradott volna. Mert hisszük azt, hogy találkoznának több Írók is közöttünk, ha annyi akadály, annyi vivás, annyi elkedvetlenítés nem volna az ő nemzeti kincséről megfelejtkezett Hazában, a' mint hogy most is, a' Literaturának nem kedvező környúlállások között találkoznak. Keljen tehát szárnyra annak lelke, a' kinek tüze az alkalmatosság nem adás miatt csak mintegy bolygó világosság tévedez, 's lankadoz egész fényében való mutatkozás előtt. Nem a' legszebb lang gyujthatja-é fel, hogy a' Nemzet dicsőségére hárulandó fény' megszerzésében dolgozzék? Ez valójában olyan cél, melly megérdemli a' nemes szívnek felmelegedését, meg az izzadó homlokot. Emlékezzenek jobb Poétájink a' Görög Poéták szép vetélkedéseikre az Olympiai Játékokban, 's próbálják-meg erejüket a' drámában is, és segítsenek azon, hogy Játék-színeinken ne mindenkor fordítások játszattassanak.

Más theoriák kijelelését elmellőzvé azzal fejezzük-bé ezen Jutalom-tételt, a' mit Wieland' Abderitájiban, Democritus mond, mellyből az is kitetszik, hogy dramatikus Poétáinktól mit kívánunk.

„A' művészi daraboknak reguláji soha se lehetnek csak egyedül a' magunk kénye szerint. Semmit egyebet nem kívánok-meg egy Szomorú-Játékban annál, a' mit Sophocles a' magáéiban. A' planum egyszerű (*simplex*)'s jól általgondolt legyen, mellyben a' Poéta mindent előre elnézett, elkészített, mindent természetesen egybe-szótt; mellyben minden rész az Egéztől el nem válható tag, 's az Egész pedig egy jól organizált, szép szabad és nemesen mozduló Test. Ne legyenek benne unalmas expositiók, melléktártyak, jelenések, mellyek csak kitöltik; olyan beszédek, mellyeknek végét nyughatatlansággal 's ásitozva várjuk; semmi cselekedetek, mellyek nem a' fő-czél segitik-elé. A' karakterek interesszálók, a' természetből választottak 's megnemesítettek legyenek, de úgy, hogy az embert azokban feltalálhassuk; emberin feljúl való virtusok, vagy a' gonoszságban szörnyetegek ne állittassanak-elé. A' személyek beszéljenek, cselekedjenek mindenkor az ők tulajdon individualis ismereteik 's érzéseik szerint, 's mindig úgy, hogy érezhessük: az előre-bocsátott 's jelenlévő környülállásokben 's elrendeltetésekben úgy kellene beszélleienek, 's cselekedniek.

Megkívánom, hogy a' Poéta ne csak az emberi természetet ismerje, a' mennyiben az, az ő, minden utánna formálásaiiban modellje, hanem a' nézőket

is tekintetbe vegye 's jól értse, melly útakon lehet azoknak szíveken győzedelmeskedni, hogy minden csapást, mellyet megindításokra tenni akar, azoktól, azt észre nem véve készítsen-el. Tudja, mikor elég, 's minekelőtte bennünket egyforma bényomatok által elfáraszt, vagy egy indulatot azon lépcsőig viszen, hol kinzóvá kezd lenni, a' szívnek megnyihítésére kicsiny nyugvó helyeket engedjen, 's azon megindításokat, mellyeket bennünk szerez a' nélkül tudja különbözévé tenni, hogy azok miatt a' fő munkálódás ne szenvedjen. — Megkívánom, hogy nyelve, a' leggondosabb szorgalom által kicsinosított, szép és bátran folyó légyen; kifejezése mindenkor hathatós, meleg; egyszerű, felséges, minden mászás, dagadás nélkül; erő megragadó, durvaság 's feszesség nélkül; fényes de nem piperezett; valóságos hős nyelv, mint egy nagy léleknek mindenkori eleven kifejezése, melly egyenesen a' jelenlévő érzésből ömlik-ki; melly soha sem mond se sokat se keveset, 's egy testre-öntött köntöshez hasonlólag, mindenkor a' beszéllőnek tulajdon lelkét általlátszva mutatja. — Megkívánom, hogy az, a' ki hősök által mer beszélleni, maga is nagy lélekkel bírjon, és míg a' lelkesedésnek órájában, hősévé átalváltozott, maga is általmelegedve érezze azt, a' mit Személyének szájába teszen. „Wielandnak ezen kívánságaihoz még azt tesszük, hogy a' Dráma írásához olyan lélek kell, melly hosszasan kitartja a' magából való meritést, többféle karaktereket fel tud venni, 's mindenkinek festésében az Egésznek hármóniás egybe-ál-

lítésára képes; azoknak, mellyeket velek tétet kifejtésében meg nem fárad, el nem lankad, 's a' végén olly eleven, megragadó még munkája, mint elején volt, és így a' kezdettől fogva, a' kárpit legutolsó lebecsátásáig egyforma interesszét tud adni. Az írni akarónak ismerni kell magának a' több jó theoriákat, hogy tudhassa miket kell elkerülni, ismerni kritikai lélekkel a' más Nemzetek' jobb, lelkesebb darabjaikat, 's magáévá tévén azoknak izlését, es segitve a' maga teremto lelkétől, jelenjék-meg a' Nemzet előtt. Mert szerencsétlen Írójink azok, kik csak a' mi iskolájinkban uralkodó bizonytalan, nem csinosított izlés mellett maradtak, úgy írtak a' mint a' nem értő Publikumnak tetszik, nem mivelték-ki lelkeket más Nemzetek klasszikusainak írásai által, nem tisztították-ki érzéseiket, nem vágytak arra, hogy munkájoknak, mind ideájik mind nyelvek által szabad, nemes, magas karaktere legyen. Belé kell igen is magát az Irónak tanulni, minden más szép 's jónak ítéltetett munkákba, azok által feljebb emelkedni, 's bésziva magába, azoknak karaktereket, úgy vissza-teremteni elegendő eredetiséggel a' Kulföldi Szépet, a' maga nyelvébe. — Tudja tehát a' mi Poétánk ne csak érteni, hanem megítelni is, vagy a' Görög Tragikusokat, vagy Shakespearet, Corneille Pétert, Schillert, Götthét, hogy ezek mit miért tettek; tudja azt, hogy a' Koczebuek, Czieglerek, miért nem fognak igen sok helyen klasszikusok maradni, 's tápláltatva a' jobbaknak írásaik által, egész méltósággal lehellje ő maga, az

éltető, figyelemre-vonszó, megragadó lelket. Mert az a' cél, hogy Nemzeti Játék-színünk olly darabot kapjon, melyre a' józan kritika örömmel tekinthessen.

Ha ezen gondolatoknak csak egyike is megil-
letheti Poétájinkat, ne hagyják megfelelés nélkül e-
zen meghívást, — 's a' kit a' Genius csak a' jelen-
tésre is gyűjteni kezd adja által magát intésének.

A' NEMES LÉLEK.

Hány halandó nincs, ki az élet' édes
És valóságosb örömit nem értvén,
A' hamar múltó napot elszalasztja

Álmas eszével!

Egyik a' kincset, czimeket vadássza,
Csak ragyoghasson, cseleket vet, álnok
Útakon ront, csal, hogy az érdemesnek

Hágjon elébe.

Másik, a' vak sors, ha emelte polczra,
Eltapod mindent, hizik önnmagában
A' midőn a' skláv sereget magáért

Látja hajolni.

Ott van egy fényes születésű Gazdag
Álmakat kergét, 's lebecsátkozással
Szóllni nem mer 's a' kalibába' élőt

Megveti dölyfe.

Gödröt ás minden születettnek egy kis
Tölgy-fa ásó 's így eszelősködünk itt?
A' valót gőzzel kicseréljük és csak

Gyermeki báb kell!

A' nemesb lélek nem ezekre vágyik,
 Életét bölcsebb örömmel éli;
 A' Hiú' füstjén mosolyogni tudván
 Napjai tiszták.

Álmasan élő henye fényüzőknek
 Társaságában nem akar ragyogni;
 Benne szent tűz ég 's viszi a' Nemesbek'
 Pályafutásán.

Ő világánál kiderült eszének
 A' közép úton megyen, és nem ártván
 Senkinek, nyugodt, az irigy kevélység'
 Szennyeit únja.

Tiszta szívének nemes érzése
 Résztvevő ember szeretetre gyújtja,
 Retteg a' rossztól, 's szava, hogy kiirtsa
 Ellene dördül.

Annyi szolgák közt szabadon tud élni,
 Jóra nem törvény 's rebegés vezérli,
 Önnjutalmáért teszi azt, mivel hogy
 Lánggal imádja.

Ég barátjáért, ki viszontag érez,
 Múzsá' intésit melegedve hallja,
 Új meg új munkát vesz-elő, ha ébred
 Nem henye lelke.

Félni nem tud Jót Igazat kimondni,
 Honnja fényéért igyekezve fárad,
 Értte és annak szeretett Fejéért
 Hal, ha segíthet.

~~~~~

TUDÓSÍTÓ LEVELEK.

I.

Literaturai 's egyéb hasznos igyekezetek.

Mélt. Hallerkői Gróf Haller Gábor Úr, Cs. Kir. Kamarás, Kormányzó Tanácsos, Erdélyi Tartománybéli Fő-Bíztos Ó Excellentiájá, Montesquieunek Esprit des loix munkáját fordítja nyelvünkre.

Kolozsváratt, egy érdemes Hazánkija az Addison és Steele által 1711 — 1712-ben kiadott 's közönséges kedvellést nyert Spectatort fordítja anglusból.

Szalárdi Jakkó László Ur, Fő-Hadnagy a' Stipsics Huszárai között egy kötet tábori-dalokat 's beszédeket szándékozik kiadni, hogy a' magyar katona magyar hadi-énekek által gyűljön csatázásra.

Kolozsvári Ref. Prof. Hegedüs Samuel Ur, Barthelemy Anacharsisának útazását fordítja.

A' Kiadónál Shakespearenek Macbethje vagyon kézen fordításban.

Mélt. Krasznai Cserey Farkas Úr, Cs. Kir. Kamarás és Fő-Strázsa Mester, e' következendő munkáit nyújtotta-bé az Erdélyi Kir. Kormányzóknél.

1. A' falusi nevelésnek módjáról való vélekedés, melly ki is jött Nagy-Váradon.
2. Javallás egy Erdélyben felállítandó Fővész-Kert iránt.
3. A' Rhabarbara plánta termesztésnek módja. Ezen plántának tulajdon kertjében termett magvaiból is jócskán adott-bé.

Még ezeken kívül négy munkácskát, mellyek a' gazdaságot s kézműveket tárgyazzák.

Kár, hogy a' mi Hazánkban többnyire minden csak a' plánum mellett marad, 's a' jó plánumok is nem segítetnek-elé.

Mélt. Hallerkői Gróf Haller János Úr, Cs. Kir. Kamarás, Felső Fejér Vármegyében fekvő Fejéregyházi kertjében, Doctor Baumgarten elrendelése szerint olly fűvészi táblákat kezdett, mellyekben, minden Erdélyi plántákat tenyésztetni fog, 's ezeken kívül néhány külföldieket is. Ezen dicséretes igyekezetnek bővebb leírását másszor.

II.

S E R K E N T É S E K.

Segesvárat lakó Orvos-Doctor Baumgarten Ur 1811-ben az egybe-gyűlt Erdély Ország Rendjeihez egy levelet nyújtott-bé, mellyben arra kérte a' Rendeket, hogy botanizálására, (fűvészi útazására) az Országban szabad előfogást adjanak. A' Rendek ezt örömmel fogadták, 's kívánsága teljesítésén kívül, azon Vármegyékhez, mellyéket megjárni akart, olly rendelést is küldettek, hogy neki ottan a' Tisztség embereket állítson, kik a' hegyi utakat, virágosabb hegyeket, réteket megmutatassák. Megindulván az említett Fűvész Juniusban 1812-ben Alsó Fejér 's Hunyad Vármegyét, Hátszeg Vidékét, a' Toroczkói hegyeket megjárta, 's Szeptemberben tért vissza. A' Kath. Püspök N. M. Mártonfy József Ó Exclja, Gróf Haller István, Alsó Fejérnek, B. Józsika János, Hunyadnak Fő-Ispánja, Gróf Toroczkai Pál, Aranyas Szék' Fő-Tiszteje, a' tudományos utazót, igyekezetében készséggel segítették. Nevezetesen serkentette Nagy Mélt. Losonczy Báró és Gróf Bánffy György Úr, Kir. Kormányozó Ó Exclja, a' nevezett Doktor Urat, Erdélyi Florájának, a' mint fűvész könyvét nevezé, kiadására.

Mélt. Báró Prónay Sándor Úr, azon alkalmatossággal mellyel mint Királyi Biztos, Mélt. Gróf Teleki László Urat, Somogy Vármegyei Administratorságba béiktatta, 1812. Martziusban, a' solennitas' napja' estéjén Berzsényi Danielt a' palotába felhívatta, és az egybe-sereglett Várm. Rendjei előtt, mint jeles magyar Poétát, nagy tisztelettel megköszöntötte. — Petrarca a' Campidoglio borostyánt kapott. Berzsényi a' Somogyban megköszöntést. Mellyike nagyobb? Ez, mert amaz Rómában történt, hol a' Művészt minden tiszteli. Berzsényi aunál a' Nemzetnél tiszteltetik, melly szégyelli ismerni a' maga embereit.

Ezen tudósítást Kazinczy Ferencz Úrnak leveléből tettük ide, kinek mint egyébre, úgy a' Muzéumra nézve is sokat köszönünk.

Mélt. Léczfalvi Kanyó László Úr, az Arvák Hivatala' Fő-számaltatója, 's Kormányszéki Titoknok, Kolozsváratt; Februariusban, 1815. egy levelet íra S. Pataki Prof. Nagy Ferencz Úrnak, mellyben az Iliásznak görögből való hexám. fordítására kérte, magára vállalván, a' nyomtatásnak könnyebbítésére 400. Rforintnak, mint Előfizetésnek egybe-szerzését. A' mint a' Kiadó egy barátja' leveléből tudja, négy ének már mostanig készen is vagyon.

III.

M Ű V É S Z H Í R E K.

Kolozsváratt, egy Norinberga tájáról ide jött Simon nevű ügyes Kőre-metsző lakik. Egy Magyar Mágna's, Kisfaludy Regéjiből, Bakacsnak Lórájától való elválását, metszette vele gyűrűje kövére.

Mélt. Krasznai Cserey Farkas Úr, a' maga Krasznai kertjében, néhai B. Vesselényi Miklósnak, a' kinek hazafiúi neve mindég fennmarad, egy emlék-követ állíttatott. Az emlék-kő egy csinos kis halom tetején áll, jobbról egy nagyra felnőtt Platanusnak méltósággal tellyes ágai hajlanak reá. A' kövön feljűl, ezen versek vagynak, mellyeket Kazinczy Ferencz írt:

Kétled e, hogy lelkünk él, vándorol? — Ott fene Cato

'S lágy szívű Brutus, itt Vesselényi valék.

Alább egy polgári koszorú van, 's ezen írás:

Hív emlékezete Hadadi Báró Vesselényi Miklós Cs. Kir. Kamarás Úrnak, elébb a' Barkó Lovas Ezeredében Századas Kapitány, azután Közép-Szolnoki Kir. Adminisztratornak. Szül. 1751. Dec. 8-dikán, megholt 1809. Oct. 21-dikén.

BÉFEJEZŐ JELENTÉSEK.

Az itten álló mejjkép ifjabb Gróf Bethlen Gergely Úr költségén jelent-meg, ki a' Muzéumnak ajánlotta. A' Kiadó azért vette-fel-mivel a' tiszteletet érdemelt Gróf a' N. Enyedi Ref. Kollegiumnak 1794ben egy gazdag Ásványos Gyűjteményt ajándékozott: **Benkő József** Erdélyi Historicus és Statisticus Irónak pedig

1791 táján szabad szállást ajánlott, hogy nála minden gond nélkül melly a' munkálódót tárgyától elvonja, élhessen 's dolgozzék. Ez által megmutatta, miképpen kellene a' Hazában a' tudományokat elősegíteni. Benkőn magán múlt-el a' szép alkalmatosság-
nak el nem fogadása.

Szoros igasság szeretetéről pedig, mellyet hivatalában mutatott, itt közönségesen ismértetik. Ez is elegendő ok a' megtisztelésre. — A' Prytaneum csak egy virtusért is elfogadta az érdeemesnek képét. — Ezeken kívül egyike azoknak a' Pártfogóknak, kik a' Muzéum' megindíthatásában a' Kiadót pénzzel segítették.

Hogy ezen első Fűzet a' kihirdetett időre meg nem jelent annak oka az volt, hogy az elégnak vélt betűk, a' nyomtatás közben nem találtattak úgy, nevézetesen egy árkus prózának való nem jött ki. Messze lévén a' betűk öntésének helye, idő tölt be-
lé, míg a' pótolék megérkezhetett. Olvasójink tudván hogy ezeknek felállításában akadályok lehetnek, reményljük megfognak engedni 's azért el nem idegenednek.

Ennél jobb fejérből papírosat itten kapni nem lehetett. Több figyelemnek kellene lenni a' Hazában jobbnak készíttetésére. Ha a' munka egész folyamatban lehet, a' Kiadó jobbat fog szeretni.

A' Kiadó a' begyűlő munkák' megítélésére főkritikus lenni nem akar. Csak bélyege legyen a' munkán az észnek, ízlésnek felvérszi, ámbár nem mindenütt egyeznék is meg a' Béküldő gondolatjával, ítéletével. Egy ilyen Időszaki Írás épen az a' hely, hol többféle ellátások együtt lehetnek. A' kritizálni akaró végezzen az Íróval. A' Kiadó ezt olly bátran teheti, mint a' Béküldő, ha nem fogja akarni, hogy változás tétessék munkáján.

A' szándék az volt, hogy minden fertályban egy 12 árkusokból álló Fűzet jelenjék-meg, de látván a' Kiadó, hogy olly akadályok jönnek-elé, mellyek miatt ígéretét meg nem tarthatja, kénytelen a' fűzetek megjelenését kiszabott időhez nem kötni. Mert nem akarja, hogy az Olvasó magát általa megcsalottnak vélje. Azok, a' kik 4 Fűzetre már előre-fizettének, azért nem

fognak vesztetni. A' második Füzet a' jövő November végére leszen készen. Kérjük Előfizetőjinket a' kiknek az igyekezetet elégszteni tetszeni fog, ne sajnálják a' második Füzetre 1. f. 45 krajczárokat is a' már megkért Tit. Előfizetést bészedő Úraknál Augusztus elejére letenni, az Előfizetést bezedni nem sajnáló Tit. Úrakat pedig arra, hogy a' Kiadót Szeptember végéig az Olvasók számáról tudósítani méltóztassanak, hogy mindenüvé annyi nyomtatványokat küldhessen a' második Füzetből is, a' mennyi kívántatik.

ELŐRE-FIZETTEK.

KOLOZSVÁRATT.

A' Kiadónál.

Nagy Méltóságú Losonczy L. Bárá és Gróf Bánffy György Úr, Erdély' Kormányozója, Ó Excell.
(Előre-fizetett volt a' Kormányozó Úr Ó Exc. már néhai Hitvese, Gróf Palm Józéfa.)

Losonczy Bárá Bánffy László Cs. K. Kamarás, és Kormányzéki-Tanácsos, tíz nyomtatványra.

Losonczy B. Bánffy Pál)
Losonczy B. Bánffy Miklós) Úrfiak.

Bája István, Hunyad Várm. Felkölt Nemes Sereg-
nél volt Lov. Kapitány.

Barcsay Barcsay Rozália, B. Bornemisza József
Hitvese.

Baricz János Orvos Doctor és Professzor.

Berzsenyi Daniel, Somogy Várm. Tábla-Bíró.

Gróf Bethlen Gergely, Cs. Kir. Kamarás, és Kormányzéki-Tanácsos.

Gróf Bethlen Sándor.

Ifjabb Gróf Bethlen Gergely.

Gróf Bethlen Ádám, Cs. K. Kamarás.

Gróf Bethlen Ferencz Úrfi.

Bárá Bornemisza Borbára, Gróf Gyulai Samuel
Özvegye.

Bíró József, Kormányzéki Cancellista.

Böjthe Mózes, Sz. Keresztúri Ref. Pap.

Krasznai Csérey Helena, Bárá Vesselényi Miklós
Özvegye.

Krasznai Cserey Farkas, Cs. K. Kamarás, és Fő Strázsa-Mester.

Cseh Péter, a' Kir. Tábl. Cancell.

Deáky F. Samuel Kormányszéki Cancell.

Dózsa Farkas, Praefectus, Andrásfalván.

Eperjesi Károly, B. Szolnok Várm. Szolga-Bíró.

Fekete János, Gróf Kemény József Úrú Nevelője.

Földváry Farkas.

M. Némethi Gróf Gyulai István, Cs. K. Kamarás.

— Gróf Gyulai Katalin, Gróf Bethlen Ádám Özvegye.

Gróf Gyulai Lajos Úrú.

Hallerkői Gróf Haller Gábor, Cs. K. Kamarás, Kir. Fő-Bíztos, Ó Excell.

— Gróf Haller János, Cs. K. Kamarás, Fejéregyházán.

Petryevityi Horváth Daniel Fő Strázsa-Mester.

Báró Józsa János, Cs. K. Kamarás, Hunyad Vármegye Fő-Ispánja.

Józsa Samuel, Praefectus, Fejéregyházán.

Kohányi Kacsáncsi Zsuzsanna, Özvegy Gróf Gyulai Ferenczné.

Léczfalvi Kanyó László, K. Árv. Hív. Fő-Számtartója és Kormányszéki-Titoknok.

F. Szállásnataki Kenderessy Mihály, Kormányszéki-Tanácsos.

Keresztes Daniel Theologia Cand.

Kis Samuel, Gróf Teleki Úrflak Nevelője.

Gróf Korda Anna, Gróf Toldalagi László Özvegye.

Nagy Méltóságú Mártonfy József, Erd. Kath. Püspök, Ó Excell.

Macskásy Klára, Gróf Teleki Pál Hitvesé.

Macskásy Anna, Gener. Báró Splényi Hitvese.

Felső-Szilvási Mákra Antal, Hunyad Várm. Al. Jegyző.

Majláthy József.

Mauksch, Patikárius.

Gróf Mikes Anna, Báró Daniel István Özvegye, Ó Excell.

Gróf Mikes Rozália, Gróf Vass Tamás Hitvese.
 Pataky Samuel, Erdély-Ország Protomedicusa.
 Pataky Mózsés, Báró Vesselényi Miklós Úrfi
 Nevelője.

Sebes Pál, Toroczkói Unitarius Pap.

Szabó András, Báró Vesselényi Miklós Úrfi Ta-
 nitója a' Philosoph.

Szábel Menyhárt, Kolozsvári Kereskedő.

Szentpáli Imre, Három-Széki Vice Király-Bíró.

Szegedy József, Hunyad Várm. Physicusa.

Thoman, Báró Splényi Ezeredjében Kapitány.

Hadadi Báró Vesselényi József, Cs. K. Ka-
 marás, Közép Szolnok Várm. Adminisztrátora.

— Báró Vesselényi Miklós Úrfi.

PROF. HEGEDŰS SAMUFL ÚRNÁL.

Aláírtak a' Ref. Kollegiumban.

Almási István, Theol. Deák.
 Baló József, — — —
 Balog Ferencz, — — —
 Boér József, — — —
 Beke László Philol. Deák.
 Cserényi Ferencz, —
 Csőregi Ferencz, —
 Dézsi János, Theol. Deák.
 Gál Ferencz, Philol. —
 Gyalai Imre, Jurista.
 Kemény István Poéta.
 Kis János Poézis Praeceptor.
 Kovács István Theol. Deák.
 Kovács Mihály, — —
 Kún András, Jurista.
 Polgári Lajos, Theol. Deák.
 Soos Márton, — —
 Szabó Ádám, — —
 Szász Ferencz, Philol. Deák.
 Horváthi Szabó János Philol. Deák.
 Méraj Szabó János — —
 Székely Lajos, Philol. Deák.
 Szacsvai Sándor, Publicus.
 Szilágyi Ferencz.
 Sipos György, Theologus.

Zsombori Ferencz, Publicus.
 Vincze Ferencz, Philol. Deák.
 Vincze Ferencz, Poéta.
 Veres György, Theol. Deák.

PROF. MOLNOS DÁVID ÚRNÁL.

Előre-fizettek.

Gedő József,
 Petrityevityi Horváth Miklós, Kir. Tábla-Bíró.
 Körmöczi János, Unitarius Superintendens.
 Maurer Sándor Úrfi.
 Nagy Lázár, Kolozs-Várm. Fő-Bíró.
 Simon János,

T. SZATMÁRY DANIEL ÚRNÁL.

Előre-fizettek.

Ajtai László, Concipista a' Korm. Széknél.
 Bacsay Ádám Úrfi.
 Fejérvári Bálint Miklós.
 Bálint Samuel.
 Bardocz Elek.
 Bíró Lajos, Publicus a' Ref. Koll.
 Dézsi H. István.
 Kerekes Ábel Szászvárosi Ref. Prof.
 Ladánvi János, Ketesdi Ref. Pap.
 Jánosfi Ábel.
 Gróf Kendeffi Ádám Úrfi.

Aláírtak.

Bíró József, Udvar-Bíró.
 Horváth Daniel, Tiszt Zentelkén.
 Kőműves András, Bánffy-Hunyadi Ref. Páp.

KÁROLY-FEJÉRVÁRATT.

PROF. ZSOMBORI JÓZSEF ÚRNÁL.

Aláírtak.

Fang István, Prépost.
 Kovács Daniel (ifjú Papok.
 Tankó Albert (

T. KIS JÓZSEF ALSÓ FEJÉR VÁRM. JEGYZŐ ÚRNÁL.

Nemes Alsó Fejérvármegyéből,

Aláírtak.

Bálint János, Kir. Perceptor.
 Balog Zsigmond, Kamara Erdő-Vigyázója.
 Berekszászi József, Udvarbíró.
 Borsos Márton, Királvi Perceptor.
 Csiszér Samuel, Igeni Rector.
 Dimény Antal, Szolga-Bíró.
 Farkas Sándor, Szolga-Bíró.
 Gyujtó Sándor, volt Vice-Ispán.
 Gróf Haller István, Fő-Ispánja a' Várm.
 Hegyessi János, Vice-Ispán.
 Heug Ferencz.
 Imecs László, Fő-Bíró.
 Imre Miklós, Szószólló.
 Báró József Ágnes, Budai József Özvegye.
 Kovásznai Lajos, Tábla-Bíró.
 Kolcsár József. — —
 Komáromi Lajos, Szolga-Bíró.
 Lengyel György, Szószólló.
 Mohaj Lőrincz, volt Fő-Bíró.
 Miske József, Tábla-Bíró.
 Nagy József, Udvar-Bíró.
 Pál Ferencz, Szolga-Bíró.
 Pap Miklós, Vármegye Biztosa.
 Prenesics Ferencz, Szolga-Bíró.
 Pünkösti Zsuzsánna, Kapitány Demjén Hitvese.
 Rákosi János) Szolga-Bírák.
 Rákosi József)
 Récsy József,)
 Récsy Károly) Szolga-Bírák.
 Sebessy Ferencz)
 Szahoszlai Zsigmond.
 Szőke Mihály, Árvák Bírása.
 Tőyesi Gergely, Vice-Ispán.
 Zudor István, Tábla-Bíró.
 Zudor János. — —
 Vadadi Pál.)
 Vajna Dániel.) Tábla-Bírák.
 Vas Zsigmond.)
 Viski Pál, Számtartó.

Bár minden Vármegyénkben egy egy lelkes barátja volna Literatúránknak, a' ki a' Gyűléseken a' megjelenő magyar munkákra előfizetést vagy aláírást szedni nem sajnállana. Azokon vagy a' Nemesség egybe-gyűlve, melly közé ezen az úton leginkább elleheine plántálni a' Literátura' szeretetét, és sok egyéj jót. A' Vármegyéknek kell lenni a' magyar Író Publicumának. —

PROF. BENKE MIHÁLY ÚRNÁL.

Előre-fizettek a' Ref. Kollegiumból, N. Enyeden.

Barcsay Gergely, Poéta.
 Baka József, Togat. Deák.
 Brusz Ferencz — —
 Fogarasi Miklós — —
 Faragó András — —
 Fekete Károly, Publicus.
 Froniusz Mihály, Orator.
 Gödri Ferencz, Togatus Deák.
 Jancsó József — —
 Hutter Fridrik, Publicus.
 Kerekes Pál, — —
 Kenderessy Károly, Togat. Deák.
 Kis Ferencz, — —
 Könczei Károly, Görög.
 Miske István, Publicus.
 Nyakas Samuel, Togatus Deák.
 Pálffy Samuel, Cancell. a' Kir. Táblánál.
 Sala Mihály, Togatus Deák.
 Sárpataky János — —
 Szacs vay Ferencz — —
 Szabó József — —
 Szabó János — —
 Szász Lajos — —
 Várady Mihály — —
 Veres Efraim, Senior.
 Verestói Farkas, Togatus Deák.
 Vida Bálint — —
 Vitályos Péter — —

Aláírtak.

Barcsay Zsigmond.)
 Butyka Lajos.)
 Dioszegi Samuel.) Togatus Deákok.
 Erdélyi József.)
 Fodor János.)

Gábos Ferencz, Togat. Deák.
 Gyarmathy Sándor, Orátor.
 Györgybíró Ferencz, Contrascriba.
 Báró Kemény Farkas, Publicus.
 Kendeffy Pál, — —
 Makrai Bertalan, Poéta.
 Récsei Elek, Togatus Deák.
 Szalánczi Samuel — —
 Szilágyi Miklós — —
 Sípos Pál — —

N. SZEBENBÉN.

PROF. BUCZY EMIL ÚRNÁL.

Előre-fizettek.

Balázsi Gergely, Biztossági Cancell.
 Blaszc János, Poézis Prof. a' Kath. Gymn.
 Brencsán József, Rhetor.
 Cserei Mihály, Kincstartói Tanácsos.
 Fillek Antal, Rhetor.
 Kozma, Biztossági Cancell.

T. KERESZTES ISTVÁN REF. PAP ÚRNÁL.

Aláírtak Harminczan.

M. VÁSÁRHELYEN.

PROF. TOMPA JÁNOS ÚRNÁL.

Előre-fizetett.

Székely József, a' felkölt Nemes Seregnél volt fő
 Strázsa-mester.

Aláírtak, a' Ref. Kollegyiomból.

Gál Pál.

Szabó Samuel,

Szente Márton,

Szilágyi József,

Viski István.

} Theol. Deákok.

SZ. UDVARHELYEN.

PROF. KARÁCSONI SAMUEL ÚRNÁL.

Előre-fizettek a' Ref. Kollegyiomból.

Babos Lajos, Togatus.

Barabás Sándor —

Bándi János Togatus.
 Benkő Gergely —
 Benedek Áron —
 Demeter Lajos, Senior.
 Fúzi Ferencz, Togatus.
 Báró Györgyfi Samuel, Publicus.
 Kis Gergely, Togatus.
 Kесе Mihály. —
 Nagy Samuel, — —
 Sebestyén, András, — —
 Szabó Mózsés, — —
 Szabó Péter, — —

Aláírtak:

Barabás Samuel. —
 Batroni István. —
 Bartha Sándor. —
 Demeter Sándor. —
 Finta István. —
 Jákó Antal. —
 Kékkövi Gábor. —
 Konya Elek. —
 Kovásznai G. Lajos.
 Mátyás Zsigmond. —
 Molnár András. —
 Tokos Samuel. —
 Tompa István. —

SZÁSZ-VÁROSON.

T. BORSOS JÁNOS REF. ESPEREST ÚRNÁL.

Előre-fizettek.

Balog László, Deák.
 Brusz Ferencz, Szász-Városi Tanácsbeli-Úr.
 Filtsch József, Evang. Pap.
 Báró Györgyfi Károlina, Kendeffy Mihály Özvegye.
 Lészai Antal, Deák.
 Idősb Báró Nálá czi József, volt Fő-Ispán.
 Nagy Sándor, zdik Ref. Pap.
 Pogány Jozéfa, Zejk András Özvegye,
 Zudor Samuel, Deák.

TORDASON.

SIPOS PÁL REF. PAP ÚRNÁL.

*Előre-fizettek.*Gróf Bethlen Zsuzsánna, Oberst. Barcsay Ábra-
hám Özvegye.

Gróf Toldi Zsuzsánna Kis-Asszony.

DÉVÁN.

SALAMON ISTVÁN REF. PAP ÚRNÁL.

Előre-fizettek négyen.

ZILAHON.

Aláírtak.

Csanády Miklós.

Herczeg Ferencz.

Egy nevetlen.

ZALATNÁN.

FARKAS SÁNDOR SZOLGA-BÍRÓ ÚRNÁL.

Előre-fizettek.

Bosnyák Mihály.

Megyesi István.

Sánta Demeter.

Török Mózsés.

TOROCZKÓ SZ. GYÖRGYÖN.

BRASSÓI VV. SAMUEL UNIT. PAP ÚRNÁL.

*Aláírtak.*Barabás Samuel, Toroczkói Pap és Esperest.
Bartok Gergely, D. Sz. Mártoni Oskola-Tanító.

Botár Ferencz, O. T.

Csongvai Samuel, Toroczkói O. T.

Fodor László, Kövendi Pap.

Gálfalvi Mózsés, Kövendi O. T.

Jakab István, Bágyoni O. T.

Kún Bálint, Toroczkói Leányok Tanítója.

Létai János, Várfalvi O. T.

Móricz András, a' Tordai Unit. Gymnaz. Seniora.
 Molnár Miklós, Syntaxista.
 Sebes Pál, Toroczkói O. T.

TORDÁN.

MÉLT. UGRON ISTVÁN ÚRNÁL,

Előre-fizettek.

Báró Huszár József.
 Gróf Mikes Zsigmondné, Maros-Ujváratt.

PESTEN.

TRATTNER JÁNOS TAMÁS ÚRNÁL.

Előre-fizettek.

Bakó András, Nevendék Pap N. Szombat.
 Balassa János, Sz. Lőrinczi Ev. Pred. Toina Várm.
 Bartakovics Albert, Nev. Pap N. Szombat.
 Borosfáy József, Berzencei Káplán.
 Brezovai János, Törvény Hallgatója.
 Nezei és Boronkai Boronkay György, Tábla-Bíró.
 Cserpák József, Nev. Pap.
 Csinczics János, Káplán.
 Deretkei Mihály, Pesti Nev. Pap.
 Dömös József, —
 Engelbert, Kath. Pap.
 Fába Theodosius, Nev. Pap N. Szombat.
 Fái Fáy János, Borsod Várm. Tábla-Bíró.
 Ferenczy József, Hiszt. Prof.
 Gyürky János, Káplán.
 Hajnal János, Evang. Pred. Kecskeméten.
 Herrman Márton, Kövesdi Ném. Magyar. Ev. Pred.
 Hering Ignác, N. Bányai Káplán.
 Huszár Ignác, Nev. Pap N. Szombat.
 Edvei Illyés Pál Tápjó György. Urodalom-Tanító.
 4. füzetre.
 Iványi István, Nev. Pap N. Szomb.
 Nagy Kállai Kállay Péter, Heves és Szolnok Várm.
 Al-Jegyzője.
 Kaprossy Mihály, Nev. Pap N. Szombat.
 Koczián József, —
 Kovács János, —
 Kulcsár István, a' Hazai és Külf. Tudósít. Írója.

Mészáros György, Egri Kánonok.
 Molnár Károly, Tápjő Sz. Mártoni Ev. Pred.
 Mühr Károly, Nev. Pap N. Szombat.
 Nagy Dániel, Nagy-Székelyi Német Ref. Pred.
 Naidhart János, Érseki Coactor.
 Novalik János, Esztergomi Gener. Vicarius.
 Pap Ferencz, Nev. Pap. N. Szombat.
 Pajor Simon, Kath. Pap.
 Pap György, N. Bányai Káplán.
 Pater Romanus Minorita.
 Pethő Jakab, Tanácsos Pesten.
 Pfaller Károly, Juratus Pesten.
 Póka-teleki Kondé József Benedek Kir. Udvar-
 nok és Primat. Jóságok Felvigyázója.
 Prybeli Ferencz, Philos. Prof. N. Szombat.
 Phoenix Farkas, Eszterg. Gym. Igazgatója.
 Báró Prónay Simon.
 Radies Ferencz, Érseki Titoknok.
 Rudolf Pál, Pesti Nev. Pap.
 Báró Rudnyánszky Samuel.
 Spirák Mihály, Sz. Benedek Szerzetbeli Nevendék
 Pap.
 Szakó István, Szeminár. V. Rect. N. Szomb.
 Szabó Kristóf, Pesti Nev. Pap.
 Szemes György, Nev. Pap N. Szomb.
 Szukub Ferencz. —
 Vég István, Kath. Pap.
 Viber József, Nev. Pap N. Szomb.

TEK. VITKOVICS MIHÁLY ÚRNÁL,

Aláírtak,

Benyói Benyovszky Péter, Ügyész.
 Fatovics István —
 Horvát István, Ország-Bír. Titoknokja.
 Vitkovics János, Budai Görög nem-egyesült Sz.
 Szék Assess. 's Plebános.

FIL. DOKT. HELMECZI ÚRNÁL.

Előre-fizettek,

Demeter Pál, Fiscalis Baján.
 Almási 's Gödrei Siskovics József Urfi.

PÉCZELEN.

TEK. SZEMERE PÁL ÚRNÁL.

Aláírtak húszan.

N. GYŐRÖTT.

SÍKOS ISTVÁN EV. PRED. ÚRNÁL.

Aláírtak.

Deáky Zsigmond, Kath. Pap.

Horváth Zsigmond, Csengei Ev. Pred. Vas V.

Tisztelendő Nagy Győri Nev. Papság.

Kis József. Nev. Pap.

Sós Imre, —

Tóth József, Nagy-Győri Szemináriombeli Vice-Director.

VESZPRÉMBEN.

PROF. RUSZEK JÓZSEF ÚRNÁL.

Aláírtak harminczan.

N. VÁRADON.

FŐ-TISZT. LEJCSÁK FERENCZ KÁNONOK ÚRNÁL.

Előre-fizettek tizenegyen.

S. PATAKON.

PROF. VÁLYI NAGY FERENCZ ÚRNÁL.

*Aláírtak.*Ádám István, S. Pataki Koll. elsőbb Bibliothekár.
Zilahi Szakács Péter, S. A. Ujhelyi Pred.

PÉCSETT.

T. KELEMEN PÜSPÖKI AL-TITOKNOK ÚRNÁL.

Előre-fizettek.

Egyed Antal, Bonyhádi Plébános.

Gozipovics Imre, Archivarius.

Horváth János, Szemin. Számtartó.

Jesler László, Pécsi Nevendék.

Juránics Antal, Pécsi Kánonok 's Püspöki Helvt.

Juránics László, Pécsi Kánonok 's Ertényi Pléb.

Kiár József, Praebendatus,
Kovács István, Gemuaztombeli Prof.
Neuwirth Ferencz, Mohácsi Flébános.

P Á P Á N.

T. PÁPAY SAMUEL URADALMI FISCALIS ÉS
TÁBLA-BÍRÓ ÚR előre-fizetett tíz nyomtatványra.

Ezen tölös Írónk azt ajánlotta, hogy akár találkozzanak
néla elő-üzetök akár nem, minden füzetből tíz nyomtatványt ma-
gára veszen. Máltónak találta a' Kiadó ezen hazafiúságát néki it-
ten is megköszönni.

D E B R E C Z E N B E N.

T. SZENT-GYÖRGYI JÓZSEF ORVOS-DOK-
TOR ÚRNÁL.

Aláírtak hárman.

K A S S Á N.

T. PONGRÁCZ JÁNOS ÚR, A' MAGYAR LI-
TER. PROFESSZORA.

Ajánlotta magát húsz Elő-fizetők szerzésére.

B É C S B E N.

D. DÉCSY SAMUEL ÚRNÁL, A' MAGYAR
KURIR ELSŐBB ÍRÓJÁNÁL.

Előre-fizettek.

Danilovics János, Bécsi Convictus, Munkácsi
Megye' Nevendékje.

Lucskai Mihály, Bécsi Convictus, Munkácsi Megye'
Nevendékje.

Mustyánovics János, Bécsi Convictus, Munkácsi
Megye' Nevendékje.

Póповics János, Bécsi Convictus, Munkácsi Me-
gye' Nevendékje.

Szentgyörgyi Imre, Erdélyi Cancell. Gróf Teleki
Samuel Ó Excell. Titoknokja, aláírt két nyomtatványra.

~~~~~
UJRA A' KIADÓNÁL.

Binder György, Segesvári Prof.
Bölöni Mihály, Brassói Evang. Magyar Pap.
Bereczky N., Zilahi Prof.
Farkas Sándor, Unit. Deák Kolozsv.
Jakabházi Jozéfa Kis-Asszony.
Báró Kemény János.

